Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан

М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті
Западно-Казахстанский государственный университет
им. М. Утемисова

«Ортақ тарих, ортақ тағдыр - біртұтас ұлт»
ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары

Материалы научно-практической конференции
«Одна история, одна судьба – единая нация»

Орал, 2017

УДК 323(574)
ББК 66.3(5Каз)
О 43

Редакционная коллегия

Салов. В.Ю. - д.п.н., профессор ЗКГУ, заведующий кафедрой АНК ЗКГУ им. М. Утемисова.

Добряев П.А. - к.ф.н., руководитель Центра социологических исследований ЗКГУим. М. Утемисова.

Журасова А.Ш. - к.и.н., заведующая кафедрой всемирной истории и социально-политических дисциплин факультета истории, экономики и права ЗКГУим. М. Утемисова.

Иргалиева Э.К. - методист Центра социологических исследований ЗКГУим. М. Утемисова.

О43 «Ортақ тарих, ортақ тағдыр - біртұтас ұлт» =«Одна история, одна судьба – единая нация»: ғыл.-тәжір. конф. мат..= Мат. науч.-прак. конф. – Уральск: РИЦ ЗКГУ им.М.Утемисова, 2017. – 153 с.

В данном сборнике содержатся тексты докладов, представленных на научно-практическую конференцию «Одна история, одна судьба – единая нация», которая состоялась 28 февраля 2017 г. в ЗКГУ им. М. Утемисова.

Сборник предназначен для учёных, преподавателей и студентов, представителей государственных структур и неправительственных организаций, всех тех, кого интересует история и современная жизнь Казахстана, его роль в процессах евразийской интеграции.

© РИЦ ЗКГУ им.М.Утемисова

УДК 323.215(574)

ДЕНЬ БЛАГОДАРНОСТИ – ПРАЗДНИК МИРА И СОГЛАСИЯ

Жумина А.Т.,
руководитель экспертно-аналитического отдела
КГУ «Қоғамдық келісім» аппарата акима ЗКО

Құрметті конференцияға қатысушылар!

Ертең – 1 Наурыз күні - қазақстандықтар **Алғыс айту** күнін атап өткелі отыр.

Тұңғыш рет Алғыс айту күнін Қазақстан халқы өткен 2016 жылы атап өткен.

Қазақстанда Алғыс айту күнін атап өту туралы ұсынысты Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев Қазақстан халқы Ассамблеясының XXII сессиясында айтқан болатын. **«Қазақстан халқы Ассамблеясының құрылған күнін барлық ұлттың бір-біріне және қиын қыстау заманда адамдарды қабылдаған, аяушылық білдірген қазақтарға** алғыс айту күні **деп белгіленсе әділетті болар еді. Бұл күн барлық қазақстандықтардың бір-біріне деген мейірімділік, достық, сүйіспеншіліктің жарқын мерекесі болуы тиіс»,** — деген еді Президент.

2016 жылғы 14 қаңтарда Қазақстан республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев 1 наурызды елімізде Алғыс айту күні деп жариялап, № 173 Жарлыққа қол қойған болатын.

Алғыс айту күні – бұл қиын-қыстау уақытты бірге өткерген және ең қысқа мерзім ішінде Тәуелсіз Қазақстанды бірге құрған азаматтардың бір-біріне деген өзара құрметінің, мейірімділігінің, достығының мерекесі. Бұл ортақ тарихымызға, жылдар бойы елімізде достық пен өзара түсіністікті қалыптастырған аға ұрпаққа, біздің әкелеріміз бен аталарымызға деген құрмет.

Алғыс айту күнін көктемнің алғашқы күні атап өтуіміз кездейсоқтық емес. 1995 жылы, тура осы күні Елбасымыздың бастамасымен Қазақстан халқы Ассамблеясы құрылды. Бұл елімізде тұрып жатқан барлық этностардың ынтымағы, бірлігі мен достығының нағыз символына айналған бірегей институт.

Уважаемые участники конференции!

Завтра весь народ Казахстана будет отмечать, День Благодарности, учрежденный Указом Главы государства.

Ежегодно отмечать День благодарности в Казахстане Нурсултан Назарбаев предложил, выступая на XXII сессии Ассамблеи народа Казахстана.

Президент отметил, что введение такой традиции еще более сблизило бы казахстанцев, и этот день мог бы стать ярким праздником милосердия и любви.

День благодарности опирается на огромный исторический пласт культуры и традиций, берущий свое начало в древних обычаях великодушия, гостеприимства и милосердия казахского народа, достойного продолжателя великого наследия «Ұлы Дала Елі».

День благодарности – это, прежде всего, день торжества президентской политики мира и согласия, благодаря которой в Казахстане царят покой и гармония, взаимное доверие и уважение всем казахстанцам. Это дань уважения друг к другу всех граждан нашей страны, которые плечом к плечу пережили непростые времена, и за короткий срок общими усилиями, под руководством Елбасы, построили Независимый Казахстан.

Этот день станет днём уважения нашей общей истории, творцом которой стал полиэтничный народ Казахстана.

Это день духовных традиций милосердия и открытой души, готовности делиться, и помогать друг другу, как это сделал наш народ в годы репрессий и депортаций.

Отмечать День благодарности в первый день весны мы будем не случайно. Именно в этот день в 1995 году по инициативе Главы государства Нурсултана Назарбаева была создана Ассамблея народа Казахстана.

Это уникальный институт, который стал настоящим символом сплоченности, единства и дружбы всех этносов, проживающих в нашей республике.

Ассамблея народа Казахстана является фундаментом казахстанской модели общественного согласия и национального единства.

Успех казахстанской модели обусловлен, прежде всего тем, что Председателем Ассамблеи является - Президент страны, гарант Конституции.

Одной из главных особенностей Ассамблеи является гарантированное представительство интересов этнических групп в Парламенте страны. 9 депутатов Мажилиса Парламента от Ассамблеи народа Казахстана, представляют интересы всех этносов страны. В основу казахстанской модели заложены Конституция РК, где 11 статей посвящены вопросам национального единства, Закон РК «Об Ассамблее народа Казахстана», Доктрина национального единства, Концепция развития Ассамблеи народа Казахстана до 2025 года и Концепция укрепления и развития казахстанской идентичности и единства.

Мы формируем уникальную, и до сих пор нигде не повторённую, модель единства народа.

Нас объединяют:

Во-первых, общая любовь к нашему общему дому - Казахстану.

Во-вторых, общественное согласие по отношению к истории нашей древней земли и развитию языков.

В-третьих, глубокая вера в настоящее и великое будущее нашего государства и ее граждан.

Это и есть основа - Мәңгілік Ел.

Консолидирующие ценности на базе идеи Мәңгілік Ел - это гражданское равенство;трудолюбие; честность; культ учености и образования; светская страна – страна толерантности. Они составляют основу Патриотического акта «Мәңгілік Ел».

Четверть века независимости Казахстана показала, что только сплоченный народ может достигать невероятных вершин развития.

Западноказахстанцы уже начали отмечать День благодарности, в библиотеках области развернуты выставки, в школах и колледжах проходят уроки на тему Дня благодарности, концерты, спектакли, конкурсы, благотворительные акции «Караван милосердия», «Дари друзьям тепло», «Шын жүректен мың алғыс!» акции для участников ВОВ, людей с ограниченными возможностями по предоставлению бесплатных услуг предпринимателями.

Завтра планируются мероприятия у Монумента в благодарность казахскому народу и концертная программа на площади перед Домом Дружбы. Также во всех родильных домах пройдет акция «Сүйінші».

Поздравляю Вас с праздником - с Днем Благодарности!

Пусть этот праздник укрепится в наших сердцах, как еще один символ единения и консолидации общества, укрепления идентичности и казахстанского патриотизма, объединенного общей идеей « Мәңгілік ел».

Мира и благоденствия каждой семье, успехов и процветания!

ӘОЖ 342.61(574)

ПРЕЗИДЕНТТІК БАСҚАРУ НЫСАНЫ: ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕ.

Шайхиев Т.Т.,
М. Өтемісов атындағы БҚМУ
аға оқытушысы

1. Президент түсінігінің этимологиялық мәні

Президент (лат. тіл. prasidens – алда отыратын) – республикалық мемлекеттік басқару жүйесіндегі мемлекеттердің Елбасы. Президенттік мемлекеттерде президент бір мезгілде мемлекет басшысы да және үкімет басшысы да болып табылады. Әлемдік саяси тәжірибеде президентті сайлаудың үш жүйесі қалыптасқан:

1. Президентті тікелей сайлау (Франция, Австралия, Ирландия, Мексика, Бразилия). Президент Парламентке тәуелді болмайды;

2. Президентті жанамалы сайлау (АҚШ, Аргентина, Финляндия) Президентті тұрғындар алдын-ала таңдаған сайлаушылар тобы сайлайды;

3. Парламенттік мемлекеттерде (сайлау тікелей болатын Австрия, Ирландия, Исландияны қоспағанда) Президент көп деңгейлі сайлау арқылы сайланады (әдетте, екі деңгейлі). Бұл жүйенің де төмендегідей түрлері бар:

а) Президентті парламент сайлайды (Греция, Израил, Турция, Ливан);

б) Президентті сайлау үшін, парламент депутаттары мен ірі әкімшілік-аумақтық бірліктердің жергілікті өзін-өзі басқару органдары өкілдерінен сайлаушылар тобы құрылады (Италия);

в) бірқатар Федеративті мемлекеттерде (ГФР, Индия) Президентті сайлау үшін, одақтық парламент депутаттары мен федерация субъектілері өкілдерінен тұратын арнайы алқалы орган құрылады.

Президенттің өкілеттілік мерзімі, барлық елдерде де заңмен шектеледі. Франция, Ирландия, Италия мемлекеттерінде – 7 жыл; Аргентина, Бразилия, Мексика, Финляндия елдерінде – 6 жыл; ГФР, Венесуэла, Индия, Ресейде – 5 жыл; АҚШ пен Колумбияда – 4жыл.

Бірқатар мемлекеттерде Президенттіктен үміткерлер үшін жас шектеуі белгіленген. Мысалы, АҚШ-та үміткер 35-тен жас болмауы тиіс; ГФР-де 40 жас; Италияда – 50 жас белгіленген.

Мексика мен Эквадорда бір адам, екі мәрте қатарынан Президент бола алмайды. АҚШ, ГФР, Австрия елдерінде бір адамның үш мәрте қатарынан Президент болып сайлануы жіберілмейді. Италия, Франция, Финляндия мемлекеттерінде Президент қызметіне сайлануға шектеу мерзімі қойылмаған.

Барлық елдерде де, тиісті жағдайларда оны орнынан түсіріп, ісін тергеуге беретін Президент қызметін қадағалап отыру институттары бар. Әдетте, Президент саяси жауапкершілік арқаламайды, ал қылмыстық жауапкершілікке заңда қатал белгіленген істер бойынша ғана тартылады.

Италияда Президент қылмыстық жуапкершілікке отанына опасыздық жасаған жағдайда тартылса, ГФР-де қылмыстық кодексті қасақана бұзғаны үшін де тартылады.

Президент өкілеттілігі мемлекеттегі басқару нысанына тәуелді.

Парламенттік республикаларда «әлсіз» Президент негізінен өкілдік, рәміздік қызметтер атқарады, мемлекет басшысы өкілеттігін Үкімет өкімімен атқарады.

Президенттік республикаларда Президент Үкіметті өзі құрып, өзі басқарады және Үкімет Парламент емес, Президент алдында жауапты болып табылады. Мысалы, АҚШ-та Президент атқару департаменттерінің басшыларын де-юре Сенат келісімімен тағайындаса да, де-факто жеке өз құзіреттілігі болып табылады.

Парламенттік республикаларда Президент парламенттегі саяси партиялар арасалмағына тәуелді. Президент үкімет басшысы етіп, Парламент көпшілік дауысымен жақтаған саяси

қайраткерді тағайындайды. Әдетте, бұл парламентте көпшілік орын иеленген саяси партия көшбасшысы болып табылады немесе парламенттегі саяси партиялар арасалмағы шамамен тең болса, бір – бірімен келісімге келген партиялық коалиция ұсынған тұлға.

Барлық республикаларда да Президент өкілеттілігі ең басты бес топ төңірегіне жинақталады:

- басқару саласында;
- заң шығару саласында;
- сыртқы және әскери саясат саласында;
- сот әділеттілігі саласында;
- төтенше жағдайларда.

Кейбір елдерде, Елбасына парламент қызметіне қатысты өкілеттіктер беріледі: Парламенттің кезекті және кезектен тыс сесияларын шақыру; Парламентті мерзімінен бұрын таратып жіберу және жаңа парламент сайлауын жариялау құқығы; Парламент келісімімен заң шығару құқығы.

Барлық елдерде де Президент қарулы күштердің бас қолбасашысы болып табылады.

2. Президенттік басқару нысаны.

Мемлекетті басқару нысаны, оның пайда болуы мен дамуының нақты – тарихи жағдайына тәуелді. Мемлекеттіліктің тарихи қалыптасқан түрі мен мәні, мемлекеттік басқару нысаны таңдалуына шешуші әсер етеді. Сонымен қатар, мемлекеттік басқару нысаны, өзінің қалыптасу кезеңінде елдегі саяси күштер арасалмағына да тәуелді болады.

Мемлекеттік басқару нысанына елдің ұлттық құрамы мен аумағының көлемі де әсер етеді. Әдетте, көлемі шағын мемлекеттерді басқару, үлкен аумақты елдерге қарағанда анағұрлым жеңіл болады.

Мемлекет тұрғындарының көпұлтты құрамы да басқару нысанына өз талаптарын қояды. Ол мемлекеттің күйреу факторына айналып, өзара қырқыстар мен азамат соғысына да әкелуі мүмкін. Өз мемлекеттік басқару нысанын таңдау барысында Югославияда, Молдова, Кавказ аймағында болған қанды қырғындар осыған дәлел бола алады.

Сондықтан, әрбір ел өз ерекшелігіне сәйкес келетін конституция мен басқару нысанын таңдауы қажет. Абсолютті

текесті конституция мен басқару нысаны ешқашан болған емес, болмайды да. Басқа елдің конституциясы мен басқару нысанын көшіру саяси көрсоқырлық қана емес, ол елді күйрету факторына да айналуы мүмкін.

Мемлекеттік басқару нысанын анықтайтын себептер мен жағдайлар арасында мемлекеттің алдына қойған мақсаттары мен міндеттерін, елдегі әлеуметтік топтар араларындағы қарым-қатынастар мінезін, элиталар арақатынастарын, ішкі саяси реттеу тәртібі мен сыртқы әсерді атап көрсетуге болады.

Қазақстан Республикасының жоғары мемлекеттік билік жүйесіне президент қызметінің енгізілуі, біздің қоғамда әртүрлі саяси жүйелердегі президенттік басқару институтына қызығушылықты күшейті.

Баспасөз бен ғылыми еңбектерде «президенттік басқару нысаны», «парламенттік басқару нысаны» және т.б. аталымдар жиі кездеседі. Ғылыми терминология тұрғысынан президенттік, жартылай президенттік және парламенттік басқару жүйелері туралы айтуға болады.

Президенттік басқарудың бірқатар моделдерінің қызмет атқаруы, олардың әртүрлі саяси режимдер мен мемлекеттік басқару жүйелеріне тәуелділіктерін білдіреді.

Тоталитарлық немесе авторитарлық режимдерде президенттік билік жеке басқа табынушылық мінезіне ие болуы мүмкін. Демократиялық мемлекеттерде Елбасы саяси жүйе конституциялық негіздерінің басты кепілдігі болып табылады. Сонымен қатар, мемлекеттік басқарудың әрбір түріне өз ерекше қызметтерін иеленген, сәйкесті президенттік басқару нысаны қалыптасатынын да ескеруіміз қажет.

Президенттік республика жағдайында Президент мемлекет басшысы мен үкімет басшысы қызметтерін бірге атқара отырып, үкімет саясатын тікелей басқаратын өте тұғырлы саяси көшбасшы болуы тиіс.

Жартылай президенттік республика жағдайында президент үкіметті тікелей басқармаса да, министрлер кабинеті мен парламент арасындағы қарым - қатынастарда өте жауапты төреші ретінде көрінеді.

Парламенттік республика президентке үлкен адамгершіліктік жауапкершілік жүктейтін, «бірінші азамат» мәртебесін береді

және президент сыртқы және ішкі ресми шараларда өз елін таныстырады.

Мемлекеттік басқарудың қандай нысанында болмасын, заңдылық пен қоғамдық ынтымақтастық сақталуы ісінде мемлекет басшысына үлкен жауапкершілік жүктеледі.

Президент қызметі президенттік басқару институты элементтерінің ең негізгісі болып табылады. Президенттік басқару институты саяси жүйеде өз орнын алуы үшін мықты конституциялық негіз және кең көлемді қоғамдық – саяси қолдау қажет.

Конституция мен басқа да заң актілерінде мемлекет басшысының мәртебесі, оның өкілеттіктері мен бұл өкілеттіктер шегі толық және нақты айқындалуы тиіс. Президенттің үкіметпен, парламентпен, жергілікті билік органдарымен қарым – қатынастарының құқықтық негіздері мұқият реттелмей тұрып, Президент билігіне институционалдық мінез беру мүмкін емес.

Президенттік басқару институты президент аппаратының жетілген ұйымдық – басқару құрылымы, шешімдер қабылдаудың эффективті процедурасы, мемлекеттегі ең жоғарғы қызметті иеленген тұлғалардың ізгілікті моралдық-этикалық бейнесі болуын талап етеді.

Әртүрлі елдерде сан түрлі мемлекеттік басқару нысандарының пайда болуына көптеген факторлар әсер етеді. Бұл үрдісте елдің тарихи дамуының ерекшеліктері, оның халқының саяси мәдениеті деңгейі, мемлекеттілік дәстүрі, конституция даярлау мен қабылдау сәтіндегі елдегі саяси күштердің арасалмағы өз ізін қалдырады.

Басқару жүйесін таңдауда, өзін ұлтты біріктіруші фигура ретінде көрсеткен саяси көшбасшының субъективті пікірі де орасан зор рол атқаруы мүмкін. Мемлекеттік билік пен басқарудың барлық конструкциясы белгілі бір деңгейде осы саяси қайраткердің жеке қасиеттеріне сәйкестендіріліп құрылады. Сол себепті де, әлемнің саяси картасында өз құзіреттілігі бойынша заң шығару және сот биліктерінен жоғары тұратын, өте күшті президенттік басқаруға негізделген мемлекеттік басқару нысандарын иеленген елдер пайда болды. Қазақстан Республикасы саяси – мемлекеттік басқару нысаны бойынша осы елдер қатарына жатады.

Республика егемендігінің орнығуымен қатар республика Президентін бүкілхалықтық сайлау қажеттілігі туындады. Қазақ КСР-нің Жоғарғы Кеңесі 1991 жылғы қазанның 16-дағы Қаулысында 1991 жылғы 1 желтоқсанда сайлау өткізуді белгіледі. 1991 жылғы 1 желтоқсандағы Бүкілхалықтық сайлау қорытындысымен Н.Ә. Назарбаев Қазақстан Президенті болып сайланды.

Қазақстан Республикасы Президентіне билік тармақтарының келісіп жұмыс істеуін қамтамасыз етудегі аса жауапты рол жүктелді (ҚР Конституциясы 40 бабының 3 тармағы).

Сонымен қатар, президенттік басқару мен билік тармақтары өзара әрекеттесуі ұстанымдарының конституциялық моделі, билік тармақтары тепе-теңдігі сақталуының заңды тетіктері көмегімен, президенттік басқарудың жеке билік режиміне айналуына тосқауыл қойылған. Президент билігі қаншалықты кең болса да, ол шексіз емес. Президент өкілеттілігі басқа да мемлекеттік билік органдары өкілеттіктерімен ұштасып жатыр. Президент, Парламент, Үкімет және сот биліктерінің қарым – қатынастары бір-бірінің алдындағы өзара жауапкершілікке негізделген. Мысалы, ҚР Конституциясының 63 бабына сәйкес Президент Парламентті таратып жібере алатын болса, Парламент Конституцияның 61 бабына сәскес Үкіметке сенімсіздік вотумын қоя алады немесе 47 бабына сәйкес Президентке импичмент қоя алады.

ҚР Президентіне жүктелген міндеттер, оның атқару билігінің бүкіл жүйесін толық қадағалайтындығын көрсетеді. Орталық Үкіметтен бастап жергілікті жерлерге дейінгі барлық мемлекеттік органдар мен қызметкерлер Президент өкімдерін қалтқысыз орындауға міндетті.

Сонымен қатар, Президент Парламент келісімімен заңдар және өз билігімен заң күші бар Жарлықтар шығару арқылы заңдар шығару үрдісіне де белсенді араласады. Республиканың барлық деңгейіндегі соттар жүйесінің құрылуын толық бақылау арқылы, сот әділеттілігі жауапкершілігін де өз мойнына алып отыр.

2015 жылдың 26 сәуір күні ҚР Президентін бүкілхалықтық сайлау өтті. Осы сайлауда 97,7 пайыз дауыспен Елбасы Н.Ә. Назарбаев толық мәнді жеңіске жетті. Бұл жеңіс тек демократиялық ұстанымдар жеңісі ғана емес, бұл еліміздегі ұлтаралық татулық пен келісім, саяси тұрақтылық пен экономикалық өркендеу жеңісі болды. Бұл шын мәніндегі халық

жеңісі болды.

Н.Ә. Назарбаев бүкіл әлемге табанды реформатор ретінде танылды. Қазақстан халқы өз көшбасшысына түпбасымен толық сенім білдіретіндіктерін осы сайлау арқылы бүкіл әлемге паш етті. Елбасы саясатының ұшында күшті мемлекетттік билік пен меншік көптүрлілігіне негізделген либералды экономикалық даму тұрды. Демократиялық даму жолында өз ұстанымдарын қалыптастырған еліміздегі ықпалды саяси күштер Елбасының саясатының дұрыстығын кәміл түсініп, өздерінің толыққанды қолдауын қамтамасыз етті.

Өткен сайлау науқанының барлық Халықаралық нормалар мен талаптарға сай өткенін халықаралық бақылаушылардың өздері мойындап отыр. Елбасы сайлаудың әділ де таза өтетіндігіне ең басынан-ақ кепілдік берді және өткен сайлау науқаны осы кепілдікті ақтап шықты. Бұл біздің халқымыздың сайлау мәдениетінің жаңа белеске шыққанының айқын көрінісі. Қазақстан халқы демократия біз үшін тек әдемі сөз ғана емес, нақты өмір мұратымыз екенін, өздерінің өркениетті саяси диалог пен қарым-қатынасқа әзір екендіктерін көрсетті. Ел болашағы мен дамуы көшеде емес, саяси билік пен халық арасындағы конструктивті диалогта екендігін көрсетті. Біздің өркениетті ел болып қалыптасуымыз тек саяси билік міндеті ғана емес, біздің әрқайсымыздың жеке жауапкершілігіміз бен міндетіміз екенін көрсетті.

Бұл сайлауда халқымыз, алдағы бес жыл ішінде елімізді экономикалық жаңғыртуға бағытталған реформалар сәтті өтіп, Республикамыз әлемдегі ең жоғарғы дамыған елу мемлекет қатарына өту үшін дауыс берді. Бұған жетудің алтын қазықтары Елбасы ұсынған өнеркәсіпті-инновациялық стратегия, ауыл шаруашылығын өркендету бағдарламасы, тұрғын үй құрылысы мемлекеттік бағдарламасы, білім беру мен денсаулық сақтау салаларына кететін қаржыны үш есеге өсіру, жалақы мен зейнетақы мөлшерін екі есеге өсіру, орта және шағын бизнесті дамыту болып табылады.

Қазақстан халқы, ел болашағы жолында Президенттік басқару нысанын таңдай отырып, өзінің тарихын таңдауының дұрыстығына кәміл сенді. Еліміздің егемендік алғаннан бері жүріп өткен жолы мен жеткен жетістіктері, бұл сенімнің дұрыстығын бірнеше мәрте дәлелдеп шықты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Алматы., «Қазақстан» баспасы, 2003 ж.
2. «Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының заңы. Егемен Қазақстан газеті., 22 мамыр, 2007 жыл.
3. Конституция США. История и современность, М., 1988 г.
4. Мы, народ... Гражданин и Конституция. М., 1997 ж.
5. Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию., М., 1997 г.
6. Политология. Практикум., М., 1993 г.

ӘОЖ 94 (574) «19»

ТҰТАС МЕМЕЛЕКЕТТІК ИДЕЯСЫ XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ КӨЗҚАРАСЫМЕН

Байбулсинова А.С., т.ғ.к.,
М.Өтемісов атындағы БҚМУ доценті

2017 жылдың 1 наурызы алғыс айту күні ретінде халықымыздың мерекелерінің біріне айналғанына биыл екінші жыл. «Мен алғыс айту күні игі дәстүрге айналып, халқымыздың ең сүйікті меркелерінің бірі боларын сенемін» деп атап өтеді елбасы Н.Ә.Назарбаев.

Қазіргі уақытта жер бетінде діни және ұлттық сипаттағы шиеленістер өршіп, соғыс болмаса да болғандай қан төгіліп жатқандығын, миллиондаған адамның босқынға айналғанын көріп отырған заманда қолымызда бар тәуілсіздік пен бейбітшілігімізге ризалық білдіру өте қажетті нәрсе. «Мұндай кезде адамдардың бір-біріне алғысын білдіріп, өздеріне жасаған жақсылықтарды еске алуы аса маңызды. Бұл жақсылықты бағалай білуге, оған жақсылықпен жауап қайтаруға, өзара сыйластықпен құрметке бастайды. Құндылықтардың қадіріне жете алған елдің келешегі кемел. Мен Алғыс айту күнін осындай мақсатпен белгіледім» - деді Н.Ә.Назарбаев.

Шынында да, Қазіргі Қазақстанның барлық жеткен жетістіктері, ғарыштап самғап, әлем елдерінің арасында ойып

тұрып өзінің орнын алуы, бүгінгі бейбіт өміріміз қазақ тарихындағы ұлт үшін күрескен зиялы, мемлекет және қоғам қайраткерлерінің ерен еңбегі екені даусыз. Айталық XX ғасырдың басында жоғары білім алып, қазақтың оқыған зиялыларының шоғырын құраған осындай азаматтарымыздың, қызметін әсіресе, кеңес тұсындағы тағдыр – талайын ашып көрсету өміріміздің сабағы. Өйткені парықтаусыз, тоқусыз, шынайы демократиялық қоғам құру мүмкін емес.

XX –XXI ғасырларда әлем елдерінің саяси картасы бірнеше мәрте өзгерістерге ұшырады. Ресейдің өзінде болған 1905-1907 жылдардағы буржуазиялық революция бүкіл Азиялық елдердің оянуына себеп болды.

1916 жылғы ұлт-азаттық қозғалыс, 1917 жылғы қос төңкеріс барысындағы алмағайып билік тартысы мыңдаған жанның өміріне түбегейлі өзгерістер әкелді. XX ғасырдың 20-40 жылдарындағы мемлекет қайраткері Т.Рысқұлов, татар М.Сұлтанғалиев, башқұрт З.Уәлиди тәрізді қайраткерлердің саяси көзқарастары «түрікшылдык», «ұлттық ауытқушылдық» ретінде сынға алынған. Мемлекеттіек саясат зиялылырға ашық қарсчылық көрсетті. Қайраткерлер ЖүМыңбаев, С,Сәдуақасов, Т.Рысқұлов, Н.Нұрмақов, С.Қожанов қызметтерінен алынып, республикадан қуылды. 1928 жылдың ортасында Алаш қозғалысына қатысты қайраткерлер жаппай тұсқындала бастады. Осы кезде алдымен 44 Алашордашылдардың үшеуі ЖүАймауытов, Ә.Байділдин, Д.Әбілов ату жазасына кесіліп, үкім дереу орындалады. Бұдан әрі бірінен кейін бірі ұстала бастаған Орал қалалық БҚО мемлекеттік мұрағатында 1928 жылы айыпталғандар құжаттары сақталғ Ғабдол Қосдәулетов, Салық Омаров, Көпжасаров Ескендір, Жолдыбаев Молдағали, Е.Қасаболатов, Ахметр Мәметов, туралы деректер бар.

Қазақстандық мемлекет және қоғам қайраткерлері, яғни зиялы қауымның зор еңбегі мына кезеңде де ерекше көрінеді.

1937-1938 жылдардағы қанды оқиға жаңғырығы мәңгі ел жадында. Нақақтан-нақақ ұлтымыздың көзі ашық, көкірегі ояу азаматтары «ұлтым» деймін деп – «ұлы қылмыс» жасап, «халқым» деймін деп – «халық жауы» деген жала жабылып атылып кетті. Талай бейбіт отбасыларының оты өшіп, ана жесір, бала жетім қалды. Түптеп келгенде, саяси қуғын-сүргін мен қатар елімізге саяси депортацияланғандар көштеп әкеліне бастады.

Қазақстанға 1936-1957 жылдары 800 мың неміс, 102 мың поляк, 19 мың кәріс, 507 мың Солтүстік Кавказ халықтарының өкілдері жер аударылды. Қырым татарлары, түріктер, гректер, қалмақтар мен басқалар да өз еркімен келген жоқ. Барлығы 1,5 млн адам көшіп келді.

2016 жылғы 14 қаңтарда Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқы Ассамблеясының құрылған күні – 1 наурызды Қазақстанда Алғыс айту күні деп жариялау туралы №173 Жарлыққа қол қойды.

Алғыс айту күнін мерекелеудің жаңа дәстүрі «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық патриоттық идеясының, қазақстандық біртектілік пен ел бірлігін ортақ тарих және тарихи сана негізінде нығайту мен дамытудың мән-мәтінінде қазақстандық құндылықтарды бейнелейді.

Алғыс айту күні – бұл, ең алдымен, елімізде тыныштық пен үндестік, өзара сенімділік пен барлық қазақстандықтарға деген құрметтің орнығуына негіз болған мереке. Сондықтан, тағдыртәлкегімен Қазақстан жеріне еріксіз қоныс аударылған түрлі этностардың миллиондаған өкілдерінің құтты қонысына айналған қасиетті қазақ жеріне тағзым ететін күн. Күрделі қиын кезеңдерде, еліміздің бүгінгі бейбіт өімір мен тәуелсіздігіне жету жолында тер төккен ардагерлерімізді ардақтайтын күн.

УДК 82(574)

ОБЩАЯ ИСТОРИЯ, ОБЩАЯ СУДЬБА КУЛЬТУРЫ НАРОДА КАЗАХСТАНА (НА МАТЕРИАЛЕ ЛИТЕРАТУРНОГО КРАЕВЕДЕНИЯ Н.М. ЩЕРБАНОВА)

Донскова Г.А.
к. филолог. н., доцент
ЗКГУ им. М. Утемисова

В наше сложное время новых глобальных вызовов мы обращаемся к опыту научного осмысления социолингвистической проблематики учёными в XX-XXI вв. Еще в начале XX в. великий И.А. Бодуэн де Куртене писал, перечисляя болевые точки лингводидактики и принципов методики преподавания национальных литератур: «Рука об руку с преподаванием истории

в деле засаривания голов может идти преподавание словесности и литературы. В предупреждение подобного вреда от литературы следовало бы требовать чтения и усвоения отрывков и произведений общечеловеческого содержания, с устранением всяких экскурсий в область идейного издевательства над теми или другими категориями ближних" [1:27].

Лингвистическое и литературное краеведение в трудах учёных УПИ-ЗКГУ им. М. Утемисова также предлагает оптимальные пути освоения языковой, образной и фактуальной информации, содержащейся в произведениях писателей, писавших о нашем крае.

Такое продуманное и осмысленное рассмотрение истории литературного Приуралья мы видим в исследованиях Николая Михайловича Щербанова, чей юбилей отмечался ЗКГУ им. М.Утемисова в январе этого года. На конференции, посвященной его 75-летию, говорилось, что он – уроженец Оренбургской области, по окончании филологического факультета Уральского педагогического института имени А.С. Пушкина поступил в аспирантуру при кафедре русского устного народного творчества МГУ имени М. В. Ломоносова. В феврале 1977 г. на Ученом Совете филологического факультета МГУ защитил кандидатскую диссертацию на тему «И.И. Железнов – фольклорист и этнограф». Восхищаясь яркостью и сочностью описания жизни, быта и верований уральских казаков, ученый тем не менее не спешил с вводом в методический обиход изучения, особенно в средней общеобразовательной школе, некоторых его произведений, например «Василия Струняшева», хотя именно это произведение было широко известно в крае и воспроизводилось уральскими казаками как фольклорный текст.

Н.М. Щербанов не был абстрактным методистом, не изведавшим учительского тяжелого хлеба. Он начал свой трудовой путь в сельских школах Приуралья и Оренбуржья. С 1967 года Щербанов Николай Михайлович занимался научной и педагогической деятельностью в системе высшего образования Республики Казахстан. Долгие годы являлся доцентом Западно-Казахстанского государственного университета имени М. Утемисова, заведующим кафедрой русской филологии, которой руководил до последних дней своей жизни. Николай Михайлович – известный в Казахстане ученый, автор более 150 научных работ,

статей и очерков. Наиболее значительные из них – исследования об уральских писателях И. И. Железнове, Н. Ф. Савичеве и В. П. Правдухине. Он был учеником и продолжателем дела Н. М. Малечи, чья жизненная трагедия и гражданский подвиг так волновали ученого. Щербанов пишет большое предисловие к «Словарю говоров уральских (яицких) казаков», где даёт глубокий анализ научного подвига Малечи и его сподвижников. Напомним, что Н.М. Малеча попал в Уральск, будучи осуждённым как «украинский националист» только за то, что исследовал фольклор Украины. Щербанов лично знал учёного, общался с ним, работая на одном факультете.

Николай Михайлович вел активную научную работу, контактировал с научными центрами стран СНГ, участвовал во множестве республиканских и международных научных конференций по фольклору, этнографии, русской литературе, был членом Ассамблеи Пушкинского общества (Москва) и Союза писателей России.

Он автор книг «А.С. Пушкин в Уральске», «Русское литературное Приуралье. Опыт регионально-тематического изучения русской литературы XX века», «Поехал я в Уральск…» (А. С. Пушкин и Приуралье», «Уральск литературный», «В. Г. Короленко на Урале» (в соавторстве) и др. Часть его работ издавалась на казахском языке. Работы Н. М. Щербанова публиковались в центральных журналах и газетах Казахстана и СНГ.

Николай Михайлович был одним из организаторов многочисленных международных историко-культурных экспедиций по Уралу, фольклорно-этнографических полевых исследований. С этой целью он обследовал поселки по р. Урал от г. Оренбурга до г. Атырау. Вместе со студентами им собран богатейший фольклорно-этнографический материал и издан сборник пословиц и поговорок уральских казаков, переиздать который в дополненом виде он планировал, но не успел осуществить эти планы.

Он щедро делился результатами анализа этого материала, они стали основой его многочисленных статей, а также докладов, сделанных на научных конференциях в городах Москве, Екатеринбурге, Новосибирске, Челябинске, Оренбурге, Тамбове, Глазове, Казани и др.

В последние годы научная деятельность Щербанова Н.М. была направлена на разработку регионально-тематических аспектов русской литературы и фольклора, на установление научных связей с вузами ближнего зарубежья. Н. М. Щербанов известен в Казахстане как организатор республиканских и международных Олимпиад учащихся средних школ «Пушкинские чтения». Довольно успешно были проведены Вторые Пушкинские чтения (Уральск, 16-17 ноября 2006 г.), где он в качестве председателя возглавлял работу жюри. При его активном участии был открыт кабинет А. С. Пушкина и Абая в университете и городской музей Пушкина.

Николай Михайлович был выдающимся педагогом и ученым. Еще в аспирантские годы он обнаружил более 100 произведений журналиста-историка, этнографа и писателя Савичева Н.Ф. (1820—1885) в местных периодических изданиях того времени. Надо напомнить, что техника копирования газетного текста в то время была сложнейшей, для получения разрешения на копирование нужно было каждый раз приходить к Государственной библиотеке – Ленинке – в 5 часов утра и выстаивать многочасовые очереди. Потом эту копию в очень неудобном формате, на тяжелых по весу носителях, надо было перевезти сначала в общежитие, а потом и домой, в Уральск. Много лет спустя Щербанов пишет о необходимости постепенного освобождения из плена забвения имени Савичева, как и других достойных имен прошлого: «До сего времени его наследие полностью не было собрано и издано отдельной книгой (осуществлено Н.М. Щербановым в 2006 г.). Просмотрев газету «Уральские войсковые ведомости», издававшуюся в Уральске с 1867 по 1917 гг., я был поражен обилием Савичевских публикаций: повести, рассказы, очерки, статьи, поэмы, стихи… Какое богатство открылось передо мной, сколько исторических, литературных явлений, важнейших фактов!».

Савичев в своём творчестве отразил новую эпоху в отношениях казахов и уральских казаков, когда «Национальная вражда

Всё больше гаснет год от года,
И два соседние народа
Пред светом чистым просвещенья
Должны сдружиться навсегда

На ниве честного труда» [2:113].

Как писал Щербанов в предисловии к сборнику произведений прозаика, «Савичев стремился к всестороннему изучению народной жизни. Его интересовали материальная культура, хозяйство, демография, этнический состав казаков, их обычное право, народная медицина, обычаи и обряды, игры, хороводы, фольклор, в особенности исторический, народное красноречие и пр.». Особенно важно для ученого то, что «много внимания Савичев уделял фольклору, материальной культуре, обычаям и обрядам казахов, калмыков, башкир, татар и других народов» [3:113].

Савичев наиболее полно отразил в своём творчестве богатство исторических источников Войскового архива, исчезнувшего в годы гражданской войны. Эти источники повествуют о важных вехах истории национально-освободительного движения в Казахстане: «архивные документы, приведенные Савичевым, могут служить важным источником в изучении жизни и творчества Махамбета Утемисова. Исследование Савичева «Исатай Тайманов, старшина Букеевской орды» позволяет выяснить характер взаимоотношений руководителей восстания с В.И. Далем» [3:113].

Савичев оставил нам описание незабываемой встречи с Курмангазы, чей музыкальный дар восхитил автора. Рассказ о встрече с композитором читаем в путевом очерке «От Кармановского форпоста до Глининского»: «Господин Бородин сделал мне большое удовольствие, познакомив с Курман_Гузы Сагырбаевым, первым артистом, знаменитым во всей Букеевской орде. Игра Сагырбаева происходит из того же источника – дара и вдохновения. Я назвал бы его игру вольной песнью жаворонка или соловья. Сагырбаев – редкая музыкальная душа и, получи он европейское образование, то был бы в музыкальном мире звездой первой величины»

[3:81-82]. Савичев делает также набросок к портрету композитора. «Он позволил мне снять с него рисунок и играл всё время, покуда я набрасывал его фигуру» [3:83]. К великому сожалению этот рисунок утерян, но в своё время, когда Н.М. Малеча начинал работать в 1934 г. в качестве сотрудника Уральского краеведческого музея, им был обнаружен портрет Савичева работы ссыльного кобзаря – Шевченко!

Савичев встречался с Т. Г. Шевче́нко, когда тот находился в ссылке на Мангышлаке: «Никогда Шевченко не проронил ни слова жалобы на своё положение, никогда я не видел его печальным и унывающим. Он был физически здоров, румян, взгляд у него был постоянно ясный и открытый». Здесь Савичев выступает как глубокий психолог, анализирующий глубину образных переживаний поэта, отраженных в его мимике и общем настроении: «Правда, в нём присутствовала почти беспрерывно какая-то дума, но дума эта была тихая и, так сказать, питавшая и услаждавшая его дух. Иногда можно было подумать, что он слушает пение сфер: так уносила его привычная и светлая дрема в область, ему одному известную и доступную. Надо полагать, что в нём совмещалось поэтическое течение, которое служило ему щитом против нападков горькой действительности» [Уральская старина. Рассказы из виденного и слышанного. (3:357] . Интересно, что в силу цензурных ограничений Савичев не мог назвать истинных причин преследования Шевченко, но он отмечает его такт и нежелание навлечь неприятности на своего молодого собеседника: «Никогда я не слыхал от Шевченко разговора политического или даже с политическим оттенком. Может быть, он не любил разговоров о политике – об этом частом заблуждении людей. Он тогда казался скрытным, но теперь думаю иначе: он не мог раскрыться передо мной весь. Я был молод, не был развит ни науками, ни опытами жизни. Может быть, он щадил мою невинность» [3: 358].

Обратим внимание на художественное дарование Шевченко как живописца. Поэт был лишен возможности писать в ссылке – таковы были условия его наказания, в его приговор Николай I добавил от себя: "под строжайший надзор с запрещением писать и рисовать". Как писал сам Шевченко «Смотреть и не рисовать — это такая мука, которую поймет один только истинный художник» [4]. Только краткий период из 7 лет на Каспии (вся ссылка длилась долгих 10 лет!) ему можно было рисовать открыто, когда в 1848 г. он, по настоянию географа А.И. Бутакова, был включен в состав научной экспедиции в качестве художника, но он писал все годы, таясь от тюремщиков. Всего создано более 200 картин и рисунков, многие из которых посвящены жизни казахов.

Казахская стоянка на Кос-Арале. (Рис. Т.Г.Шевченко. 1848-1849 гг.)

Так в творчестве уральца Н.Ф. Савичева сплелись казахская музыка, ставшая классикой, и художественное творчество, посвященное Казахстану, украинца Шевченко.

Среди возвращенных имён можно смело назвать и Валерьяна Павловича Правдухина, который был земляком Щербанова (оба родились в Оренбуржье), он провёл детские годы в одной из уральских станиц, а потом много раз приезжал сюда вместе с друзьями, черпая вдохновение от созерцания родных ему степных просторов. Он очень сочувственно пишет о казахском народе, испытывающем все тяготы новой жизни, ища в ней надежду на улучшение своей участи: «Вот я сорок лет живу на свете, - не было лета, чтобы не кочевал. Теперь нам все земли вернули, - хлеб стали сеять, летом приедем убирать, - это тяжелее» - говорит его герой в книге очерков «Годы, тропы, ружье (По золотым горам. Южный Алтай)». Сравнивая два исполкома – русский и казахский – писатель отдает предпочтение казахскому: «Чтобы разузнать о дальнейшей дороге, я зашел в катон-карагайский русский исполком. И сейчас же сбежал оттуда. Порядок, тишина и казенная скука испугали меня. Секретарь сообщил мне, что я должен поехать за тридцать километров за пропуском, если хочу проехать на озеро Маркакуль, лежащее близ китайской границы. Уныло побрел я в другую - казахскую волость, Чингис-хайскую.

Здесь стояли галдеж и суета. У подъезда билось на привязи больше десятка лошадей. Внутри волости был настоящий базар. И никакой казенщины. Рябой казах остановил меня на крыльце, запросто попросил у меня папиросу и начал расспрашивать, куда и зачем я еду. Повел меня к секретарю. Там быстро объяснили мне, как лучше всего пробраться через Алтайский хребет, посоветовали махнуть рукой на пропуск, зарегистрировали мое удостоверение и тут же указали на пожилого казаха. Чудо Усейнова, который и взялся меня доставить до Успенского поселка. Настоящее человеческое отношение» [5.Валериан Правдухин Годы, тропы, ружье (По золотым горам. Южный Алтай). - М: Советский писатель, 1968].

Пишет он, хотя и осторожно, о сложностях хода коллективизации в Казахстане, передавая несправедливость процесса на примере судьбы своего нового друга - Чудо: « А что, Чудо, лучше вам теперь живется?

- Куды! Много раз лучше.

Он на секунду по-детски серьезно задумался и решительно заявил:

- В десять раз лучше. Да, в десять раз!

- А почему это над тобой смеялся в волости делопроизводитель?

Чудо с веселым смехом завертел головой:

- В Больше-Нарым меня таскали. В тюрьме сидел девятнадцать дней. Я - середняк. А меня хотели записать в кулаки. У меня тринадцать лошадей - чертов дюжин, сорок баранов. А нам разве можно меньше иметь? Нельзя. Один-два жеребца на приплод, три-четыре кобылы. Ездить на них нельзя - не будут рожать. Пять-шесть лошадей для кочевок: семейство возить, кибитку возить надо. Вот наша беда! - жаловался Чудо добродушно. - А этого всякий не понимает. Нам, середнякам, плохо: стращают - ты уже буржуем стал. Так всегда - ни туды ни сюды - унда имес, мунда имес, как ку-кук, кукушка. Вот дурак Саметов приезжал, меня из коллектива гонял, а за мной другой товарищ ушел, он меня в тюрьму таскал. Старший начальник правильно рассудил: меня опять пущал». Рассказывая о благополучном исходе «методологического спора о допустимом уровне материального благополучия» кочевника, автор уходит от открытого обсуждения всей глубины проблемы, так как это было

совершенно невозможно в публичном пространстве литературного творчества советского писателя, но мы можем представить, какие драмы скрыты за страницами книги!

В.П. Правдухин рисует прекрасные пейзажи Южного Алтая, которые наполнены красками, звуками и ароматами предгорья: «Близилась ночь, но было еще светло. Десятый аул засыпал. В воздухе - разительная тишина. Каждый звук доносился с чудовищной четкостью. Великим покоем дышала природа. Десятый аул! Как несовместимо это арифметическое название с тихим вечером на склоне Алатайского перевала, с нежными тонами заката. Спокойное блеянье овец, редкое позвякиванье посеребренной уздечки, хруст лошадей, пережевывавших траву, огненно-красные провалы солнечных отражений меж сизых туч, бледневших и мельчавших с каждой минутой». Любуясь молодой девушкой, автор ощущает свою неразрывную связь с традициями русской классической литературы, подчеркивая, вместе с тем, и самодостаточность мира степи – такого яркого и умиротворенного одновременно: «Девочка-казашка, тонкая, гибкая Татыча с живыми бусинками глаз, вприпрыжку гнала мимо нас затерявшихся коз. Она была похожа на толстовскую Дину, бегущую к русскому пленнику. Аул тих и покоен. Великим покоем веет даже вот от этой медленно покачивающейся пестрой коровы, бредущей под гору. Лохматая белая собака трется о камень, на котором я сижу сейчас. Как быстро погасает небо, как незаметно исчезают и рушатся огненные пропасти заката меж сизых туч! Так же быстро и незаметно убегает жизнь». И снова возникает мысль о конечности жизни отдельного человека и бесконечности бытия [5].

Выступая с импрессионистской насыщенностью красок («Сколько разнообразных, неисчислимых, как звезды, оттенков на небе, готовом погрузиться в ночную темноту. Розовые барашки, сизо-сиреневые облака, сизые лохмотья туч, свинцовые, высоко заброшенные обрывки их, прозрачно-живая, как первый весенний цветок, оборка неба в прорезах кремлевидных гор, голубое полотно и выси, розоватые кружева на статной лиственнице, так ясно обрисовывающейся над горою, и, наконец, большие кусты полыни под обрывом гремящей реки»), Правдухин снова подчеркивает философскую мысль о единстве, неразделимости всего нашего мира: «Как велик мир! И как он един! Такая же

горькая полынь, такие же закаты я наблюдал во многих уголках моей родины - и на Урале, и в Оренбургских, Прикаспийских степях, на Севере, и в Саянах, и на займище за Колыванью, и в песчаной пустыне на озере Чалкар, и возле Москвы, и в Закавказье, на вершине Главного хребта» [5].

Язык очерков подчеркивает эту неразрывную связь. В художественном тексте Правдухина органично переплетаются казахская этнокультурная лексика (саба, турсуки для айрана; сурпа, кумыс, баурсаки; джайляу, байга и др.) и уральские диалектизмы (плавня, багренье, будара, ятовь).

Писатель вспоминает об утраченном очаровании детства и о неразрывности с этим уходящим миром: «Мог ли я, мальчишка, тогда думать, что этот, такой обычный, простой и чудесный мир когда-нибудь уйдет от меня? И что все имеет конец? … через два, самое большее три десятка лет не станет и меня. Но и сейчас не могу себе представить, что я когда-то не буду ходить по этой земле, перестану дышать ее теплыми запахами». Вот только в сроках своего ухода он сильно ошибался – а оставалось ему жить всего семь лет...

И последняя цитата. Прощальный взгляд на волны Урала. Пароход в последний раз причаливает к Бородинскому спуску, чтобы навсегда разлучить писателя с рекой его детства: «Над пароходом, над моей головой, в черном клочкастом облачном небе летела казара. В глубокой заводи под яром тяжело взметнулась какая-то крупная рыба. Так же как четверть века назад, на ятови переваливался жирный осетр, а вверху гоготали гуси, пересекая мир с севера на юг» [6]. И весь мир – с севера на юг – оказывается таким пустым и холодным без родного края, который увидеть Правдухину было уже не суждено…

Как писал Н.М. Щербанов, «Писателя интересовали проблемы исторической, социальной судьбы Приуралья, перед лицом которой собственные переживания казались порой незначительными, сугубо личными, затрагивающими интересы кратковременные и не совсем существенные. Собственная судьба писателя осмысливается на фоне народной жизни, в связи с историей родного края, в сопоставлении с движением всего живого в мире природы» [2:243]. Здесь можно не согласиться с ученым. Скорее именно отдельная человеческая судьба, боль каждого конкретного человека сплетается у Правдухина в

понимание общей судьбы страны и народа – такой непростой и трагической в XX в.

Отражением роли великого казахского народа, принявшего в свою братскую семью миллионы людей, сосланных и по принадлежности к «осужденным нациям», и по политическому навету, а во второй половине XX в. еще и целинников со всего СССР, встреченных как братьев, обогретых теплом широкой степной души – является новый государственный праздник – День Благодарности, который мы отмечаем 1 марта. Осознание истории Казахстана, его многонациональной культуры в этом контексте становится общегосударственной задачей.

Сложные процессы осмысления всей глубины многонациональной и политематической «библиотеки текстов» культурного наследия Приуралья как части Казахстана, начатое нашими учителями и наставниками – Н.М. Малечей и Н.М. Щербановым, – только вводятся в научный обиход, становясь предметом междисциплинарного исследования в лингвистике, литературоведении, истории и этнографии.

Список использованной литературы:

1. И.А. Бодуэн де Куртене "Национальный и территориальный признак в автономии" СПб, 1913, 27
2. Щербанов Н. Уральск литературный. – Уральск, 2008 г. – с. 356
3. Уральская старина. Рассказы из виденного и слышанного (Разыскал произведения, составил сборник и написал предисловие и замечаний канд. филол. наук Н.М. Щербанов. – Уральск, 2006. – 468 с.
4. Веяние времени: статьи. 4 том / Ш. Сатпаева.- Астана: Елорда, 2012.- 408 с.http://bibliotekar.kz/shamshijabanu-kanyshevna-satpaeva-vejani/t-g-shevchenko-v-kazahstane.html
5. Валериан Правдухин Годы, тропы, ружье (По золотым горам. Южный Алтай). - М: Советский писатель, 1968. http://az.lib.ru/p/prawduhin_w_p/text_1930_gody_tropy_ruzhie.shtml
6. Валериан Правдухин Годы, тропы, ружьё. (По Уралу на лодке). - М: Советский писатель,1968. http://az.lib.ru/p/prawduhin_w_p/text_1930_gody_tropy_ruzhie.shtml

ӘОЖ 342.4(574)

ҚАЗАҚСТАН ХАЛЫҚТАРЫ АСАМБЛЕЯСЫНЫҢ ҚҰРЫЛУЫ – ТАРИХИ ОБЪЕКТИВТІ ҚАЖЕТТІЛІК!

Танзенов Д.Ж.
М. Өтемісов атындағы БҚМУ-нің
оқытушы, магистр

Қазақстан – тарихи тағдыры ортақ этностардан құралған унитарлы мемлекет. Оларды ортақ құрылымның аясына біріктірудің сара жолы – Қазақстан халқы Ассамблеясын құру болды.

Ассамблеяны құру идеясына Қазақстан қоғамының тарихи бастаулары алғышарт болды. 1995 жылы 16-ақпанда Президент Н.А. Назарбаев еліміздегі ұлттық мәдени орталықтардың жетекшілерімен кездесу өткізді.

Елбасы республикадағы ұлтаралық келісімді сақтау және оны одан әрі нығайту үшін республикада жаңа қоғамдық институт - Президент жанындағы консультативті-кеңесші орган ретінде, 1995 жылы 1-наурызда Қазақстан халқын ортақ мүддеге біріктіретін Ассамблеяны құрды.

Ассамблеяның мақсаты қазақ халқының топтастырушы рөлін арқау ете отырып, қазақстандық патриотизм, Қазақстан халқының азаматтық және рухани-мәдени ортақтығы негізінде қазақстандық азаматтық бірегейлікті және бәсекеге қабілетті ұлтты қалыптастыру процесінде Қазақстан Республикасында этносаралық келісімді қамтамасыз ету болып табылады.

Ассамблеяның негізгі міндеттері төмендегіше:

1. Этносаралық қатынастар саласында мемлекеттік органдармен және азаматтық қоғам институттарымен тиімді өзара іс-қимылды қамтамасыз ету, қоғамда этносаралық келісімді және толеранттықты одан әрі нығайту үшін қолайлы жағдайлар жасау;

2. Халық бірлігін нығайту, қазақстандық қоғамның негіз қалаушы құндылықтары бойынша қоғамдық келісімді қолдау және дамыту;

3. Қоғамдағы экстремизмнің және радикализмнің көріністері мен адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарына

қысым жасауға бағытталған әрекеттерге қарсы тұруда мемлекеттік органдарға жәрдемдесу;

4. Азаматтардың демократиялық нормаларға сүйенетін саяси-құқықтық мәдениетін қалыптастыру;

5. Ассамблеяның мақсаты мен міндеттеріне қол жеткізу үшін этномәдени және өзге де қоғамдық бірлестіктердің күш-жігерін біріктіруді қамтамасыз ету;

6. Қазақстан халқының ұлттық мәдениетін, тілдері мен дәстүрлерін өркендету, сақтау және дамыту болып табылады.

Бүгінде Ассамблея ел Президенті Төрағалық ететін конституциялық орган болып табылады. Бұл бірегей институт еліміздегі барлық этнос өкілдерін ортақ мақсатқа ұйыстыра отырып, республикадағы тұрақтылықты сақтау мен ел дамуының мақсатына айтулы үлес қосып келеді.

Қазіргі таңда республикада Қазақстан этностарының мәдениеттері, тілдері, дәстүрлерінің дамуына қажетті барлық жағдай жасалған. Егер мемлекеттің қалыптасу кезеңінде басты міндет этносаралық төзімділік пен қоғамдық келісім негізінде қоғамды ұйыстыру болса, ел дамуының жаңа кезеңінде, стратегиялық басымдық ретінде, қоғамның барлық азаматтары мойындаған ортақ құндылықтар мен қағидаттар жүйесіне негізделген Ұлт Бірлігіне жету болып табылады. Сондықтан 2010 жылы сәуірде азаматтық қоғам мен мемлекеттік институттардың, азаматтардың сындарлы ұсыныстарын жинақтаған Қазақстанның Ел Бірлігі Доктринасы қабылданды. Қазақстанның Ел Бірлігі Доктринасы – халықтың, уақыт талабына сәйкес, бірігу қажеттігін түсінуіне негіз. Бұл – бізді қандай күш біріктіреді және біртұтас етеді - соны түсінудің тәсілі. Бұл – болашаққа бірігіп ұмтылудың серпіні.

Ассамблея қызметі этносаралық қатынастар мәселелерін тиімді шешіп келе жатқан ел ретінде Қазақстан Республикасының халықаралық беделінің өсуіне ықпал етуде. Бүгінде Н.Назарбаевтың этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісім үлгісі әлем назарын аударып отыр.

2008 жылғы 20-қазанда Қазақстан Республикасының «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заңына қол қойылды. Осы заң этносаралық қатынастар саласындағы негізгі принциптерді айқындай отырып, Қазақстан халқы Ассамблеясы мен оның құрылымдарының мәртебесін заң деңгейінде бекітті.

Заң Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік ұлттық саясатты іске асыруға, қоғамдық-саяси тұрақтылықты қамтамасыз етуге, мемлекеттік және қоғамның азаматтық институттарының этносаралық қатынастар саласындағы өзара іс-қимылының тиімділігін арттыруға бағытталған Қазақстан халқы Ассамблеясының жұмысын ұйымдастыру тәртібін айқындайды.

Ассамблея құру идеясы қоғамды топтастырушы күш ретіндегі тұжырымдама негізінде ұсынылған болатын. Ассамблея мемлекеттік басқару деңгейіндегі ұлттық саясатты жетілдіруге белсенді түрде атсалысады. Ассамблея Президент жанындағы ұжымдық орган ретіндегі, ал облыстық бөлімдері әкімшілік басшысы жанындағы орган ретіндегі мәртебеге ие. Ассамблея құрылған кезден бастап ұлттық саясаттың барлық бағыттары бойынша мемлекеттік шешімдер қабылдауға қатысып келеді.

Жиырма жеті жылдық тарихында Ассамблея қарқынды дамып, елеулі өзгерістерді бастан кешірді. Оның дамуы барысында Н.Назарбаевтың этносаралық толеранттылық және қоғамдық келісімнің қазақстандық үлгісі қалыптасты. Осы жылдар ішінде Қазақстан халқы Ассамблеясының институционалдық құрылымы нығайып, қоғамды ұйыстырушы әлеуеті толысты, ол халық дипломатиясының маңызды күретамырына айналды [1] .

Өзінің ежелгі арманын, қазақ халқының «Атамекен» идеясын ұлттық егемендік формасында жүзеге асырған қазақтар өзінің Отаны деп есептейтін, қазақ жерін шын жүрегімен және жан тәнімен сүйетін, оны бүгін де, ертең де тастап кеткісі келмейтін барлық диаспора – этностарды мықты демократиялық мәдени бірлікке топтастыру міндеті жүктелгенін анықтап берді. Қазақтың ішкі жан дүниесінің кеңдігі мен сұлулығы, оның басқа адамдарды қолдауға, көмектесуге қабілеттілігі арқасында түрлі тарихи кезеңдерде келген көптеген сан алуан этностарды өзінің қамқорлығына алып, құшағына тартты.

Қазақстанның әлемге паш етуге лайық қазынасы бар. Ол – бірлік. Әлемге тәуелсіз және егеменді ел болып қалыптасқан Қазақстанның көптеген этностары мен конфессияларының өзара түсіністігі мен өзара келісімі тәжірибесі ерекше маңызға ие бола бермек. «Өшпенділікті өшпенділікпен тоқтатуға болмайды – тек сүйіспеншілікпен ғана тоқтатуға болады». Қазақстан әлемге қарапайым, бірақ ұлы ақиқатты дәлелдеді: татулықта және

бейбітшілікте, жанжалсыз өмір сүруге әбден болады. Сөйтіп, қазақ ұлттық идеясы ғылыми айналымға жаһандану жағдайында Қазақстанның орнықты дамуының күрделі проблемаларын зерделеу үшін аса маңызды біріктіргіш принцип ретінде енгізілген қазақстандық ұлттық идея болып табылады.

Ұлттық идея ұлттық тарих пен мәдениеттің бүкіл қисынынан туындауға және жалпыұлттық құндылық пен ел конституциясына сүйенуге тиіс. Ол болашақтың тұжырымдамасы бола отырып, болашақты айқындайды. Тарихи тәжірибені зерделейтін идея осы тәжірибенің шегінен шығады. Қазақстан Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстанның ұлттық идеясының негізінде жатқан мынадай бес қағиданы тұжырымдады:

1) Республикадағы барлық этностардың іс жүзіндегі және заң жүзіндегі теңдігі;

2) Қазақ халқы мемлекет құраушы этнос болып табылады, сондықтан оған басқа этностардың алдында жауапкершілік жүктеледі, ал басқа этностар қазақ ұлтының өзін өзі танытуына түсіністікпен қарауға тиіс;

3) Халықтардың діни бірегейлігі және төзімділігі;

4) Қазақстандық патриотизмге тәрбиелеу;

5) Шағын және орта бизнесті дамыту, қазақстандық орта тапты жасақтау.

Бүгінгі бізді қоршаған әлемде болып жатқан жаһандану үрдістері алдында ұлттық идея, ұлттық тәуелсіздікті және елдің идеологиялық қауіпсіздігін, егемендігін нығайтуда Қазақстан халықтары Ассамблеясының атқарып отырған қызметі орасан зор екенін айтуымыз керек.

Қазақстандық идея – бұл демократиялық ашықтық, әлеуметтік әділеттілік идеясы, жаңа рухани адамгершілік кеңістікті қалыптастыру және соның негізінде әрбір этностың ұлттық сана-сезімін қайта түлету, татулықтың, бейбітшіліктің кепілі ретіндегі күшті де өркениетті тәуелсіз мемлекеттілік құру символы.

Президент Н.Ә.Назарбаевтың саясаты Қазақстанның әлемнің бірқатар жас демократиялық мемлекеттері қатарында берік орын алуын қамтамасыз етті және демократиялық ілгері басу тұрғысында, демек, посткеңестік кеңістіктегі елдердің қоғамдық-саяси келісімі тұрғысында – ең келешегі зор мемлекеттердің бір ретінде жақсы атын шығарып, беделін көтерді. Қазақстанның

ішкі проблемаларын шешу және ол құрған көп этносты қоғамның үлгісі белгілі бір мағынада халықаралық қоғамдастық үшін және келісім мен төзімділік мідениетіне басқа елдердің қосылуы үшін үлгі ретінде қызмет ете алады. Бірлік пен келісім жайлы әңгіме болғанда, ең алдымен, бұл этноссаралық және мәдениетаралық өзара іс қимылға қатысты болмақ. Көп этносты, көп мәдениетті мемлекет болған Қазақстан бұл мән-жайды елдің дамуы үшін мүмкіндік қырларын байытатын аса маңызды құндылық ретінде қарайды. Елімізде барлық этностар татулық пен келісімде өмір сүріп жатыр, араздық пен қақтығыс дегенді білмейді. Өйткені, қазақтар айрықша ақпейілмен, қонақжайлылығымен, жүрек жылуымен тарихи тұрғыда ерекшеленген және тоталитарлық режим жылдары зұлым тағдырға тап болғандарды өзінің атамекенінде құшақ жая қарсы алды. Барлық посткеңестік мемлекеттерден Қазақстан достық пейілі мен белсенді ынтымақтастығының ортақ сипатын сақтап қалды. Этностар арасындағы қарым-қатынасты жүзеге асырудың жаңа тәжірибесі «Қазақстан халықтары Ассамблеясы» пайда болды. Бұл тәжірибе шалғай немесе таяу шетелдер үшін этносаралық келісім мен этностардың қатар өмір сүруінің үлгісіне айналды.

Қазіргі заманғы жағдайдағы пікір алысу – жанжалдар мен қарама-қайшылықтарды шешудің басым формасы, татулық пен өзара түсіністіккке ұмтыла отырып, қазіргі дүниенің қалай өзін-өзі көркейтіп жатқанының тәсілі.

Жоғарыда аталған бүгінгі ұмтылыстар, өмірлік басымдықтар және қазақстандықтардың өркениетті мұраттары Қазақстанның ұлттық идеясының мазмұнын айқындап берді [2].

Еліміздегі 100-ден аса этностың басын біріктіретін бірегей құрылым тұрақтылықты сақтап, республиканың ілгерілей дамуы үшін маңызды роль атқарды. Қазақстан халқы Ассамблеясы бүкіл әлемге Қазақстанның этносаралық қатынастар саласында жүргізіп отырған саясатының табысты екенін паш етіп келеді.

Жалпы алғанда негізінен Ассамблея жұмысының арқасында біздің елімізде этносаралық және конфессияаралық келісімнің бірегей моделі, әрбір азамат этникалық және діни ерекшелігіне қарамастан, Конституцияда кепілдік берілген азаматтық құқықтары мен бостандықтарын толық пайдалана алатындай ерекше сенім, ынтымақ, өзара түсініктік ахуалы қалыптасты.

Республикада Қазақстанның барлық этностарының мәдениетін, тілін, дәстүрін дамыту үшін қажетті жағдайдың бәрі жасалған. Ассамблея қызметі Қазақстанның этносаралық қатынастар мәселелерін тиімді шешетін ел ретіндегі халықаралық беделін арттыруға ықпал етеді.

Бүгінгі күні Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздегі әрбір этностың мүддесін қорғайтын көпұлтты Қазақстан халқын топтастырушы институт ретінде қалыптасыпты. Ассамблея Қазақстан азаматтарын отансүйгіштік рухта тәрбиелеуге, халықтар арасындағы достық пен бірлікті нығайту ісіне өлшеусіз үлесін қосып келеді[3].

Қазіргі заман тарихының жылнамасы Президент Н.Ә. Назарбаев өзінің күнделікті қызметінде Қазақстан халқы Ассамблеясына ерекше көңіл бөліп отыратындығын дәлелдейді. Күллі Қазақстан халқы мен еліміздегі әрбір этностың болашағы мен бақуатты, татулық пен достық, келісімде өмір сүруіне – Қазақстан халқы Ассамблеясы үшін зор жауапкершілік. Сондықтан да Қазақстан халықтарының Ассамблеясының құрылуы қазіргі таңдағы объективті қажеттілік деп есептеуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ассамблея народа Казахстана: исторический очерк / Тугжанов Е.Л., Кан Г.В. Коробков В.С., Шаяхметов Н.У. – Алматы: Раритет, 2010. – 304 б.
2. Қазақстан тарихы І том. Алматы, 2011. 618-637 бб.
3. «Біз тұратын үй» - «Дом, в котором мы живём» Павлодар, 2011. – 352 б.

ӘОЖ 323.1(574)

ҰЛТ ҰЛЫСҚА ОРТАҚ ҮЙІМІЗ – ҚАЗАҚСТАН

Абдраимова Э.К.,
М. Өтемісов атындағы БҚМУ-нің аға оқытушы

Елбасы Н.Назарбаев «Біздің еліміздің баға жетпес байлығы – қоғамдық келісім және халықтардың достығы. Өйткені, Қазақстанның өркениетті қоғам құру кезінде қол жеткізген

барлық табыстары – ұлтаралық келісім, азаматтар бірлігі және ішкі саяси тұрақтылықтың жемісі. Мен біздің елде тұрып жатқан 130 ұлт пен ұлыстың өкілдеріне және 45 діни конфессиялық бірлестіктерге өткен жылдар ішінде кездескен қиындықтарды еңсеру кезінде қосқан үлесі мен төзімділігі үшін алғыс айткан».

Дүниежүзіндегі халықтардың 90 % астамы көп ұлтты мемлекет құрамында өмір сүреді.

Көп ұлтты мемлекеттерде ұлтаралық қатынастар қалыптасады. Ұлтаралық қатынастар, барлыгымызга белгили – бұл көп ұлтты қоғамның ішіндегі саяси, әлеуметтік, экономикалық, мәдени, тілдік және басқа да қатынастардың жиынтығы.

Кез-келген көпұлтты мемлекетте ұлт саясатының өзіндік ерекшеліктері болады. Сонымен қатар ұлттық мәселені шешуде, ұлтаралық қатынастарды реттеуде тарихи тәжірибе арқылы дәлелденген жолдар мен әдістер бар.

Шығыс пен Батыстың тоғысында орналасқан Қазақстан, тарихи тұрғыда түрлі халықтар мен өркениеттердің дәстүрлері мен құндылықтарын бойына жинақтаған теңдессіз мемлекеттік құрылым ретінде қалыптасты. Біздің тәуелсіз Қазақстан елімізде 130-дан астам ұлт өкілдері тұрады. Қазақ халқына тән қонақжайлықпен, кеңпейілдікпен барша ұлттарды бауырымызға басқан елміз. Сондықтан әлемге татулығы жарасқан үлгілі мемлекетке айналудамыз.

Барлық қазақстандықтардың ұлты мен наным-сеніміне қарамастан, тең болуы және бір- біріне деген құрметі, қоғамдық келісімнің нығаюы, халықтар достығы Қазақстанның мемлекеттік саясатының басты басымдықтары болды және солай бола бермек. Этносаралық қатынастардың берік бірлікке негізделген үлгісін жасаудағы Қазақстанның тәжірибесі сәтті шыққан және бірегейлігімен ерекшеленеді.

Халықтардың өзара қарым-қатынас мәдениетінің қазақстандық үлгісі – бұл қоғамдағы шиеленістік, қақтығыстық жағдайды жеңу ғана емес, сонымен қатар, оның болашақта ұзаққа созылған қақтығыс пен жек көрушілікке ұласып кетпеуін алдын алу болып табылады. Қазақстан қоғамының бұндай жетістікке қол жеткізуі оның халқының әрбір мүшесінің өз бойында ұлтаралық қарым-қатынас

мәдениетін жоғары қоюында болып отыр. Ол туралы Қазақстанның Ата заңында басты бағдар берілген.

«Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы байырғы қазақ жерінде мемлекет құра отырып» деп басталатын басты құжатта Қазақстанның тұрақты дамуы мен өркендеуінің берік негізі салынды. «Демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет» құру - Елдік мұраттың басты бағыттары болып бекітілді. Конституцияда этностық азшылық құқықтарын қорғау жөніндегі халықаралық өлшемдерге жауап беретін қоғамдық келісім мен этносаралық ынтымақтың қазақстандық үлгісінің құқықтық негізі қаланды. Осының негізінде, Қазақстанның мемлекеттік ұлттық саясаты қоғамдық келісім конституциялық қағидасына негізделе отырып, жалпы адамзаттық тұжырымдарға сәйкес халықтың біртұтастығын қалыптастыруға бағытталды.

Қазақстандағы қоғамдық-саяси жағдайды сараптаған адам қазақ жерінде қандайда бір ұлтқа қатысты ксенефобиялық көзқарастың жоқ екенін бірден байқайды. Біздің елімізде әрбір ұлтқа деген қамқорлық шексіз. 18-ге толған азаматтар – тегіне, нәсіліне, ұлтына, тіліне қарамай сайлауға қатыса алады. Ата Заңымызда атап көрсетілгендей кез–келген ұлт өкілі тең құқылы.

Қазақстанда дәл қазір өзге ұлт өкілдерінің діні мен салт-дәстүрінжаңғыртуға барынша жағдай жасалған.

Осындай ынтымақты тірлікке дүниежүзінің көптеген елдері қол жеткізе алмауда.

Қазақстанда жүзеге асырылып отырған ішкі саясаттың бір ұтымды тұсы қазақстандықтарды түрлі діни конфессияларға деген толеранттылыққа тәрбиелеумен сабақтас.

Бүгінгі күні Қазақстан Шығыс пен Батыстың арасын жалғайтын «көпір» ретінде бейбітшілік пен қауіпсіздік мәселелерін ашық талқылаудың қолайлы алаңына айналып отыр. Мәдениеттер арасындағы үнқатысу арқылы толеранттылықты қалыптастыру ісі қазіргі заманғы маңызды өлшемдердің бірі ретінде қарастырылуда. Мемлекеттік, мәдени және білім беру салаларын қамтитын мультимәдениетті әлемдік қоғамдастықтың біртіндеп дамуы да толеранттылық мәселесінің маңызын арттыра түсуде.

Қазақстан – Орталық Азияда ұлтаралық татулықты сақтап, алауыздыққа жол бермеген жалғыз ел. Бүгінде кең-байтақ қазақ

жерінде 11 тілде жастарға тәлім беретін мектептер жұмыс істейді. Біздің билік мұндай білім ошақтарының барлық шығындарын көтеріп отырғаны белгілі. Осыдан-ақ еліміздегі өзге ұлт өкілдеріне қандай жағдай жасалғанын бағамдай беруге болады. Сондай-ақ, мұндай мектептер өзге ұлт өкілдері жастарының қазақ тілін оқып-үйренуіне негіз болып отыр. Бұдан басқа ел аумағында 13 тілде түрлі радиохабарлар, 11 тілде газет-журналдар тарайтыны белгілі. Бұны үлкен жетістік деп айтуымызға қақымыз бар.

Ел иесі, жер иесі саналатын қазақ халқы алмағайып замандарда шартараптан бас сауғалаған, тағдыр тәлкегімен босып келген басқа жұртты бауырына басты. Өзінің тоз-тозы шыққанына қарамастан, басқаның қайғысына да ортақтығын танытты. Кеңестік жүйе қыспағымен қазақ даласын паналаған бөтен жұрт осында мәңгілік тұрақтап қалды. Тәуелсіздік тұсында да қырық жамаудай болған ұлттық құрамдағы осы ерекшелікті негізге алғандар «жаңадан пайда болуы ықтимал үлкен қақтығыстар алаңы» ретінде қазақ даласын меңзеген еді. Алайда, қазақ халқының даналығы, кеңдігі мен сыйластығы этностық тегіне, әлеуметтік, діни және де шығу тегіне қарамай, жаңа мемлекеттің барша азаматының ұйысуына себепші болды.

Қазақстандағы аз ұлттардың өкілдерінің мұқтаждығын өтеуге, ұлтаралық қарым-қатынас аясында үйлесім орнатуға барынша жағдай жасалған. Барша ұлттардың азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени құқықтарын қорғауға байланысты жүзеге асырылатын шаралар халықаралық стандарттарға сай және осы орайда өзге мемлекеттерге үлгі бола алатынын айта кеткен жөн.

Қазақстан көпұлтты мемлекет болғандықтан этносаралық төзімділік пен келісім, бейбітшілік мәселесі республикада аса зор мәнге ие. Ол елдегі саяси тұрақтылықтың негізі, Елбасының және үкіметтің ерекше қамқорлығындағы мәселе болып табылады. Әлемдегі беделді халықаралық ұйымдар Қазақстандағы үйлесімді этносаралық қатынастардың озық тәжірибесін бақылап, зерттеуде. Бүгінгі қоғамда ұлтаралық қатынастарды дамыту проблемасының нақты әлеуметтік тәжірибесі жайлы теориялар шетелде және отанымызда философия, мәдениеттану, саясаттану, тарих, педагогика

ғылымдары саласында, әлеуметтік мәселе ретінде біршама зерттелген.

Өзара сыйластық пен төзімділікке, бейбітшілік пен келісімге негізделген қоғамдық қатынастар әлем сахнасында Қазақстанның шынайы имиджін қалыптастыруға игі ықпал жасауда деп толық айта аламыз.

УДК 351.852(574)

МУЗЕЙ КАК ОБЪЕКТ СОХРАНЕНИЯ КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ЕДИНОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИСТОРИИ

Бижанова А.Е., к.и.н., доцент
ЗКГУ им. М.Утемисова

Мировая практика показывает, что развитие музеев идет по пути превращения их в комплексные культурно-исторические и досуговые центры. Это существенным образом изменяет подход к организации музейного пространства, здесь имеются в виду и экспозиции, и выставки, и рекреационная зона, зоны отдыха и т.д. Это также диктует необходимость новых форм работы с посетителями, организацию процесса их пребывания в музее. Музей, как воспитательно-образовательное учреждение и культурно-развлекательная организация одновременно, становится сложным организмом с разветвленной сетью различных современных служб, призванных обеспечивать удовлетворение широкого спектра интеллектуальных запросов общества.

Общественное предназначение музея сегодня может быть сформулировано следующим образом.

Музей – это культурно-исторический и досуговый центр, хранящий культурно-историческое наследие народа, пропагандирующий среди посетителей, на основе новейших музейно-педагогических, рекреационных, информационных технологий, казахстанский патриотизм, способствующий сохранению и обогащению исторической памяти общества, формированию исторического самосознания. Музей является хранилищем, но не просто ценных предметов, а духовных

ценностей – памяти народа в виде ее материализованных культурных форм. Форма является символом души экспоната, т.е. положительного чувственно воспринимаемого потенциала времени в виде его эталонного образа. Если музейную ценность воспринимать как высшее духовное проявление, а внешний облик предмета – как материализованную форму, то каждый музейный образ и музей в целом (как общественное явление) воспринимаются как символ души культуры той или иной эпохи или народа.

Многообразие связей музея и общества дает основание рассматривать музей в качестве информационной системы, направленной на передачу информации специфическими средствами. Музей представляет собой научно-исследовательское учреждение, поскольку создает источниковую базу для исследований. Он вводит в научный оборот фонд музейных предметов, занимаясь изысканиями, основанными на их изучении. В то же время музей выступает и как научно-просветительное, образовательное учреждение, ибо, демонстрируя музейные собрания в соответствии с определенной научной концепцией, он распространяет знания, удовлетворяет культурные запросы общества. Соответственно, деятельность музея направлена на организацию комплектования, хранения, изучения и экспонирования музейных предметов использования их в научных, образовательных и воспитательных целях.

Особенность современного музея заключается в том, что он рассматривается как феномен культур м ы, как «механизм межпоколенной коммуникации».

Сущность музея – быть «посредником» между обществом и его культурой, между культурой прошлого и культурой настоящего, а не конкретное содержание музейной деятельности, обусловленное социальным заказом времени. Музей может рассматриваться сегодня как состояние души общества, и именно музею необходимо направить все усилия на восстановление утраченной культуры, чего так не хватает в современном мире. В нынешнее нелегкое время музеи воплощают стабильность, несмотря на то, что жизнь становится все более безличностной, когда людям приходится напоминать, что они не могут существовать без общества, без своей истории, культуры, искусства, без всего того, что есть и что можно познать в музее.

Усилия музеев направлены на поиск сотрудничества между учреждениями культуры и образования. Это может дать новый импульс развитию общественной жизни. Развитие музейной деятельности в современной ситуации есть развитие культуры, окружающей человека постоянно и содействующей его совершенствованию, всемерному раскрытию его талантов, дарований и способностей.

В наше время музейный предмет рассматривается как подлинник, непосредственный результат деятельности человека или жизни природы, имеющий значение документа и соответствующий профилю музея. Подчеркивается, что это преимущественно вещественные и изобразительные носители информации, что отличает музей от других документальных институтов, создаваемых обществом, хотя письменные и акустические носители полноправно входят в состав музейных предметов.

Трактовка музейных предметов через понятия теории информации и документалистики позволяет углубить понимание их свойств. Например, при рассмотрении информативных свойств предметов заслуживают особого внимания семантические, аксиологические (т.е. ценностные) и коммуникативные (отражающие информационные связи) аспекты.

Весьма плодотворным оказалось и предпринятое уточнение, и определение понятий «аттрактивности», «экспрессивности», «репрезентативности», а также функций музейных предметов. Поскольку предметы, созданные человеком, объективно концентрируют в себе опыт, хранят и передают информацию, они обладают функцией «исторической памяти».

Многое способен дать анализ документальных свойств музейного предмета, что, однако, затрудняется тем, что ни в документалистике, ни в источниковедении пока еще не достигнуто единства в определении самого понятия «документ».

Степень документальной ценности музейного предмета зависит от объективных его свойств и выявляется через музееведческое и профильно-научное исследование музейного собрания. При этом очень важно определение первоначальной среды его существования. Такое же значение, какое для археологии или геологии имеют стратиграфические наблюдения,

имеет исследование среды функционирования предмета в музееведении.

Музейные предметы не только первоисточники знания, но и культурно-исторические ценности. Предметно представляя первоначальную среду, они являются в то же время специфическим средством прямой коммуникации и отсюда – средством образовательного, в том числе эмоционального, эстетического воздействия, воспринимаемого главным образом зрительно.

Необходимо, таким образом, подчеркнуть, что в музейном предмете отражается особое отношение человека к действительности, которое характеризуется так называемой музейной потребностью, т.е. потребностью сохранения и общественного использования предметов, обладающих свойством отражения действительности и являющихся источниками ценной семантической и эстетической информации представляющих этическую ценность.

Накопленные наукой представления о свойствах и характеристиках музейного предмета позволяют дать его определение.

Музейный предмет – это извлеченный из реальной действительности предмет музейного значения, включенный в музейное собрание и способный длительно сохраняться. Он является носителем социальной или естественно-научной информации – аутентичным источником знаний и эмоций, культурно-исторической ценностью – частью национального достояния.

Ценность музейного предмета выявляется и фиксируется в процессе музееведческого и профильно-научного исследования.

Музейный предмет выступает как основа всей деятельности музея, реализующей его социальные функции.

Существенное значение имеют понятия «музей», «музейное дело». Как известно, различные формы социальных институтов предопределяются конкретными историческими условиями. Закономерности развития музеев, их социальных функций, внутренней структуры, связей с наукой, культурой, образованием, воспитанием, с пропагандой требуют специального научного анализа. Музееведение на всех стадиях

развития пыталось осмыслить феномен музея, его место в обществе.

Противоречивость музея состоит и в том, что действуя в настоящем, он одновременно обращен и в прошлое, и в будущее. В прошлое - поскольку сохраняет культурное наследие, в будущее - ибо участвует в формировании ценностных ориентаций, ведет ценностный отбор и тем самым формирует культурную среду для новых поколений. Многофункциональность музеев оказывается уникальным качеством, позволяющим адаптироваться на очередном этапе общественного развития и быть востребованными, решать выдвигаемые временем задачи. Может быть, поэтому во всем мире и вопреки всем препятствиям численность музеев постоянно растет. На сегодняшний момент в Казахстане насчитывается около 200 музеев, не считая домов-музеев и музеев при различных учебных заведениях.

Сохранение исторической памяти на разных этапах истории человечества осуществлялось через искусство, мифологию, религию, науку и прочее, причем формализованным и неформализованным способами. В сохранении зафиксированной на материальных носителях и осознанной обществом как значимой информации, поддерживающей историческую память, участвуют архивы, библиотеки и музеи. Поэтому лишь с определенными оговорками их можно считать основными хранителями исторической памяти. Человечество существовало задолго до возникновения архивов, библиотек и музеев.

Архивы служат задаче поддержания той части исторической памяти, которая одновременно является информацией, позволяющей верховной власти, позднее - государству выполнять свои функции. Поэтому они всегда испытывали определенную заботу государства, но находились под его строгим контролем (в нашей стране даже в системе органов внутренних дел), деятельность архивов регламентировалась и регулировалась законодательно и инструктивно. Понятно, что порядка и определенности в их работе больше, чем в работе музеев и библиотек. И даже на сегодняшней крутой волне реформ и реорганизаций никто не собирается лишать государственной поддержки, закрывать или приватизировать архивы. Однако последние, на протяжении всего периода своего существования

расширявшие поле деятельности, тем не менее, никогда не брали на себя задачу сохранения всей значимой для общества исторической информации. Например, личные фонды еще в XIX в. формировались в основном в библиотеках. А произведения искусства, являющиеся результатом творческого акта и зафиксировавшие чувства, отношения, эмоции, как современников, так и предшественников, сохранялись в музеях и частных коллекциях. Музеи появились тогда, когда человечеству для поддержания исторической памяти, оказалось, недостаточно сохранять информацию, когда возникла потребность прикоснуться к памятникам прошлого, представить себе прошлое наглядно, зримо, предметно, эмоционально пережить прошлые трагедии и победы. Письменные памятники не всегда могли удовлетворить эту потребность. Даже сегодня принятое в мире определение музея звучит не совсем четко: некоммерческое учреждение, призванное служить обществу и способствовать его развитию, доступное широкой публике, занимающееся приобретением, исследованием, хранением, популяризацией и экспонированием материальных свидетельств о человеке и среде его обитания в целях изучения, образования и удовлетворения духовных потребностей. Да, современные музеи, особенно крупнейшие, имеют высокий общественный статус. Но заметим сразу, что находиться на службе государству и на службе обществу - совершенно разные вещи.

В настоящее время значительно расширилась сфера влияния музеев на общество, произошли серьезные перемены в практике музейного дела. Исторический путь, пройденный музеями Казахстана, свидетельствует - музеи, как новая организационная форма в сфере культуры в XIX веке, вросли в общественную жизнь XX века, и, несомненно, станут символами человеческого наследия в XXI веке. Действительно, особенности развития музеев в период обретения независимости во многом определяют перспективы развития музейного дела Казахстана в XXI веке.

Список использованной литературы:

1. Косова U.M. Нематериальное культурное наследие в образовательной деятельности музея // XXVI Всероссийский семинар «Музей и подрастающее поколение»: Сборник материалов.-М., 2003.

2. Гениева Е. Глядя в будущее - помнить о прошлом // Музеи в эпоху перемен. - М.: ОГИ, 2001.

3. Ильясова Р. Проблемы и перспективы в создании отечественной музейной педагогики// Музеи Казахстана. - № 1.- Астана, 2002

4. Асанова С. А., Основные этапы истории музейного дела Казахстана. Музееведение и историко-культурное наследие [Текст]: сб. ст. / Кемеровский государственный университет культуры и искусств. - Кемерово: Кемеров. гос. ун-т культуры и искусств, 2009 - Вып. III. - С. 156-166.

УДК 316.422(574)

МЕЖНАЦИОНАЛЬНОЕ И МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНОЕ СОГЛАСИЕ – ОБЯЗАТЕЛЬНОЕ УСЛОВИЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВА

Жалекенова Г.Т., старший преподаватель
ЗКГУ им. М.Утемисова

Самым главным достижением нашей Республики является единство народа. Это самая значимая ценность на любом этапе развития Казахстана. Единство-залог развития и процветания республики, основа его суверенности, могущества и стабильности.

Забота о счастливом будущем своего народа, стремление к созданию единого, мощного государства-это широкое понятие, включающее в себе формирование всесторонне развитого, культурного, патриотичного поколения с высоким чувством любви и преданности к Родине.

Стратегической задачей суверенного Казахстана является укрепление внутренней консолидации общества и единство многочисленных групп населения. Одним из основных демократических достижений независимого Казахстана является, прежде всего, сохранение мира и дружбы между народами.

Республика Казахстан стала родным домом для представителей 140 этносов и 17 конфессий. Большую роль в укреплении единства и межнационального согласия в

республике, конечно же, играет Ассамблея народа Казахстана, которая является одним из важнейших инструментов реализации политики, основанной на принципах равноправия и свободного развития всех граждан, независимо от их этнической принадлежности и вероисповедания.

Казахский мир исторически никогда не был узко моноэтничным и монокультурным, никогда не развивался в стороне от мирового цивилизационного процесса. Со всеми этническими группами, живущими в Казахстане, мы в масштабах Евразии насчитываем не один век совместного проживания. Наши предки показали миру поистине вдохновляющие образцы согласия и единства. Современные казахи, следуя традициям предков, должны показать пример толерантности и патриотизма которое нужно укреплять всеми силами.

На протяжении многих столетий на территории Казахстана мирно сосуществуют многие народы, которые исповедают разные религии. И сегодня наша республика является для всего мира ярким примером страны, где царит межконфессиональное и межэтническое согласие.

Политика межнационального согласия в Казахстане характеризуется многими показателями, один из которых - степень реализации возможности для установления дружественных, взаимодоверительных межличностных контактов с представителями других национальностей.

Уважение казахского народа к другим вероисповеданиям, толерантность и взаимопонимание является консолидирующим фактором и главным условием устойчивого развития государственности и обеспечения общественной стабильности в нашей стране.

Сегодня казахстанец любой этнической или религиозной принадлежности – это равноправный гражданин своей страны. В Доктрине национального единства Казахстана указано, что равенство возможностей для всех граждан, независимо от этнического или иного происхождения, вероисповедания и социального положения, является одним из основных принципов, на которых основывается наше национальное единство. Граждане нашего государства, представляющие любое этническое или религиозное направление, в полной мере пользуются всеми правами и свободами, составляя единую гражданскую общность.

Основа казахстанского единства – это равенство гражданских прав и свобод. Главная ценность нашей Родины – гражданский мир и межконфессиональное согласие, диалог культур и религии справедливо признанные мировым эталоном.

Ассамблея народа Казахстана – это оригинальный и уникальный институт, состоявшийся в результате сугубо казахстанского политического новаторства. Она сыграла и играет важную роль в истории страны как главный механизм межэтнических и межконфессиональных отношений.

Нужно отметить, что поддержание стабильности в нашем государстве, уровень межнационального и межконфессионального согласия – это обязательное условие дальнейшей модернизации государства. На международном поприще Казахстан занял устойчивое место одной из моделей мира, многонационального мироустройства. В связи с этим следует подчеркнуть, что за годы независимости казахстанцы, говоря словами Н.А. Назарбаева, «реализовали собственную модель обеспечения общественной стабильности, межнационального согласия, формирования казахстанской идентичности и общеказахстанского патриотизма позволяющая противостоять кризису ценностей цивилизации».

На протяжении очень длительного времени у нас сложилась особая традиция взаимоотношений между народами. Во все мире стали говорить о наличии казахстанской модели межэтнического согласия и единства. В его основе лежит толерантное отношение казахов ко всем этническим диаспорам, которые по воле судьбы оказались на территории нашей общей родины.

С самого начала суверенитета для всех диаспор Казахстана были созданы равные возможности для развития родного языка, культуры, обычаев и обрядов.

Стратегические задачи по сохранению и укреплению межнационального согласия,сегодняуспешно выполняет также этнокультурные объединения, созданные во всех уголках Казахстана. Они обеспечивают возможность сохранять и изучать государственный и родной языки, развивать национальную культуру, сохранять традиции и обычаи своего этноса. На первом месте стоят задачи по формированию казахстанского патриотизма, укрепление межнационального единства и согласия.

Для реализации проводимой политики, была разработана Концепция развития Ассамблеи народа Казахстана до 2020 года, которая стала новым стратегическим документом для решения долгосрочных и среднесрочных стратегии по проведению национальной политики дляукрепления политической стабильности, единства и согласия в Республике Казахстан.

В деятельности Ассамблеи народа заключен большой позитивный опыт, который Казахстан внес в мировую практику решений межэтнических проблем. Этот вклад по достоинству оценен на самом высоком уровне. Генеральный секретарь ООН Кофи Аннан, назвал Казахстан примером межнационального согласия, стабильного, устойчивого развития для других государств мира.

Особое значение для всех казахстанцев имеет любовь к Родине, к родной земле, к своим предкам, к нашей единой и неделимой истории. Наши идеалы – это независимость, единство, согласие и процветание которые стали фундаментом современного общества и основой казахстанской толерантности.

В межнациональном согласии проявляется лучшие общечеловеческие начала: гуманизм, доброжелательность, взаимоуважение, взаимопомощь, внимательность, чуткость. Межнациональное согласие как продукт и итог деятельности народов выступает показателем прогресса современного человеческого общества.

В настоящее время межнациональное согласие в казахстанском обществе выходит на новый этап своего развития. В связи с этим в книге «Казахстанская модель межэтнической толерантности Н.Назарбаева: от идеи к практической реализации»: отмечается «Для поддержания межэтнического согласия в Казахстане на протяжении независимости успешно осуществляется взвешенная государственная политика возрождения, сохранения и развития этнокультурного многообразия и единства. Национальная политика Казахстана строится на прозрачных и четко постулированных принципах, среди которых: поиск межэтнического взаимодействия, общественная стабильность, верховенство закон».

Надо отметить, что личностью в Казахстане, способной полноценно осуществлять межнациональное согласие не рождаются, а формируются и долг каждого человека внести свой вклад в дело сохранения единства.

Единство народа – основа стабильного развития современного и будущего Казахстана. Дружба и единство нашего народа - основное условие для успешного развития страны. Умение ценить это богатство, донести это понятие до сердца современного поколения - залог светлого будущего Казахстана. Казахстан – это единая земля, единый народ, единое будущее.

«Только та страна живет счастливо и богато, которая сильна своим единством, радостна своим трудом, дружна своими людьми.

На вопрос «Быть или не быть?» мы отвечаем «Быть!» и не просто быть, а быть в единстве и вместе идти к сияющему будущему, о котором так мечтали наши предки»

УДК 323.1(574)

ЕДИНАЯ СУДЬБА МНОГОНАЦИОНАЛЬНОГО НАРОДА КАЗАХСТАНА.

Юрченко А.В., преподаватель ЗКГУ
им. М. Утемисова

Двадцатипятилетняя история независимого Казахстана дает богатую пищу для размышлений. Все это время страна сама рисовала свою судьбу на холсте. Что же получилось в итоге? Сегодня многонациональный, миролюбивый и гостеприимный народ заслуженно гордится своими достижениями. Среди них важную роль играет межнациональное согласие, способность людей находить общий язык друг с другом.

Велением времени является создание мостов и связей между людьми разных национальностей, культур и религиозных убеждений. Это аксиома для Казахстана как страны не только многонациональной и многоконфессиональной, но и, как показала практика, способной бороться с вызовами XXI века. Это вопрос огромной важности, поскольку речь идет, прежде всего, о духовности, культуре и нравственности, способности жить в мире, несмотря на этнокультурные и конфессиональные различия более 100 этносов, населяющих страну. Поэтому неслучайно проблема сохранения и приумножения единства постоянно

обсуждается многими государственными деятелями, представителями науки, неправительственных и религиозных организаций, то есть всеми теми, кто имеет отношение к принятию политических решений, формированию общественного мнения и воспитанию подрастающего поколения.

В Казахстане баланс межнационального согласия выстраивался не один день. Да и национальные диаспоры и религиозные конфессии не просто мирно сосуществуют. Каждый вносит свою лепту в общую копилку национального богатства. Ведь в Казахстане любая нация пригождается, для всех находится дело.Отношения между нациями и народностями, живущими в Казахстане, всегда отличались комплиментарностью и терпимостью. Многие трудности годами приходилось преодолевать вместе. К примеру, Великая Отечественная война не спрашивала, кто какой национальности. В окопах или на борту самолета не было разделения на казаха, русского, уйгура или узбека - всем нужна была только общая Победа. А в наши дни национальное многообразие стало важной частью гордости нашей страны, ведь для этого создаются все условия.

К примеру, языки 22 этносов преподаются в качестве самостоятельного предмета в более чем 100 школах. На поддержку этнических СМИ и освещение межэтнических отношений выделяется финансирование, существует господдержка национальных театров и этнокультурных объединений.

На сохранение этнокультурной общности людей национальная политика государства была направлена с первых дней независимости. Она до сих пор строится на двух фундаментальных положениях: с одной стороны, на необходимости всестороннего развития казахского народа и укрепления Казахстана как исторически сложившейся формы его государственности, и с другой - на обеспечении равных условий жизни и деятельности всех наций и народностей страны.

В 90-е годы прошлого века на постсоветском пространстве шел активный процесс национального возрождения. Уже тогда было понятно, что наиважнейшим является решение дилеммы: как обеспечить реализацию прав и требований государствообразующей нации, не задев при этом чувства и

интересы других. Выдержки и умения хватило. Люди сплотились вокруг идей межнационального мира и согласия.

Впрочем, политические реалии XXI века таковы, что гражданам необходимо ощущать свою сопричастность к единому государству. Только сильная нация может консолидированно отвечать на сложные вызовы современности, обеспечить перспективы нынешнему и будущим поколениям.

Десятилетиями складывалась практика совместной жизни разных народов, культур и религий под одним шаныраком. И нет другого выхода, кроме как поддерживать гармоничные межэтнические отношения. Чтобы все казахстанцы ощущали себя комфортно, могли добиться максимума в реализации своих жизненных возможностей и как граждане Казахстана, и как представители народа Казахстана. Ведь единство народа и объединяющие его моральные ценности - это особый фактор развития, не менее важный, чем политическая и экономическая стабильность. Авторитетные эксперты многократно утверждали, что общество способно ставить и решать масштабные национальные задачи в том случае, если у него есть в наличии единая система нравственных ориентиров, когда в стране уважают языки и самобытные культурные ценности, почтенно относятся к памяти предков, к каждой странице истории.

Наша Конституция начинается со слов: «Мы, народ Казахстана, объединенный общей исторической судьбой, созидая государственность на исконной казахской земле…». В этих словах заключено единство. На протяжении 25 лет мы строим государство равных и равноправных людей. Этого было непросто достичь, особенно в условиях кризиса, – сказал Президент Казахстана.

Глава государства Нурсултан Назарбаев подчеркнул важность сплоченности нации для становления и развития нашей страны. Он отметил, что благодаря единству наш народ сохранил огромную территорию, достиг независимости, построил рыночную экономику.

– За короткий срок мы достигли успехов, которых другие государства не могли достичь. О Казахстане узнал весь мир, к нашему мнению прислушивается международное сообщество, в нашей стране проводятся крупные саммиты с участием большого количества стран, нам доверяют и нас уважают, мы выполняем

посредническую роль в конфликтах. Казахстан – государство мира и спокойствия, у нас учатся этому. Все казахстанцы, невзирая на национальность, имеют в стране равные права и возможности реализоваться. Глава государства подчеркнул, что в стране все праздники едины, в том числе религиозные.

Казахстан - полиэтничное государство. Земля Казахстана издавна стала домом для представителей более 130 этносов. Этому способствовали разные причины: исторические, политические, социальные. Еще несколько веков назад в казахских степях стали появляться вольные люди. Здесь оседали российские крестьяне, пришедшие в поисках свободных земель, казаки, призванные для охраны границ Российской империи. В XIX в. на территорию современного Казахстана переселилось множество уйгуров и дунган, бежавших из Китая в поисках спокойствия и безопасности. Большая волна русских, украинских, белорусских, польских, болгарских переселенцев со своими семьями, домашним скарбом и скотом переселились в казахские степи и предгорья в ходе осуществления столыпинских реформ.

В 30-40-ые гг. XX в. в Казахстан были насильственно пере-селены корейцы, немцы Поволжья и Кавказа, чеченцы, ингуши, представители многих других народов. В послевоенное время в Казахстан устремились десятки тысяч людей из всех регионов СССР - на объекты «великих строек коммунизма», для покорения целинных земель. Казахстан - полиэтничная страна, и основа ее политической стабильности - межэтническое согласие. В Казахстане создана и действует правовая база, в основе которой лежит гражданская и политическая общность всех граждан, обеспечивающая равен-ство прав и свобод всех граждан, независимо от их этнической или конфессиональной принадлежности. Этот принцип лежит в основе межэтнической политики государства.

В Казахстане создан уникальный и эффективный механизм реализации национальной политики и межнационального диалога в лице Ассамблеи народов Казахстана, образованной в соответствии с Указом Президента Республики Казахстан от 1 марта 1995 г. как консультативно-совещательный орган при Главе государства и позже ставшей конституционным органом.

Позже Ассамблея была переименована в Ассамблею народа Казахстана.

Благодаря ее деятельности, повсеместно идет процесс культурного возрождения многонациональности, и Ассамблея обеспечивает их всеобъемлющий диалог. Сегодня этот опыт перенимается некоторыми соседними странами. Проводится сбалансированная языковая политика, и Казахстан, один из немногих, разрешил эти проблемы без острых конфликтов и потрясений. Идет естественный процесс овладения государственным языком гражданами страны, особенно молодежью. Языковое богатство Казахстана обогащает общеказахстанскую культуру и выступает важным фактором укрепления единства многонационального Казахстана. Таким образом, на деле доказано, что многонациональность – это богатство и преимущество нашей страны!!!

ӘОЖ 338(574)

ҚАЗАҚСТАН - ҰЛТАРАЛЫҚ КЕЛІСІМ МЕН САЯСИ ТҰРАҚТЫЛЫҚ МЕКЕНІ

Мырзабаева Б.М.,
М. Өтемісов атындағы БҚМУ-нің оқытушы, магистр

Қазақ халқы өз тарихи дамуында үлкен қиыншылықтарды басынан өткергені тарихтан аян. Алайда, өз тағдыры қыл үстінде тұрғанда, қазақ халқы қаны бөлек, жаны жат басқаны да құрдымға кетуге жол берген жоқ. Қазақ халқы қашанда бірлік пен татулық мәселесіне ерекше мән беріп, оны тірліктің тұтқасы, өмірдің өзегі ретінде бағзы заманнан бағалап келген. Ата-бабамыз: «Бірлік бар жерде тірлік бар» деп ынтымаққа шақырып қана қоймай, «Бірліксіз ел тозады, бірлікті ел озады» дегенді де ескертеді. Сан ғасыр бойы мәңгілік жалғастығын тауып келе жатқан қазақ халқындағы осы бір қасиетті үдеріс бүгінгі тәуелсіз Қазақстанның да басты қағидасына айналды.

Президентіміз Н.Ә. Назарбаев еліміз тәуелсіздікке қол жеткізген алғашқы жылдарынан бастап, біздің көпэтносты еліміздегі татулық пен келісімді сақтауға, дамытуға, қауіпсіздігі

мен бейбітшілігін қорғауға бар күш-жігерін салып, этносаралық және конфессияаралық тұрақтылық пен ынтымақты, келісім мен саяси тұрақтылықты сақтау ісіне жіті көңіл бөліп келеді.

Бүгінде Қазақстан – 130-дан астам этнос өкілдерінен тұратын 17 миллион халқы бар көпұлтты мемлекет. Жалпы, көпэтносты Қазақстан Республикасында тарихи сын сағаттарда этносаралық келісімнің тұрақты болуы, ең алдымен, жергілікті халықтың ұлттық ерекшелігінен, яғни оның даналығы, кеңдігі деуге болар. Сондықтан еліміз үшін тұрақтылық пен бейбітшілікті сақтаудың, этносаралық келісім мен татулықты дамытудың маңызы аса зор.

Тәуелсіздігіміздің алғашқы жылдарынан бастап-ақ Елбасының бастамасымен елімізде ұлтаралық қарым-қатынастарды реттеу, үйлестіру жұмыстарымен айналысатын арнайы ұйым құрудың жолдары алдын ала қарастырылды. Сөйтіп, елдегі қоғамдық тұрақтылық пен ұлтаралық жарасымды нығайту мақсатында Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы консультативтік – кеңесші орган ретінде Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан халықтарының Ассамблеясын құру туралы» 1995 жылғы 1-наурызындағы жарлығымен [1] аталған ұйым құрылды. Бұл бастама мәдениетаралық диалогты нығайтудың жаңа кезеңінің негізін қалап, этносаралық қатынастарды дамыту мәселелерін жоғары деңгейде шешуге мүмкіндік жасайтын әлемдік тәжірибедегі тың бағыт болып табылды. Жиырма екі жылдық тарихында Ассамблея қарқынды дамып, елеулі өзгерістерді бастан кешірді. Оның дамуы барысында Президент Н.Ә.Назарбаевтың этносаралық толеранттылық және қоғамдық келісімнің қазақстандық үлгісі қалыптасты. Осы жылдар ішінде Қазақстан халқы Ассамблеясының институционалдық құрылымы нығайып, қоғамды ұйыстырушы әлеуеті толысты, ол – халық дипломатиясының маңызды күретамырына айналды.

Қоғамдық келісімнің кепіліне себепкер болған Ассамблея елдегі тұтастықтың тұтқасына, бірліктің діңгегіне, достастықтың дәнекеріне айналды. Ассамблеяның қоғамдағы рөлі мен маңызы ерекше. Елдің бірлігін, ынтымағын сақтай отырып, үлкенді сыйлау, кішіні қамқорлыққа алу сияқты ізгілікті жолды насихаттап келеді. Қазіргі таңда Қазақстан халқы Ассамблеясы Қазақстандағы тұрақтылық пен тұтастықты берік сақтаудың маңызды тұғырларының біріне айналып отыр.

Еліміздің татулық пен тұрақтылықтың берекелі бекетіне айналуына Қазақстан халқы Ассамблеясы үлкен үлес қосып келеді. Ассамблеяның басты рөлі біздің көп ұлтты елімізде бейбітшілік пен келісімділікті қолдау болып табылатындығы белгілі. 1995 жылы 24 наурызда Қазақстан халқы Ассамблеясының I сессиясы шақырылды. Сессия жұмысына мемлекеттік құрылым басшыларымен бірге еліміздегі түрлі ұлыс өкілдері қатысқан болатын. Сессия отырысында баяндама жасаған Президент Н.Ә.Назарбаев «Мен, еліміздің Президенті ретінде қоғамдық тұрақтылықты және ұлтаралық келісімді қамтамасыз етуді өзімнің басты міндетім деп санаймын», - деп атап көрсетті [2]. Президент баяндамасында көрсетілген принциптерді берік ұстануының арқасында Қазақстан тек этностық, діни негіздегі қақтығыстардың алдын алып ғана қоймай, ұлттық саясат саласындағы мемлекеттік реформаларды жүзеге асыра отырып, қарқынды даму жолына түсті.

1995 жылы 29 маусымда өткізілген Қазақстан халқы Ассамблеясының II сессиясында Президент Н.Ә.Назарбаев тұңғыш рет Негізгі Заңның басты басымдықтарын айқындап, оның жобасын алғаш рет қоғамдық талқылауға ұсынды. Ассамблея 1995 жылғы бүкілхалықтық референдумда Негізгі Заңның қабылдануына қолдау білдірді.

1996 жылы өткен Ассамблеяның III сессиясында мемлекетаралық ықпалдасуды жетілдіру, егемендікті нығайту және қазақстандық патриотизмді қалыптастыру мәселелері талқыға салынды. Ассамблеяның IY сессиясы бірінші рет жаңа астанамызда өткізілуіне байланысты ерекшеленді.

1999 жылы 21 қаңтарда «Ұлттық келісім – Қазақстанның тұрақтылығы мен дамуының негізі» тақырыбына арналған Ассамблеяның Y сессиясы шақырылды. Сессия барысында Елбасы қиын-қыстау кезеңде елден қоныс аударған азаматтарды ата қоныстарына оралуға шақырды. Ассамблеяның YI сессиясы жаңа мыңжылдықтағы елдің мемлекеттік ұлттық саясатындағы басым бағыттарды айқындауға арналды. Еліміздің сындарлы дамуы үшін әрбір азаматтың ұстанымы мен отансүйгіштігінің маңызды екендігі сөз болды.

Ассамблеяның кезекті YII сессиясы Мәдениетті қолдау жылы ретінде белгіленген 2000 жылғы 15 желтоқсанда өткізілді. Сессия барысында ұлт саясатында жаңа кезең – азаматтық

біртұтастықтан мәдени ортақтастыққа қадам басу туралы бастама көтерілді. Тәуелсіздіктің он жылдығы қарсаңында өткен Ассамблеяның YIII сессиясында қазақстандық қоғамды терроризм мен экстремизмге қарсы топтастыру, экономика және әлеуметтік мазмұндағы этностық саясат ауқымын кеңейту, мемлекеттің ұлт саясатын іске асыруда Ассамблея жұмысының тиімділігін арттыру мақсаттары айқындалды.

2002 жылы 15 қарашада өткен Ассамблеяның IX сессиясында Қазақстанның ерекшелігін ескере отырып, ұлттық қауіпсіздік және ұлттық саясатты жүргізу мәселелері көтерілді. Ал Ассамблеяның X сессиясы еліміздің экономикалық жүйелі даму жолына түскен 2003 жылдың 20 тамызында шақырылды. Сессия барысында Президент мемлекеттік ұлттық саясат тетіктеріне оң баға берді. Сонымен бірге осы отырыста діни мерекелер – Құрбан айт пен Рождествоны мерекелік демалыс күндері деп белгілеу туралы ұсыныс білдірілді [3].

2005 жылдың 22 қарашасында өткізілген Ассамблеяның кезекті XII сессиясында Н.Ә.Назарбаев бәсекеге қабілетті ұлт қалыптастыру мәселесін алға қойып, сауатты ұлттық саясаттың, қазақстандық патриотизм мен тіл саясатының маңызды екендігін атап көрсетті. Мемлекеттік тілді дамыту бірінші кезектегі басымдық ретінде айқындалды.

Ассамблеяның XIII сессиясында Заңдық негізде орны белгіленген Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздің жоғарғы өкілетті органы – Парламентке тоғыз депутат сайлау құқығына ие болды. Сөйтіп Ассамблея консультативті-кеңесуші орган деңгейінен конституциялық орган мәртебесіне ие болды. Сондай-ақ Ассамблея атауындағы «халықтары» сөзі «халқы» сөзімен алмастырылды. 2008 жылғы 23 қазанда өткен XIY сессия Ассамблеяның жаңа кезеңге аяқ басқандығын дәлелдеп берді.

2009 жылы 26 қазан айында өткізілген Ассамблеяның кезекті сессиясында Қазақстанның Ел бірлігі доктринасы талқыланып, басты бағыттары мен маңыздылығы айқындалды. Доктринада қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретінде қолданыс аясын кеңейту мәселесіне ерекше назар аударылды.

2010 жылдың 20 қазан күні Астанада Бейбітшілік пен келісім сарайында өткізілген «Қазақстан халқы Ассамблеясы: Сенім. Дәстүр. Ашықтық. Төзімділік» атты Ассамблеяның XYI сессиясында Елбасы Н.Ә.Назарбаев Ассамблеяның құрылған

кезеңнен бергі қызметін бағалай келіп, Ассамблеяның алдына жаңа міндеттер жүктеді.

2010 жыл Қазақстан үшін сыртқы саясатындағы жемісті жылдардың бірі болды. Еліміз Ванкуверден Владивостокқа дейінгі аралықты қамтитын, дүниежүзінің 56 елі мүше беделді халықаралық ұйым – Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымының төрағалық ісін өз қолына алды. Президент Н.Ә.Назарбаев Қазақстанның ЕҚЫҰ-на төрағалық етуінің төрт ұстанымын жариялады – Сенім. Дәстүр. Толеранттылық. Транспареттік. Сол арқылы Қазақстан этносаралық және конфессияаралық келісім тәжірибесінің өзіндік үлгісіне ие бола оытырып, толеранттылық және мәдениетаралық диалог бағытындағы ел тәжірибесін ЕҚЫҰ кеңістігіне ұсынды. 2010 жылдың 1-2 желтоқсан күндері Астана қаласында ЕҚЫҰ саммиті өткізіліп, Елбасы бұл жиынды «Біз үшін біздің қоғамымыздың толеранттылық, дәстүрлерді құрметтеу, сенім мен өзара түсіністік тәрізді басты құндылықтарын паш етудің ғажайып мүмкіндігі» деп атады [4].

Бүгінгі таңда Ассамблея этносаралық және конфессияаралық қатынастар саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асырушы маңызды құралға айналып, елімізде тұрмыс кешіп отырған барлық этностардың өзара тең құқықты қатынасын қамтамасыз етуші рөлге ие бірден-бір ұйым. Жиырма екі жылдық тарихында аталған құрылым қоғамдағы тұрақтылықты сақтаушы құралға айналғанын уақыттың өзі көрсетіп отыр. 2015 жылы елімізде Қазақстан халқы Ассамблеясының 20 жылдық тойы республикалық деңгейде мерекеленді. Ұлт көшбасшысы Н.Ә.Назарбаев «Нұрлы жол - болашаққа бастар жол» атты халыққа арнаған Жолдауында «Ассамблея құрылуының 20 жылдығын атап өту арқылы біз қазақстандықтардың рухани күш-қуатын арттыруымыз және толеранттылығын еселеуіміз керек. Сондықтан да, біз Қазақстан халқын ең үздік және мәңгілік құндылықтар - ел игілігі жолында ынта мен жігерді, еңбекқорлықты және мақсаткерлікті арттыруға шақырамыз. Этносаралық келісім - ол өміршеңдік оттегісі» деп ерекше атап өтті [5]. Ассамблеяның негізгі бағыты барлық этностық топтарды ортақ мақсатқа жұмылдыру болып табылатындығын атап өткен Елбасы Ассамблеяның өміршеңдігінің ең басты ерекшелігі - ол этностық топтардың қызметін бақылаумен айналысатын

қарапайым ұйымға ғана емес, сонымен қатар еліміздегі барлық ұлт пен ұлыстың мүдделерін бір арнаға тоғыстырушы, барлық азаматтардың этностық, діни ерекшеліктеріне қарамастан құқығы мен бостандығын сақтаушы толыққанды саяси институтқа айналғандығын айтты.

Халық бірлігі - мемлекеттілік негізі. Қоғамдық бірлікті ту етіп ұстау арқылы ғана біз алдымызға болашағы күшті, өркендеп дамыған Қазақстан елі туралы ұлы мақсаттар қоя аламыз. Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздегі барлық этнос өкілдерін ортақ мақсатқа ұйыстырып, елімізде тұрақтылықты сақтау мен оның дамуына аса зор үлес қосып келеді. Ең бастысы, Қазақстан халқы Ассамблеясының қызметі нәтижесінде елімізде этностық немесе діни ерекшелігіне қарамастан әрбір азаматтың Конституциялық һәм азаматтық құқықтары мен еркіндігін толық қолдана алатын этносаралық және конфессияаралық келісімнің айрықша үлгісі қалыптасты. Сөйтіп, Қазақстанның көпэтностық кеңістігінде сенім, келісім мен өзара түсіністік берік орнады. Қазақстан халқы Ассамблеясының алдына қойған басты мақсаты және түбегейлі міндеті - этносаралық қатынас саласында мемлекеттік органдармен және азаматтық қоғам институттарымен тиімді өзара іс-қимылды қамтамасыз ету. Осы мақсатта халық бірлігін нығайту, қазақстандық қоғамның негізін қалаушы құндылықтар бойынша қоғамдық келісімді қолдап, дамыту, қоғамдағы экстремизм мен радикализмнің көріністеріне тойтарыс бере отырып, азаматтардың құқықтық бостандықтарына қысым жасауға жол бермеу, азаматтардың демократиялық нормаларға сүйенетін саяси-құқықтық мәдениетін қалыптастыру да осы ұйымның төл парызы. Ынтымақ ұйытқысына айналған ұйым бұл мақсаттарды жоғары деңгейде орындап келеді.

Өнегелі ізгі бастамаларымен жаһандық бейбітшілікке зор ықпал еткен Қазақстанның тағылымды тәжірибелері әлем жұртшылығына үлгі болды. Бұған белгілі бір деңгейде Қазақстан халқы Ассамблеясы да өзінің елеулі үлесін қосты. Шындығында да, бүгінде Ассамблея Қазақстан халқының ортақ мінберіне айналып, әлеуметтік мәні зор мәселелер кеңінен талқыланатын қоғамдық институтқа айналып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Указ Президента Республики Казахстан «Об образовании Ассамблеи народов Казахстана» // Собрание актов Президента РК и Правительства РК, - 1995. - №8.
2. Н.Ә.Назарбаев. Тәуелсіздік белестері. - Алматы, - 2003, - 158 б.
3. Н.Ә.Назарбаев. Қазақстан халықтары Ассамблеясының 1-10 сессияларындағы баяндамалар жинағы (қазақ және орыс тілдерінде). - Астана: Елорда, - 2005, - 440 б.
4. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың ЕҚЫҰ-ның Саммитінде сөйлеген сөзі. 01.12.2010. / http: // kisi.kz /kk/ categories / vystupleniya/
5. ҚР Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Нұрлы жол - болашаққа бастар жол» Жолдауы. /http://www.inform.kz/kz/kr-prezidenti-n-nazarbaevtyn-kazakstan-halkyna-nurly-zhol-bolashakka-bastar-zhol-zholdauy_a2715695

ӘОЖ 323.1(574)

ҚАЗАҚСТАН –БІРТҰТАС БОЛАШАҚТЫҢ ОТАНЫ

Журасова А.Ш.,
т.ғ.к., М.Өтемісов атындағы БҚМУ доценті.

Қасиетті қазақ жері татулықтың талбесігіндей. Осы тыныштық, татулық пен бірлік біздің тәуелсіздігіміздің берік қамалымына айналды. Қазақ жерін мекендеген жүздеген ұлт пен ұлыстың балалары бір шаңырақ астында осы бірлікті қасиетті де киелі ұғым ретінде қастерлеп отыр. Бұл олардың бірлігі бекем елдің болашағы да зор екенін түсінуімен тығыз байланысты.

Бұл бағытта сан ұлттың басын қосқан қоғамдық институт ретінде бүгінде өзінің маңыздылығын дәлелдеген Қазақстан халқы Ассамблеясының жұмысының маңызы өте зор. Елдіктің өлшемі, тұрақтылықтың тұтқасы болған Ассамблея біздің бейбіт қоғамның ажырамас бөлшегіне айналды. «Бір халық – бір ел – бір тағдыр» деген астарында үлкен мәні бар осы бір сөз тіркестері біздің ынтымағымызды, халықтар достығын одан сайын нығайта түсері сөзсіз.. Тарихи дамудың белгілі бір кезеңінде тағдырдың

жазуымен қасиетті қазақ даласына сан түрлі ұлт өкілдері қоныс тепкен еді. Бүгінде олар тегі басқа болғанмен теңдігі бір, қаны бөлек болғанмен жаны бір, арманы ортақ біртұтас халыққа айналды. Туған елдің туының астында бірігіп, туған жердің тұғырын биік етуге бел шешкен азаматтарды алдынан күтетіні – бір тағдыр. Осылайша, елдігіміздің ертеңі «бір халық – бір ел – бір тағдыр» деген ұғым ошақтың үш тағаны сияқты триадаға айналған. Қазақ халқы үшін Жеті киелі сан болса, осы санның киесіне бас ұрған Қазақ елі болашақ даму бағыты ретінде алдына жеті басым бағытты мақсат етіп қойып отыр. Сол жеті басымдықтың бірі Қазақстан патриотизмі. Ата-бабадан келе жатқан «Ел болам десең, бесігіңді түзе» деген сөздің бекер айтылмағаны түсінікті. Еліміздегі экономикалық және әлеуметтік-саяси реформалар этносаралық үйлесімнің арқасында табысты жүргізіліп келеді. Бұл үйлесімді қалыптастыруда Ассамблея нағыз жалпыазаматтық және жалпыхалықтық институт ретінде қызмет атқарып отыр. Мен мынаны атап көрсетемін: Ассамблеяның XXI ғасырдағы миссиясы тарылып емес, кеңейіп келеді», – деген еді Қазақстан Президенті[1]. Елбасымыз осы жиында ұлттық бірлікті нығайту жөнінде бірқатар міндеттерді атап көрсетті. Ол қазақ халқы Қазақстандағы барлық этностық, әлеуметтік топтар үшін ұлттық мемлекеттік қауымдастықтың қуатты тарихи діңі болып табылатынына тоқталды. «Қазіргі заманғы қазақтар ата-баба дәстүрлерін ұстана отырып, бірліктің, толеранттылық пен патриотизмнің, мемлекет пен қоғамға қалтқысыз қызмет етудің үлгісін көрсетуі тиіс», – деді сонда Мемлекет басшысы. Ия, елдің иесі – қазақ ұлтына өзінің өткеніне, қазіргісіне және болашағына патриоттық қарым-қатынас қалыптастыруға септесетін жалпыұлттық тарихи сананы дамыту қажет. Қазақстан Президенті толеранттылықты қалыптастыратын өзіне тән әлеуметтік-мәдени ережелерін, салттары мен дәстүрлерін жалпыадамзаттық мақсаттағы материалдық емес мәдени мұралардың белгі-нышаны ретінде қарастыратын қазақ қоғамының ішкі бірлігін нығайтқан жөн екенін атап өтті. Ұлтты біріктіруші басты фактор қазақ тілі – мемлекеттік тіл болып саналады. Сондай-ақ, Мемлекет басшысы ментальділік моделін, елдің болашақ бейнесін «Қазақстан-2050» жаңа саяси бағытының негізінде қалыптастыру қажеттігін тағы бір еске салды. «Бұл

бейне шынайы, тартымды және рухтандырушы сипатта болуға тиіс. Жаһандық сын-қатерлер жағдайында біз өзіміздің мәдени кодымызды – тілді, салт-дәстүрді, құндылықтарды сақтай отырып қана оған балама бола алатын жауап қайтара аламыз. Ұлт бірлігін нығайтуда интеллигенция қызметі айрықша маңызға ие. Тек интеллигенция ғана қоғамды топтастырудың рухани үдерісіне басшылық жасай алады», – деді Елбасы. Елде индустрияландыру бағдарламасы жүзеге асырылуда, әлеуметтік жаңғырту жүргізіліп жатыр. Бұл – Қазақстан халқының бірлігінің ең берік, материалдық негізі. Бүгінде баршаға мәлім шындық мынау: бейбітшілік пен келісім саясаты тікелей экономикалық тиімділікке ие. Ішкі тұрақтылық инвесторлардың сенімінің бекуіне, экономикалық ынтымақтастықты дамытуға септігін тигізеді. Осы жиында Ұлт Көшбасшысы мемлекеттің, қоғам мен діннің өзара ықпалдастығының тиімді моделін табу қажеттігіне назар аударды. Ол біздің еліміздің тарихи таңдауы зайырлы мемлекет пен қоғам болып саналатынын атап өтті. Қазақстан дәстүрлі діндерді қолдайды, бірақ кез-келген экстремизмді үзілді-кесілді теріске шығарады. Мемлекет басшысы екі онжылдық ішінде Қазақстанның жолы ұлттық табыстың өнегелі үлгісіне айналғанын тілге тиек етті.

«Бұл – бүкіл қазақстандықтардың еңбексүйгіштігі мен топтасуының нәтижесі! Бұл – ұлттың нағыз пассионарлық бұлқынысы! Бұл – тек күшті халықтарға ғана тән ұлы қабілет. Біз осындай халыққа айналдық және осы биіктікте қалуға тиіспіз! Қазақстан – біртұтас жер, біртұтас халық, біртұтас болашақ. Біздің мерейтойлық сессиямыз – бүкіл қазақстандықтардың игілігі жолындағы жаңа жұмыстар үшін жақсы бастау. Алдымызда үлкен жоспарлар тұр. Оларды жүзеге асыру жаһандық өзгерістердің күрделі жағдайында жүретін болады[2,181].

Ұлттар көп, бірақ халық - біреу. Елбасы қазақ ұлтының орны бөлек екенін баса көрсетті. Қазақ халқы - барлық халықтарды өз айналасына жинап, береке-бірлікте ұстап отырған ұйытқы, темірқазық. Осы бірлікте қазақтардың дүниетанымы мен өмір сүру салттарының негізінде жатқан «Ел-жұрт», «Жеті ата», «қонақжайлылық», «асар», «сыйластық», «сабырлылық» сияқты ұғымдар ерекше орын алады. Осындай құндылықтардың арқасында біздің ортақ үйімізде бейбітшілік пен тыныштық

сақталып отыр. Сондықтан қазақтардың толеранттылықты қалыптастыратын өзіне тән әлеуметтік-мәдени ережелерін, салттары мен дәстүрлерін жалпыадамзаттық мақсаттағы материалдық емес мәдени мұралардың белгі-нышаны ретінде қарастыру аса маңызды қажеттілік.

Сонымен бірге басқа ұлттардың өз төңірегімізге топтасыру үшін Елбасының: «Біз бүкіл күш-жігерімізбен қазақтардың ішкі бірлігін нығайтуымыз қажет!», - деген сөзінде үлкен мән жатыр. Себебі, қазақ халқынсыз біздің елде ешқандай бірлік те, татулық та болмайды, болуы да мүмкін емес. Әрине, бұл тұрғыда мемлекеттік тілдің де орны бөлек. Басқа халықтардың тілдерінің барлығы мемлекеттік тілдің айналасында ұйысып отыр. Елбасы өз сөзінде елімізде тәуелсіздік жылдарында бірде-бір этнос өз тілін жоғалтпағанын сөз етті. Дұрыс, ешкім өз тілін жоғалтпауы керек, бірақ барлығының да мемлекеттік тілді білуі міндетті.

Бір елде өмір сүріп отырған барлық халықтың тағдыры осы елдің тағдырымен біте қайнасып жатыр, осы уақыт аралығында Елбасы ұлтаралық алауыздыққа жол бермей, көптеген қиындықты жұмыла көтеруге шақырды. Елде қанша қиындық болса да, біз - бір ел болып жұмыла көтердік. Біз барлығымыз бір елміз, бір-бірімізден ешқайда кете алмаймыз, кетпейміз де. Қазір біздің елімізді де, Елбасымызды да әлем елдері мықты мемлекет, мықты саясаткер ретінде мойындап отыр. Мемлекет Басшысы барлық сөзінде ынтымақты, бірлікті әрқашан сақтау керектігін, біздің жеткен жетістіктеріміздің негізінде еліміздегі халықтардың татулығы жатқанын айтып отырады.

Еліміздегі экономикалық және әлеуметтік-саяси реформалар этносаралық келісім мен үйлесімнің арқасында табысты жүргізілді. Алда да талай белестер бар, бірігіп жеңуге тиісті қиындықтар да жоқ емес. Дүние жүзінің кейбір елдерінде әлемнің үрейін ұшырып отырған оқиғалар орын алып жатыр. Елбасы осындай жағдайларды мысал ете отырып, қиындықтарды жеңуде жұмылып жұдырық болу керектігін алға тартты. Және жаңа жағдайларда Ассамблеяның нағыз жалпыхалықтық институт болуы тиіс екендігіне баса мән берді. «Ассамблеяның XXI ғасырдағы миссиясы тарылып емес, кеңейіп келеді! Өкінішке қарай, мұны барлығы бірдей, тіпті шенеуніктер де түсіне бермейді. Кейбіреулер Ассамблеяны этностық азшылықтың өкілдігі деп ойлайды», - деді Елбасы[2,345].

Татулығы мен ынтымағы жарасқан елге әрқашан бақыт қонып, құт даритынын данышпан бабаларымыз, ақын-жырауларымыз өсиет қылып айтып кеткен еді. Кейінгі ұрпақтың ата сөзін қастерлеп, сол сөздерді жадында ұстаса, өзге ұлыстармен ортақ мәмілеге келіп, достыққа ұмтылса бүгінгі Қазақ елін осындай қуатты елдің деңгейінде ұстап тұратыны сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Указ Президента Республики Казахстан «Об образовании Ассамблеи народов Казахстана» // Собрание актов Президента РК и Правительства РК, - 1995. - №8.
2. Н.Ә.Назарбаев. Қазақстан халықтары Ассамблеясының 1-10 сессияларындағы баяндамалар жинағы (қазақ және орыс тілдерінде). - Астана: Елорда, - 2005, - 440 б.

УДК 339.924(574)

ИДЕЯ ЕВРАЗИЙИСТВА КАК ОСНОВА ИНТЕГРАЦИОННОГО ПРОЕКТА

Абдрахманова Г.С ., преподаватель ЗКГУ
им. М. Утемисова, магистр

Основа формирования интеграционных объединений на постсоветском пространстве начинается с объединения стран СНГ и заключения между государствами-членами Содружества первых интеграционных соглашений.

Одним из проектов по реформированию республик тогда еще существовавшего Союза в виде «мягкой» федерации был Евроазиатский союз (1989 г.), автором которого является А. Д. Сахаров, представитель «демократической» фракции Съезда народных депутатов СССР. Проект предполагал предоставление суверенитета и права на отделение от Союза примерно пяти десяткам равноправных республик, которые ранее были советскими республиками и автономными районами СССР[1]. Воплощение этого проекта могло бы привести к полной дезинтеграцией пространства Советского Союза.

В 1991 г. был проведен Всесоюзный референдум о сохранении Советского Союза, на котором был представлен проект децентрализованной федерации Союза Суверенных Государств (ССГ), разработанный на основе новоогаревского процесса. В соответствии с Договором о Союзе Суверенных Государств «государства, образующие Союз, обладают всей полнотой власти, самостоятельно определяют свое национально-государственное устройство, систему органов власти и управления, они могут делегировать часть своих полномочий другим государствам - участникам Договора»[2].

Тем не менее, в результате событий 19 августа, направленных против динамичной дезинтеграции СССР, Союз Суверенных Государств не был создан. Кроме того, на территории бывшего Советского Союза начался «парад суверенитетов».

Позже М. Горбачев писал: «Августовский путч сорвал процесс формирования новых союзных отношений между суверенными государствами, усложнил и подстегнул дезинтеграцию - уже не только государства, но и общества. Понимая всю опасность новой ситуации для демократических преобразований, возобновление работы над Союзным договором я рассматривал как самый главный приоритет».[3]

На начало 90-х годов внешняя политика России в постсоветском пространстве по-прежнему была инструментом для реализации узких интересов правящих элит во многих отношениях. У правительства России, несмотря на заявления о том, что постсоветское пространство является одним из приоритетов внешней политики, не сразу получилось переключиться на разработку нового концептуального подхода к взаимосотрудничеству с другими партнерами в связи с необходимостью решения текущих проблем.

В декабре 1991 года Республика Беларусь, Россия и Украина выступили «Высокими Договаривающимися Сторонами» Соглашения о создании Содружества Независимых Государств. Это соглашение официально сообщило о полном распаде Советского Союза и учредило СНГ.[4]

На Алма-атинской конференции 21 декабря 1991 г. на основе Протокола к Соглашению о создании СНГ к Содружеству присоединились другие постсоветские государства – Армения,

Азербайджан, Казахстан, Кыргызстан, Молдова, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан, ав 1993 г. присоединилась и Грузия.[5]

Алма-Атинская встреча явилась одним из важнейших этапов в формировании независимых субъектов международного права на постсоветском пространстве, процесс трансформации бывших советских республик в суверенные государства был фактически завершен.

Подписание Алма-Атинской декларации, в которой излагаются основные цели и принципы Содружества, стало главным итогом встречи глав государств.[6] В частности, был зафиксирован самый важный принцип интеграционного характера, заключающийся в том, что в рамках Содружества, «подтверждается приверженность сотрудничеству в формировании и развитии общего экономического пространства, общеевропейского и евразийского рынков».[7]

С усилением дезинтеграционных процессов деятельность по проекту ССГ начала новый старт. Перед государством встал вопрос, касающийся модели будущего государственного образования: союзное государство или союз государств? В ноябре 1991 г. на государственном Совете в Ново-Огарево представители суверенных республик пришли к следующему заключению: «...должно быть конфедеративное союзное государство».[8]

Было принято решение о заключении договора о создании ССГ 9 декабря 1991 г., но 8-го декабря было подписано Беловежское соглашение, которое юридически подтвердило распад Советского Союза и создание Содружества Независимых Государств.

Любопытен тот факт, что 9 декабря 1991 г., когда планировалось подписать соглашение о создании конфедеративного Союза суверенных государств, был подписан Маастрихтский договор для проекта трансформации Европейского сообщества в конфедерацию – Европейский Союз.[9]

Советский Союз распался, на его территории происходили вооруженные конфликты. Общее гуманитарное, социальное, экономическое, торговое пространство было разделено границами суверенных государств. Визовый режим был

установлен между бывшими советскими республиками, после введения национальных валют рублевая зона разрушилась, усугубились взаимные притязания, в том числе по поводу проведения границ.

Становлению Евразийской интеграции стран СНГ в 1990-м г. мешала многосторонняя борьба центробежных сил, тенденций и ресурсов. Академик С. Глазьев отмечает, «…в силу сочетания разных объективных и субъективных факторов процесс затянулся и становится проблемой, которую нужно анализировать, обсуждать и решать».[10] Реализовано было лишь около 10% договоров в рамках СНГ.

Предложения о создании Таможенного союза начали поступать с 1995 г., когда было подписано соглашение между Россией и Беларусью. Спустя некоторое время к ним присоединился Казахстан, а в 1996 г.– Кыргызстан, вступивший в 1998 г. в ВТО.

Л. Б. Варданский и А. Г. Пылин отмечали, что «задача этого этапа формирования Таможенного союза – правовое оформление сближения таможенной политики, ликвидация таможенных ограничений во взаимной торговле, переход к единому таможенному регулированию в отношении третьих стран».[11]

Таким образом, в прошлом советские республики, а в настоящем независимые государства, субъекты международного права, с момента принятия решения о распаде Советского Союза поняли объективную востребованность, сохранения и перехода к следующему уровню развития экономических связей, сложившихся между ними уже очень давно. По мере появления новых областей межгосударственного сотрудничества государства выбрали путь интеграции.[12]

В 1993 г. положение интеграции в Уставе Содружества Независимых Государств было официально закреплено. Согласно ст. 2 настоящего документа, одной из целей Содружества была провозглашена «межгосударственная кооперация и интеграция».[13]

Цели интеграции начинают формироваться в 1993-1994 гг., в это время государства-члены СНГ пытаются объединить все 12 стран СНГ в Экономический союз. Планировалось, что путь к экономическому союзу на основе государств СНГ пройдет в несколько этапов: это

- межгосударственная зона свободной торговли;
- таможенный союз;
- общий рынок товаров, услуг, капитала и рабочей силы;
- валютный союз.[14]

Для реализации обозначенных этапов был принят ряд сопутствующих документов. В частности, следует отметить следующие соглашения: Договор о создании единого экономического пространства (1994 г.), Соглашение о создании зоны свободной торговли (1994 г.), Соглашение о создании Платежного союза Государств-участников Содружества Независимых Государств (1994 г.).

Вместе с тем, многие из соглашений, разработанных к данному периоду, так и не были приняты. Они являлись своеобразной "декларацией о намерениях", так не налагали никаких конкретных обязательств на стороны, однако определенные обязательства должны быть согласованны в двусторонних и многосторонних договорах. Практические меры, принятые для реализации интеграционных инициатив, также были отложены из-за отсутствия реальной политической воли со стороны руководителей соответствующих государств.[15]

В 1994 г. Н.А. Назарбаев предложил идею о развитии Евразийского Союза Государств, во время своего первого официального визита в Россию.[16]

Однако, по мнению А. Е. Лихачева «в межгосударственных отношениях преобладали в большей степени дезинтеграционные тенденции, приоритетным являлся процесс самостоятельного формирования национальных государств и их экономических систем, кроме того, постепенно образовывались новые национальные элиты, желающие осуществлять независимую внутреннюю и внешнюю политику».[17]

В связи с этим бывшие союзные республики были не готовы, по объективным причинам, приступить к реализации идеи «евразийской интеграции» на столь раннем этапе. Исходя из этого, бывшие советские республики не были готовы и к реализации идеи «евразийской интеграции» на такой ранней стадии.

Однако, несмотря на отмеченные выше тенденции, перед государствами встала проблема, заключавшаяся в том, что разрыв экономических отношений, которые развивались на

протяжении веков, распад единого экономического пространства, которое существовало между бывшими субъектами Советского Союза – все это повлекло за собой громадные экономические издержки, в частности, уменьшение объемов производства, сокращение количества предприятий, рост цен, безработица и, как следствие, общее снижение уровня жизни.[18]

Вскоре после распада Советского Союза постсоветские государства были вынуждены искать пути восстановления и развития экономических отношений в новом формате.

На форумах и конференциях по обсуждению конфедеративного проекта неизменно присутствовали Россия, Белоруссия и пять республик Центральной Азии. На современном этапе развития все эти страны по-прежнему заинтересованы в интеграционных процессах. Основным участниками являются Казахстан, Беларусь и Россия.[19]

Большинство инструментов взаимодействия в ЕврАзЭС были созданы на основе опыта и правил деятельности Европейского союза. Однако в евразийской интеграции обязательно учитывается специфика региона и его геополитическая обстановка. Если провести сравнение между экономической интеграцией и постсоветскими странами с механизмом, по которому формировался Европейский Союз, то экономическая интеграция развивалась неравномерно, что лишний раз говорит о специфике Евразийского региона.

По мнению В.Н. Бурмистрова, «на Содружество Независимых Государств часто возлагают надежды по интеграции постсоветских стран, однако оно уже исполнило свои дезинтеграционные функции и теперь является лишь напоминанием прошлого единства. Принимая во внимание вышеназванную особенности и учитывая отсутствие альтернативных организаций, объединяющих большую часть постсоветских государств, стоит считать Содружество полезным. В отличие от СНГ проект Евразийского союза предлагает общую объединительную идею, выступает прообразом будущего объединения стран и народов уже на гораздо более высоком уровне».[20]

В феврале 1999 г. был подписан Договор о Таможенном союзе и Едином экономическом пространстве. Его подписание привело к развитию:

- конкретной концепции разработки новейшего механизма взаимоотношений в экономической, специальной, таможенно-тарифной, общественной и правовой сферах участников ТС;

- создание действующей единой таможенной территории;

- согласование введения новых единых ставок таможенных пошлин;

- развитие технологий общего тарифа и торговой политики членов ТС.[21]

Отношения между бывшими советскими республиками были весьма противоречивыми. Данные отношения очень сложно понять и оценить без тщательного анализа истории как советского периода, так и дореволюционной России. Взаимозависимость бывших советских республик оставила глубокий след на характере их государственного строительства после развала Советского Союза.[22]

Евразийского союз основан на проекте, включающим в себя концепцию евразийства, которая отражает специфику бывшего Советского Союза. По мнению А.Е. Чаевича, евразийство понимается как философия интеграции бывшего Советского Союза, основанная на демократической, ненасильственной и на добровольной основе без доминирования какой бы то ни было этнической или религиозной группы.[23]

А.О. Четвериков предлагает рассматривать евразийство как цивилизационную концепцию, которая стремится стать новой идеологической платформой взаимопонимания и сотрудничества в более широком конгломерате различных сил, государств, наций, культур и религий, которые отказываются от атлантической глобализации.[24]

Евразийский союз представляет «цивилизационный концепт, который призван стать новой мировоззренческой платформой взаимопонимания и сотрудничества для широкого конгломерата различных сил, государств, народов, культур и конфессий, отказывающихся от атлантической глобализации».[25]

С точки зрения Н. А. Назарбаева, основной составляющей процесса объединения выступает Россия, экономически и геополитически самая сильная страна на постсоветском пространстве. Как показывает опыт работы СНГ, республики «вынуждены решать свои экономические и геополитические

проблемы в одиночку. Слабые, как мы знаем, не выбирают союзников, а подчиняются тому, кто сильнее».[26]

Середина 1990-х гг. является важнейшим поворотным моментом в интеграционных тенденциях. На этом этапе стремление к интеграции на постсоветском пространстве было постепенно заменено на тенденцию субрегиональной интеграции. Постепенно развивалось и «ядро интеграции» в рамках тройки государств, более всех заинтересованных в расширении интеграции под эгидой России – это Беларусь, Казахстан и Россия. «Первым шагом на пути к интеграции в более узком составе стало Соглашение о Таможенном союзе, подписанное в январе 1995 г. руководителями «тройки».[27]

Таким образом, отношения между новыми государствами бывшего Советского Союза в начале 2000-х гг. в значительной степени определялись форматом интеграционного сотрудничества в экономической, социально-культурной и военно-политических областях в рамках Содружества Независимых Государств (СНГ), Евразийского экономического сообщества (ЕврАзЭС), Организации Договора о коллективной безопасности (ОДКБ), Таможенного союза (ТС), Единого экономического пространства (ЕЭП), Зоны свободной торговли СНГ (ЗСТ СНГ), Шанхайской организации сотрудничества (ШОС). При этом ряд государств постсоветского пространства оказались готовы к выходу на новый уровень интеграции, выразившийся в создании Евразийского экономического союза.

Список использованной литературы:

1. Проект: Договор о Союзе Суверенных Государств 27 ноября 1991 года. URL: http://www.bibliotekar.ru/mihail-gorbachev/85.htm (дата обращения: 06.04.2016).
2. Сахаров А.Д. Конституция Союза Советских Республик Европы и Азии. URL: http://www.sakharov-archive.ru/Raboty/Constitution.htm (дата обращения: 06.04.2016).
3. Чернявский С. Политика России в Центральной Азии и Закавказье в 1992–2002 годах // Наринский М., Мальгин А. Южный фланг СНГ. Центральная Азия — Каспий – Кавказ: возможности и вызовы для России: монография. Иноцентр. — М.: ЛОГОС. МГИМО. Вып. 1. 2003. С. 35–54.
4. Грузия официально вышла из состава СНГ в 2009 г.

5. Алма-Атинская Декларация от 21 декабря 1991 года. URL: http://cis.minsk.by/reestr/ru/ index.html#reestr/view/text?doc=4 (Датаобращения: 06.04.2016).

6. См. Алма-Атинская Декларация от 21 декабря 1991 года. URL: http://cis.minsk.by/reestr/ru/ index.html#reestr/view/text?doc=4 (Датаобращения: 06.04.2016).

7. Горбачев М.С. Декабрь-91. Моя позиция. URL: http://lib.ru/MEMUARY/GOR-BACHEV/poziciya91.txt (дата обращения: 06.04.2016).

8. 1990—1999. A Europe without frontiers. URL: http://europa.eu/abc/history/ 1990-1999/1991/index_en.htm (датаобращения: 06.04.2016).

9. Горбачев М.С. Декабрь-91. Моя позиция. URL: http://lib.ru/MEMUARY/GOR-BACHEV/poziciya91.txt (дата обращения: 06.04.2016).

10. 1990—1999. A Europe without frontiers. URL: http://europa.eu/abc/history/ 1990-1999/1991/index_en.htm (датаобращения: 06.04.2016).

11. Глазьев С. Проблемы евразийской интеграции//Европейский клуб, № 11. С. 14.

12. Внешнеэкономические связи постсоветских стран в контексте евразийской интеграции/ Л. Б. Варданский, А. Г. Пылин. — М.: ИЭ РАН. 2014. С. 48.

13. Четвериков А.О. Правовые аспекты формирования Евразийского Союза// Основы правового регулирования интеграционных процессов на постсоветском пространстве: монография/ под ред. С.Ю. Кашкина. М.: Норма: ИНФРА-М, 2013. С. 11-59.

14. Устав Содружества Независимых Государств от 22 января 1993 года. URL: http://cis. minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=187 (Датаобращения: 06.04.2016).

15. Четвериков А.О. Правовые аспекты формирования Евразийского Союза// Основы правового регулирования интеграционных процессов на постсоветском пространстве: монография/ под ред. С.Ю. Кашкина. М.: Норма: ИНФРА-М, 2013. С. 11-59.

16. Алимкулов Р. Становление единого экономического пространства - этап интеграции на (евразийском) постсоветском пространстве // Право и государство. 2011. № 2 (51). С. 77-83.

17. Лихачев А.Е. Таможенный союз и Единое экономическое пространство России, Белоруссии и Казахстана: этапы и перспективы интеграционного строительства // Интеграционные процессы в мире и на пространстве СНГ: накопленный опыт, современные тенденции и перспективы / под общ. ред. С.И.Долгова, А.Н. Спартака. М.: ВАВТ, 2011. С. 109-132.

18. Бурмистров В.Н. Актуальные проблемы международной торговли: курс лекций. М.:

19. Весть. 2004. С. 169-176.

20. Четвериков А.О. Правовые аспекты формирования Евразийского Союза// Основы правового регулирования интеграционных процессов на постсоветском пространстве: монография/ под ред. С.Ю. Кашкина. М.: Норма: ИНФРА-М, 2013. С. 11-59.

21. Кошель А. Политические детерминанты евразийской интеграции// Международная жизнь. 2014. № 11. С. 14-15

22. Руденков И.Н. Особенности развития региональной интеграции на постсоветском пространстве // Интернет-журнал Науковедение. 2013. № 6 (19). С. 90.

23. Чаевич А.В. Евразийский Экономический Союз как новая форма интеграции на постсоветском пространстве // В сборнике: Современное общество, образование и наука сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции: в 9 частях. 2014. С. 137-138.

24. КасеновУ. Интеграция в СНГ: состояние и перспективы // Панорама. 1997. 11 апр. С. 7.

25. Алимкулов Р. Становление единого экономического пространства - этап интеграции на (евразийском) постсоветском пространстве // Право и государство. 2011. № 2 (51). С. 77-83.

26. Кошель А. Политические детерминанты евразийской интеграции// Международная жизнь. 2014. № 11. С. 14-15.

ӘОЖ 334.784(574)

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ОДАҚ ИДЕЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАНДА ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫ

Сабыргалиева Н. Б., М.Өтемісов атындағы БҚМУ оқытушысы, тарих магистрі

ХХ ғ. басында орыс эмигранттарының негіздеген «Еуразияшылдық» идеясы Кеңес өкіметі ыдырағаннан кейін сатылы түрде іс жүзіне аса бастады. Бұл идеяны қайтадан күн тәртібіне енгізген Н.Ә. Назарбаев 1990ж. посткеңестік ауқымдағы саяси үрдістерді сезіне отырып, еуразиялық құрлықтағы тұрақтылық пен жаңа құрылған мемлекеттер арасындағы ынтымақты күшейту мақсатында күш жігерін аямады. Бүгінде идеяның алғышарттарын құрайтын ТМД, ШЫҰ, Орталық Азия мемлекеттерінің экономикалық одағы, ЕурАзЭҚ т.б. одақтар мен қауымдастықтар заңды түрде жұмыстарын атқаруда.

1990 ж. Еуразия кеңістігінде құрылған жаңа тәуелсіз мемлекеттердің дамуы 1994 жылға қарай өзінің бастапқы қадамдарын жасап, әлем деңгейінде танылa бастады. Әрбір мемлекет өзінің ұлттық валютасын, шекарасын, мемлекеттік басқару жүйесі мен стратегиялық даму жолын таңдады. Мемлекеттің тәуелсіздігін қалыптастырғаннан кейін интеграциялық сипаттағы процестерді ескере отырып, тарихи, геосаяси және мәдени алғышарттарға баса көңіл аударылды [1, 47 б.].

Өткен жылдар өзінің жақын көршілерімен сапалық және қарым -қатынасқа көшу тіпті де оңай емес екенін көрсетті. Бұрынғы геосаясаттың қалыптары ойлағандағыдан әлдеқайда қиын болып шықты. Сонымен бірге тәуелсіз жаңа мемлекеттердің дербес даму жылдары да егемендікке деген саналы құлшыныстарды қанағаттандырып қана қойған жоқ, сонымен бірге ғасырлар бойы қоян-қолтық өмір сүрген елдер мен халықтардың бір-бірінен тәуелсіздігінің шекараларын да көрсетіп берді. Бір-бірімен өзара байланыс дәрежесі де, бір-бірінен экономикадағы, қорғаныс мәселелеріндегі, ғылым мен мәдениет әлеміндегі, алуан қырлы адами қатынастар саласындағы өзара тәуелділік дәрежесі айқын көрінді. Н.Ә. Назарбаев атап көрсеткендей, ескі тәртіптің қирауымен бір мезетте тез арада-ақ

жер-жердің бәрінде батыс демократияларындағы сияқты азаматтық қоғам да, демократиялық мемлекет те орныға қалды дейтін әуелгі кездегі үміт жәй қиял болып шықты [2, 204 б.].

Тәуелсіздік алуымен байланысты Қазақстанның алдынан, шын мәнінде, болашақтағы өркениетті дамудың үш жолы, үш мүмкіндігі тұрған еді. Біріншісі - батыстану, біртіндеп батыстық үлгіге бой ұруға деген құлшыныс. Екіншісі - шығысқа, мұсылман әлеміне бағыт ұстау. Ал үшіншісі - Батыс пен Шығыстың жетістіктерін және сонымен қоса тарихи тәжірибесі мен тарихи-мәдени дәстүрлерін, сондай-ақ қазіргі геосаяси шындықты ескеретін өзіндік үлгі қалыптастыру болатын [3, 395 б.].

Н.Ә. Назарбаев біздің бірінші мүмкіндігіміз Еуразия аймағындағы жолдардың түйіскен торабында орналасқан географиялық жағдайымыздан туындайды дейді. Әлемдік экономикалық және саяси процестердің ауқымдану процесі осы факторды түйінділерінің қатарына қосады. Біздің бабаларымыз түркі халықтарының біртұтас отбасы құрамында осы маңызды стратегиялық факторды өздері үшін тиімді пайдалана білді. Атақты Жібек жолы бойымен Еуропа және Азия елдері арасында кең ауқымды сауда арнасы ұйымдастырылған болатын. Бүгін біз осы арнаны аймақтағы басқа елдермен ынтымақтаса отырып және әлемдік қоғамдастықтың қолдауымен қалпына келтіре бастадық. Сөз жоқ, келешекте Еуропа мен Азия арасында сауда, қаржы ағысы жүйесі мен адамдардың көші-қоны ұлғая түседі.

Көптеген саяси тұрақтандырушы факторлары туралы айтпағанның өзінде, осы себептен, Елбасы Н.Ә. Назарбаев Еуразия идеясын ұсынып және оны дамыта беретіндігін, әрі оның стратегиялық болашағына сенетіндігін білдіреді. Елімізбен шектес кез келген ел тәрізді Қазақстанның жеке өзі де тиімді транзиттік әуелетін іске асыра алмайды. Мұны бірлесе, тығыз әрі өзара тиімді ынтымақтастықпен жасау керектігін ескерген жөн [4, 19 б.]. «Қазақстан Еуразия одағын құру жөнінде үлгілі бастама көтеріп, ұсыныс жасады. Бұл Достастықты бір сілкінткендей жәй болды. Бұл үлгілік жобада көзделген идеялардың көпшілгі кейіннен екі жақты, көп жақты шарттар түрінде жүзеге асты. Мұның өзі экономикалық салада, кеден одағын құруда, азаматтық мәселелерін шешуде нақты нәтижелерге қол жеткізді. Ғасырдың соңында «интеграция» ұғымның мәнін салиқалы түрде қайта пайымдайтын болсақ біріншіден, біз ешқандай

идеологиялық, діни немесе өркениеттік аңыздар мен өлшемдерге артықшылық атаулыны қабылдамаймыз. Басты өлшем тәуелсіз мемлекет Қазақстан Республикасының ұлттық мемлекеттік мүддесі. Екіншіден, біз қай істе де прагматизмді ұстанамыз. Иә, тарихтың ұлы ұстаз екені рас, дегенмен мәңгі бақи оның аясында қалып қалуға болмайды. Біз өткенді көксей бермей, Еуразия кеңістігіндегі тарихи байланыстарымызды жаңаша сипатқа көшіруіміз керек. Үшіншіден, әртүрлі интеграция құрылымдарында болып көргендегі тәжірибеміз бүгінгі таңдағы интеграцияның әмбебап принциптерінің артықшылықтары мол екенін дәлелдеп отыр. Бұл принциптер - теңдік пен еріктілік. Күштеп бірікіру деген «империялардың қаңқасын құрап» жүретіндердің сандырағында ғана қалған. Төртіншіден, интеграция эволюциялық жолмен дамыса ғана сенімді болмақ. Революциялық оқыс сілкіністер, аяқ астынан біріге қалу, байыбына бармай жатып конфедерация құра салу сияқты қадамдар қалыпты және табиғи дамып келе жатқан процеске тек залал келтіруі мүмкін. Ақыр аяғында, бір бағыттағы интеграция қадамдары басқа бір бағыттағы қадамдардан бас тартуға соқтырмауға тиіс. Бүгінгі әлемде аймақтық орталықтардың неше түрі бар, олар сонысымен де мықты болып отыр. Мұның өзі Қазақстанның ұлттық-мемлекеттік мүдделерімен әбден орынды қабылдасады» - деп атап көрсетті Н.Ә. Назарбаев [5, 40-42 бб.].

Н.Ә. Назарбаев 1994 жылы 29 наурызда Мәскеуге арнайы сапары кезінде М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінің профессор - оқытушылар құрамы және студенттермен кездесуі болды. Осы интелектуальды аудиторияның алдында кеңестен кейінгі аймақтағы мемлекеттердің даму перспективасы туралы лекция оқығанда, ТМД-ға мүше елдердің мүлдем жаңа бірлестігін құру идеясын және оны Еуразия одағы (ЕАО) деп атауды ұсынды [6, 93 б.].

Еуразия одағының қажеттігі жөнінде: «біз бір-бірімізге сенуге мәжбүрміз. Қараңыздар көпжылдық мемлекеттік Еуропа елдері бірігуге бастайды, ол жақта жаңа «конфедерация» сөзі жиі айтылады. Олар әлемдік рыноктың қатал поляризацияланатынын өте жақсы түсінеді» деп мәлімдеген болатын Н.Ә. Назарбаев [7, 15б.].

Еуразиялық одақ жобасын дайындау үстінде Достастық елдеріндегі қоғамдық-саяси және әлеуметтік-экономикалық даму сатыларына асқан дәлдікпен жасалған талдаулар, тәуелсіз жас

мемлекеттердің заң шығарушы негіздерін мұхият зерттеу, сондай-ақ ТМД мемлекетері мен үкіметтерінің басшылары қабылдаған, бірақ заңдық күшіне енбей қалған құжаттардың юристік сараптары пайдаланылған. Осының бәрі Н.Ә. Назарбаев ұсынған мемлекеттердің жаңа құрылымын әлеуметтік-экономикалық жаңғырту, олардың тұрақтылығы мен қауіпсіздігін жаңа сапалы интеграциялық бағытта күшейту бағдарламасы нақтылы саяси, экономикалық, тарихи және географиялық жағдайларға нық байланыстырған болатын.

Қазақстан Республикасы халықтардың тарихи тағдырының бір екенін, оның дамуы әлемдік қауымдастық интеграциясының артуы жағдайында өтетінін түсініп, ТМД шеңберіндегі жан-жақты, сан-салалы интеграцияны қолдайды. Н.Ә. Назарбаев Еуразиялық одақ идеясын ұсынғаннан кейін, ол ТМД елдері көлеміндегі интеграциялық процестің қарқынды түрде жүруінің негізі болды [8, 46 б.]. Мемлекетердің Еуразия одағын қалыптастыру туралы жобасы үстінде қызу жұмыстар жүргізіліп, ол 1994 жылы 3-маусымда ТМД мемлекеттерінің басшыларына жолдады. 6-маусымда бұл құжатпен қазақстандықтар танысты. Ал 8 маусымда Еуразиялық одақ жобасының толық мәтіні «Независимая газетінде» басылып, басқа ресейлік БАҚ-тар оған түсініктемелер жарияланған болатын. Еуразиялық одақ идеясының таралған күнінен бастап одақ төңірегіндегі пікірталастар сапалық жаңа үнге ие болды.

Н.Ә. Назарбаев ұсынған Еуразиялық одақ жобасының мәнін ТМД-ның кешегі кеңестік кеңістіктегі ықпалдастықтың бірден-бір түрі болып қала алмайтындығын, сондықтан аймақтық және салалық бірлестіктер қалыптастыру керек екендігін ашық айтып, түсіндіреді. Уақыт ол пікірдің дұрыстығын дәлелдеп, Үш мемлекетік Кеден одағы, Орталық-Азиялық одақ ықпалдастық түрлерінің дүниеге келгені мәлім. Еуразиялық одақ жобасы жақын уақытта ТМД елдерінің дамыған экономикалық одақтарға тең құқылы ықпалдас боп кіре алмайтындықтарын жақсы сезінгендіктен туындаған. Мұны уақыттың өзі көрсетіп отыр. Басқа технологиялық және басқа да құрылымды экономикалық аймақтарға дендеп енудің әншейін құрғақ қиял екендігіне көз жете бастады. Дегенмен де біздің мемлекеттеріміз Батыс пен Шығыстың аса ірі халықаралық ұйымдарына белсене атсалысып келеді. Алайда Н.Ә. Назарбаев мұның біздің кешегі кеңестік кеңістіктегі ықпалдастықты жақтауға және оны басым міндет

санауға еш кедергі келтірмейдігін атап көрсетеді.

1994 жылы қыркүйек айында Алматы қаласында «Еуразия кеңістігі: ықпалдастық мүмкіндіктері және олардың жүзеге асуы» деген тақырыбында өткен ғылыми-практикалық конференцияға Достастық елдерінің барлығынан мемлекет, қоғам, саяси қайраткерлері, ғалымдар, ақпарат өкілдері қатысқан болатын. Конференцияға қатысушылар өздері қабылдаған қорытынды құжатта мемлекеттердің Еуразия одағы идеясын және басқа ықпалдастық жобаларын пайдалана отырып, ТМД ықпалдастық мүмкіндіктерін бекіте түсу жолында қадам жасауы ұсынылды. Демократиялық реформалардың халықаралық қозғалысы ТМД мемлекеттері басшыларының Мәскеудегі кездесуінде «Еуразия одағы болуы керек» деген үндеу жолданды. Онда тәуелсіз мемлекеттердегі алпыстан астам ұжымдық қатысушылар атынан Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә. Назарбаевтың бастамасын қолдау қажеттілігі айтылды: «Бүгін ТМД бұл қалпында өмір сүре алмайтыны анықталып отыр. Ынтымақтастықтың жаңа түрлері, экономикалық, қорғаныстық, дипломатиялық, экологиялық жаңа шарттар жасауы қажет» [6, 94 б.]. Олардың қызметін жүргізетін бірлескен құрылымдар құру керек. Ол ғасырлар бойы қоян-қолтық өмір сүріп, бір-біріне қолдау көрсетіп келе жатқан халықтарға қажет. Демократиялық реформалардың халықаралық қозғалысының бастамасымен ұйымдасқан «Жаңа келісімге» атты форум Еуразия одағын құруды толығымен қолдады.

Н.Ә. Назарбаев 1994 жылдың қазанында Мәскеу саммитінде «Еуразиялық одақ» деген шартты атаумен жаңа мемлекетаралық бірлестік құрудың жобасын ұсынды. Еуразиялық Одақ - әрбір мүше елдердің ұлттық мемлекеттік мүдделерін іске асыруға бағытталған тең тәуелсіз мемлекеттер одағы. Еуразиялық Одақ - кеңестен қалған аймақтағы әлеуметтік-экономикалық дамуды, қауіпсіздік пен тұрақтылықты нығайту мақсатындағы егемен мемлекеттердің интеграциясының формасы деп саналады.

Қазақстан Республикасының президенті өзінің Еуразиялық одақ идеясының байыптамасын Қазақстанның жаңа елдордасы Астанадағы мемлекеттік университетке өзін «соңғы еуразияшылмын» деп атаған Л.Н. Гумилевтың атын берумен бастады. Н.Ә. Назарбаев Еуразиялық одақ идеясын 1994 жылы Мәскеудегі М. Ломоносов атындағы университтетегі оқыған лекциясында егжей-тегжейлі баяндағаннан кейін, бұл ұсынысты

бір топ ғалымдар қолдаған болатын. Бұл идеяның бұқаралық ақпарат құралдарында кеңінен талқылауға да ғалымдар мұрындық болды. Бұл идеяның ұсынылуымен осы идея төңірегінде қызу жұмыстар жүргізілді.

Еуразиялық одақ құру идеясы тек қазақстандық және ресейлік саясаткерлердің арасында талқыланып қана қойған жоқ еді. Еуразиялық одақ туралы идеяға байыпты назар аударып жүргендердің арасынан, мәселен, Мәскеуде тіркелген АҚШ, Ұлыбритания, ГФР, Швеция, Чили, Словения, Болгария және Чехия елшілері Т. Пикерингті, Б. Фоллды, О. Габленцті, С. Хирманды, Д. Холгерді, С. Гержинаны, Х. Милодиновты, Р. Саланскиді көруге болады. Бұлар жобаның экономикалық және саяси тұрғыдан да, мәдени -рухани тұрғыдан да тиімді әрі пайдалы екенін атап көрсеткен. Бір ғасырдан астам уақыт бойы еуразияшылдық идеясының жөніндегі пікірталастар тоқтайтын емес. Бұл жөнінде ертедегі славянофилдер мен батысшылдар, белгілі ойышылдар мен қазіргі кездегі теоретиктер өз көзқарастарын білдіруде. Барлық еуразиялық тұжырымдамалар Еуропа мен Азия, Шығыс пен Батыс халықтарының өмір сүру ыңғайы мен діл, мәдениет пен құндылықтар жүйесінің бір-біріне қарама-қарсы тұруына негізделген. Еурзияшылдық - бұл тек географиялық емес, мәдени әлеуметтік түсінік. Сол себепті, еуразияшылдықтың біріктіруші интеграциялық құндылықтары мен мүмкіншіліктерінің берер пайдасы зор [9, 28 б.].

Қорыта келе Еуразиялық одақ орталықтанудан қашу және жаппай ыдырау белең алып жатқан шақта посткеңестік аумақты қайта байланыстыруға бағытталған негізді және ілгері жылжуды көздеген жоба. Бұл жобаның төңірегінде пайда болған айтыс-тартыстар мен пікірталастар кейінгі жылдары осындай ынтымақтастыққа, әріптестік пен одақтастыққа мүделі елдерді іріктеп шығарды. Еуразиялық одақ жобасы XXI ғасырға өркениетті жолмен енуге шынайы мүмкіндік береді. Бүгінде тәуелсіз егеменді мемлекеттередің қарқынды дамуына кедергі болып отырған күрмеулі жайлардың бәрін Еуразиялық одақ жобасының шеңберінде шешуге әбден болады.

Қоғамның ең қалың ортасында мұндай түсінушілік пен мақұлдаушылық Қазақстан басшысы ұсынған кірігу нақты іске асыру жаппай қолдау табатынынан сенім ұялатты. Оның үстіне, ғылыми пікірталастар барысында болсын, көптеген жарияланымдар болсын Еуразиялық одақ идеясы толып жатқан

жаңа қырларымен жарқырай түсіп, өзінің сарқылмас өміршеңдік әлеуетін танытты. Сондықтан ТМД Мемлекет басшылары кеңесінің 1994 жылғы қазандағы мәжілісінде Еуразиялық одақ жобасын тиісті зерделеуден өткізгенен кейін Президент Н.Ә. Назарбаевтың Еуразиялық одақ құру туралы хабарламасын ескеруге қабылдап, осы ұсыныста баяндалған негізгі идеяларды Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығындағы кірігу үрдістерін тереңдету үшін пайдалануға ұйғарым жасалды.

Көптеген саясаткерлер нақ осы Еуразиялық одақ құру идеясы Достастық шеңберіндегі өзара ықпалдастықтың құрылымдары мен тетіктерін неғүрлым серпінді дамытуға, Мемлекетаралық экономикалық комитет құру туралы шұғыл түрде шешім қабылдауға мүмкіндік берді дегенге тоқтайды. Қазақстан Президенті бұл үсынысты сонау 1992 жылғы қаңтарда Бішкекте айтқан болатын, бірақ оны құрудың егжей-тегжейлі екі жылдан аса уақыт бойы пысықталды. Еуразиялық одақ идеясы берген серпін тапжылмай тұрған іске қозғау салды да, сол жылғы кездесудің өзінде-ақ мемлекет басшылары іс- қимылды үйлестіру мен бірлесе қабылдаған шешімдердің орындалуын бақылау үшін мемлекетаралық экономикалық орган құру қажеттігімен келіскен еді.

Еуразиялық одақ идеясын ұсынғаннан кейін Н.Ә. Назарбаев өзінің екі мақсатының жүзеге асқанын айтады. Жұртшылық назарына ұсынылған еуразия одағын қалыптастыру жобасы алыс елдердің де, жақын елдердің де бұқаралық ақпарат құралдарының аузына ілігіп, ғылыми ортада қызу айтыстар туғызып, әлденеше конференциялар шақырылды. Соңғы екі жылдың ішінде ТМД елдері талай мәселені қолға алды. Халықаралық экономикалық комитет құрылды. Кеден одағына келісім шарт жасалды. Жобада оң пиғыл, теріс пиғыл ретінде атап өтілген талай құбылыстар іс жүзінде дәлелденді дейді. Сондай-ақ, өзгелердің тек қатесінен ғана емес, жетістіктерінен де үйрене отырып, теңдік қағидасына негізделген ықпалдастықтан ештеңе шықпайды, теңдікке, еріктілікке және өз мүддесіне ойлаушылыққа негізделген ықпалдастық тек Еуразияның лайықты болашағын қамтамасыз етіп қана қоймай, XXI ғасырдағы әлемдік экономика мен саясаттың ең басты, ең зор сипатына айналады деп атап көрсетілген еді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Іңкәрбаев Е. Посттоталитарлық кеңістіктегі саяси өзгерулердің ерекшелігі. // Саясат. - 2002. - Қаңтар. - 46-49 бб.
2. Мансұров Т. Қазақстан және Ресей: егемендену, кірігу, стратегиялық әріптестік тәжірибесі. - Алматы: Қазақстан, 1999. - 344 б.
3. Мансұров Т. Қазақстан мен Ресей қатынастары өзгерістер дәуірінде 1991-2001. - Алматы: «Қазақстан», 2006. - 448 б.
4. Назарбаев Н. Қазақстан - 2030: Барлық Қазақстандықтардың өсіп- өркендеу, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы: Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. - Алматы: Білім, 1997. - 176 б.
5. Назарбаев Н.Ә Тарих тағылымдары және қазіргі заман. - Алматы, 1997.
6. Гальперин Ч.Д. Россия и степь. Георгий Вернадский и Евразийство / История Казахстана в западных источниках XII-XX в.в. - Алматы: «Санат»,Т 4. - С. 65.
7. Энергия интеграционной инициативы. «Евразийский союз необходи: мы просто обречены доверять друг другу» // Казахстанская правда. - 1998. - 1 января.
8. Тоқаев Қ. Под стягом независимости. Очерк о внешней политике Казахстана. - Алматы: «Білім», 1997. - С. 733.
9. Шпилькин Ю. Евразийский менталитет // Мысль. -2002. - № 2. - 28 с

ӘОЖ 314.156(574)

ҚАЗАҚСТАН – ЭТНОСТЫҚ ЖАНЖАЛДАРДАН АЗАТ АУМАҚ.

Гарифуллина А.,
Халықаралық қатынастар
мамандығы, 2 курс студенті.
Ғыл. жетекшісі т.ғ.к., доцент Журасова А.Ш.

Халық – өмірдің бар кезеңін басынан бірге кешетін, бір жеңнен қол, бір жағадан бас шығара білетін ұлыс. Елдің елдігі татулықтың тәтті дәмінде. Елінің іргесі берік қалануы, әр бастаған бастамасының нәтижелі болуы әрбір перзентінің

амалымен өлшенбек. Адам жүрексіз өмір сүре алмайтыны секілді, Отансыз да ешқашан өмір сүрмек емес. Отанымыздың озық болуына баршамыз қалтқысыз қызмет етуіміз қажеп[1].

Әлемдегі елдердің басым көпшілігі көпұлтты болғандықтан, әр түрлі этностардың басын қосу, мемлекеттің тұтастығын сақтау- оның мәдениеттілігінің басты белгісі. Бүгінде ұлтаралық қатынастарды біржақты түсіну жиі кездесіп, көбіне бұл саланы ұлттардың өзара ынтымақтастығы деп ойлағанмен, бұл мәселенің екінші жағы да бар. Әр түрлі этностар араласқан тұста олардың бір-бірімен шендесуі, бәсекелестігі, араздығы бірге жүреді. Олардың қарама-қарсы мүдделерін үйлестіру, ойларын бір жерге тоғыстыру үлкен саяси шеберлікті талап етеді.

Қазақстан Республикасы өзінің тәуелсіздігін алғаннан кейінгі жылдары ел аумағында Қазақстан азаматтығына ие болған этнос өкілдерінің өзара тату-тәтті өмір сүріп, бейбіт өмір сүруінің алғышарты- ел этносаясатын тұрақтыландырып, экономикасын көтеріп, халықтың әлеуметтік жағдайын жақсарту, олардың конституциялық құқықтары мен мүдделерін қамтамасыз ету, бағалау, талдап зерттеу бүгінгі және келешек Қазақстанның өзекті міндеттерінің біріне айналып отыр.[2,139-б] Қандай да болмасын саяси жүйе халық мүддесінен шықпаса, ондағы тұрып жатқан түрлі ұлттар мен этникалық диаспоралардың мұң-мұқтажын ескермесе, олардың өзара келісіп жұмыс жасауына демократиялық негіз қаламаса, этникалық топтардың өзара тәртіпті де келісімді ұйымдастырылған азаматтық қоғамын жасап бере алмаса, әрине, ол мемлекеттің саяси пәрменсіздігі басым түсіп, өмір сүру қабілетінен айырылатындығы дәлелдеуді қажет етпейтін аксиомаға айналды. Оның дәлелі ретінде ХХ ғасырдың аяғында КСРО құрамындағы елдерде болған және посткеңестік кеңістіктегі елдерде орын алған (1986 жылы Алматыдағы қазақ жастарының, 1988-91 жылдары Әзірбайжандағы армян мен әжірбайжандардың, 1989 жылы Өзбекстандағы түріктер мен өзбектердің, Абхазиядағы грузиндер мен абхаздықтардың, грузиндер мен осетиндердің, 1990 жылы және 2010 жылы Қырғызстандағы қырғыздар мен өзбектердің және т.б.) этносаяси жанжалдарды айтуға болады [2, 4-б]. Ассамблеяны құру идеясы 1992 жылы өткізілген Қазақстанның тәуелсіздігіне арналған 1 этникалық форумда Елбасы Н.Ә.Назарбаевпен ұсынылған болатын. Форумда сөйлеген сөзінде Президентіміз «біздің басты

байлығымыз- халықтар достығын қазақстандықтардың бірнеше ұрпағы қалыптастырды. Бұл байлықты талан-таражға салуға, дәстүрлерімізді жоғалтуға біздің құқымыз жоқ. Ол ондаған жылдардың жемісі. Әр халықтың, әр ұлттың үні естіліп тұруы тиіс. Сондықтан форумды тұрақты негізге ауыстыру мақсатында жаңа қоғамдық институт құру қажет» деген болатын.

1995 жылдың 1 наурызында Қазақстан халқы Ассамблеясы консультативтік кеңесші орган ретінде құрылды. Уақыт өте келе оның құқықтық мәртебесі кеңейіп, "Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы" Заң қабылданып, ұйымдық жағынан күшейді. Парламент Мәжілісіне тоғыз депутат сайлауға құқылы болды.

Өзінің көптеген жылдық тарихында Ассамблея өзінің басым бағыттарын айқындай отырып, Қазақстанда тұратын 130-дан астам ұлт пен ұлыстардың өзара тату-тәтті өмір сүруіне жағдай жасауда, елдегі тұрақтылықты сақтап, дамытуға зор үлес қосып келеді. Сол жылдың ішінде ҚХА елімізде 600 -ден астам ұлттық-мәдени бірлестіктері бар, конституциялық мәртебеге айналған, басқа мемлекеттерге ұлтаралық келісім мен тұрақтылықты нығайтуда үлгі бола алатын қоғамдық институтқа айналды.[4,73-б]

Қазақстан этностық жанжалдардан азат аумақ болып саналады. Экономикалық және әлеуметтік-саяси реформалар этносаралық тағаттылық пен үйлесімнің арқасында табысты жүргізілді. Бейбітшілік пен тыныштық әр үйдің баға жетпес байлығына айналды. Біздер мен сіздер атқарған жұмыстың басты нәтижесі, міне, осы, – деді Нұрсұлтан Назарбаев.

Елбасымыз «Қазақстан-2050» Стратегиясы: бір халық – бір ел – бір тағдыр» деген атаумен аталуын былайша айтып өткен болатын. «Бір халық – бұл барлығымыз үшін ортақ ұлттық мүдделер. Бір ел – бұл барлығымыз үшін ортақ Отан. Бір тағдыр – бұл біз бірге жүріп өткен қиындықтар мен жеңістер!» Халық даналығында «Тар жерде табысқан кең жерде келіседі» деуші еді ғой. Халқымыздың қатпарлы тарихы сырға толы оқиғалармен жинақталған болатын. Қай кезеңді алып қарасаңыз да, еліміз іргедегі көршімізді сыйлап, қашанда көмек қолын созуға барынша тырысып, бауыр тұтатын. Ең тар заманды бірге бастан өткердік. Бүгінде сол халық өкілдері өз бауырымыз болып, бір халыққа айналды.

Елбасымыз бір ел болып күн кешіп отырған түрлі ұлт өкілдері жайлы былайша ой қозғады. «Бүгінде олар тегі басқа болғанымен теңдігі бір, қаны бөлек болғанымен жаны бір, арманы ортақ біртұтас халыққа айналды. Туған елдің туының астында бірігіп, туған жердің тұғырын биік етуге бел шеш-кен азаматтарды бір тағдыр күтеді. Осылай, елдігіміздің ертеңі ошақтың үш тағаны сияқты «бір халық – бір ел – бір тағдыр» деген үш сөзге сыйып тұр». Елбасымыздың осы бір салмақты ойының астарында үлкен мән жатыр. Ассамблеяның ең басты міндеті – еліміздегі қоғамдық келісім. Қазақстандағы қоғамдық келісім – ең алдымен қазақтың келісімі екенін мықтап есте ұстаған абзал. Татулық пен тұрақтылық ел иесі ретінде ең алдымен қазаққа керек. Қазақтың ынтымағы мен бірлігі мықты болмайынша, мемлекеттің тұтастық келбетін сақтау қиынның қиыны. Ең алдымен, өзгеге үлгі болу үшін өз ішімізді ретке келтіруіміз қажет. Жік-жікке бөлінбей, бірлігіміздің беріктігі басқа да ұлт өкілдерін бауырымызға тартуда үлгі болмақ.

Мемлекет басшысы әлем өзгеріп жатқанын, онда көптеген оқшаулағыш сызықтар: өңірлік және конфессиялық, әлеуметтік және мәдени, тілдік және этностық сызықтар пайда болғанын айтты. Бұдан бөлек, бірліктің негізі әлеуметтік-экономикалық ахуалдың жақсаруы болып саналады. Елде индустрияландыру бағдарламасы жүзеге асырылуда, әлеуметтік жаңғырту жүргізіліп жатыр. Бұл – Қазақстан халқының бірлігінің ең берік, материалдық негізі. Бүгінде баршаға мәлім шындық мынау: бейбітшілік пен келісім саясаты тікелей экономикалық тиімділікке ие. Ішкі тұрақтылық инвесторлардың сенімінің бекуіне, экономикалық ынтымақтастықты дамытуға септігін тигізеді.

Татулық пен достық – біздің дамуымыз бен болашақты қалыптастыруымызға негіз болатын басымдығымыз. Бұдан әрі қарай да Ассамблеяның рөлін, әсіресе өңірлерде күшейте түсу қажет. ҚХА – тек жай ғана мәдени орталықтар деген түсінік болмауға тиіс. Кіші ассамблеялар өкілдері елдің өзге өңірлеріне барып, тәжірибе алмасқаны және оң жетістіктерді үйренгені жөн деп санаймын. Бүгінде қоғамдық-саяси өмірдегі Ассамблеяның рөлі айрықша, оны ешқандай мемлекеттік орган алмастыра алмайды, - деді Нұрсұлтан Назарбаев.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. http://old.el.kz
2. Онучко.М.Ю. Государственно-конфессиональное отношения: мировой опыт и Казахстан. Алматы. Баспалар үйі. 2010 ж.139-бет.
3. Алпысбаев.Ж.Т. Қазақстан Республикасында заманауи этносаяси процестердің қалыптасуы мен даму ерекшеліктері. Автореферат. 4-бет. Алматы, 2010 жыл.
4. Н.Ә. Назарбаевтың этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісімнің қазақстандық үлгісі. Жалпы редакциясын басқарған Е.Л. Тоғжанов. Құрастырғандар: Н.П. Калашникова, Л.А. Прокопенко, Н.Н. Шанаи. Астана: Даме, 2010, 73-б

ӘОЖ 374.3(574)

ЖАСӨСПІРІМДЕР ҚЫЛМЫСТЫЛЫҒЫН ЗЕРДЕЛЕУ

Тегісбаева Д.А.,
М.Өтемісов атындағы БҚМУ,
Құқықтану мамандығының 2-курс студенті
Жетекші: аға оқытушы, заң магистрі Самуратова А.У.

Қоғамда әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістердің ірі көлемді және жылдам процестері жүріп жатқан қазіргі уақытта әсіресе, дүниетанымы әлі толық қалыптаспаған, құныдылықтар жүйесі тұрақсыз жастар үшін қиын болып отыр. Жасөспірімнің адамгершілік пен құқық туралы түсінігі оның жас ерекшелігіне байланысты вербалдық деңгейде - ол жете түсінуге, оның мінез-құлқының автоматты реттегішіне айналуға жеткен жоқ. Қазіргі уақытта жасөспірімдерге, жастарға деген көзқарас әсіресе құқық бұзушылықтың алдын алу, оны туғызатын себептер мен шарттарды жою тұрғысында өте күшейтілуі тиіс. Өйткені, қылмыс дегеніміз - әлеуметтік дерт, ал жасөспірімдердің қылмыстылығы - өте үлкен дерт, жасөспірімдер қылмыс жасап отырған кезде мұндай құбылысқа төзуге болмайды.

Қазіргі уақыттағы кәмелетке толмағандардың ісі бойынша қылмыстық сот ісін жүргізу маңызды мәселеге айналып отыр. Мұның бірқатар себептері бар, оларға жасөспірімдердің жеке бас

сипаттарының күрделенуі сияқты әлеуметтік құбылыспен байланысты болып отырған аталған жас категориясына жататын тұлғалардың қылмысы туралы істер бойынша барлық міндеттерді дұрыс орындау үшін құқық қорғаушы органдар тарапынан көбірек күш салу қажеттілігін де жатқызу қажет.

Сонымен, кәмелетке толмағандарға жасалған қылмыстары үшін келесі:

а) айыппұл;

б) белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру;

в) қоғамдық жұмыстарға тарту;

г) түзеу жұмыстары, басбостандығыншектеу;

д) бас бостандығынан айыру жазаларының түрлері жатады.

Бүгінгі таңдағы елдің ертеңі деп сенген жастардың қиын тәрбиесі негізінде, сот өз міндеттеріне немқұрайлы қараған балалардың ата-аналарымен көшеде бақылаусыз, қараусыз қаңғып жүріп, балалықпен, түсінбеушілікпен әртүрлі қылмысқа ұрынып қалмауы үшін тәрбиелік мәні бар әңгімелер өткізу қажеттігін, оқушыларға полиция қызметкерінің қатысуымен әртүрлі лекциялар мен кездесулер ұйымдастыру керектігін ескеруді жөн санады. Осы мақсатта мектеп директорларының, колледждердің, ата-аналар, учаскелік инспекторлар тарапына жеке қаулылар шығарылған болатын.

Еліміздегі жасөспірімдер қылмысының белең алуы сананы сан-саққа жүгіртіп, ойды мазалайды.Жүрекке салмақ салатын сұрақтарға жауапты ата-ананың бала тәрбиесіне жауапкершіліксіз қарауынан, отбасындағы келеңсіз жағдайлардан, тұрмыс-тіршіліктің нашарлығынан, аяқасты жағдайларға душар болуынан, жанашырлығының жоқтығынан, дұрыс тәрбие көрмеуі сияқтығы да басқа мәселерден іздеген жөн тәрізді.

Жеткіншектер көбіне ұрлық, тонау, қарулы шабуыл сияқты мүліктік қылмыстар жасайды, кейбір өмір мен денсаулыққа қарсы,қоғамдық қауіпсіздікке қарсы қылмыстарға барады. Кәмелетке толмагандар арасында негізінен ересектерге тән мынандай қылмыс түрлері көбірек тарауда: қару мен есірткі сату, сутенерлік, қарулы шабуыл, азаматтардың өмірі мен денсаулығына қол сұғу, компьютерлік қылмыстар, ұрланған затты сату, өз ортасында рэкет жасау. Кәмелетке толмаған құқық бұзушылар біздің қоғамның немқұрайлы қарауының өз ата-аналарының қолы тимеуінің құрбаны болып табылады.

Панасыздық- ол педагогкалық бақылыудан тыс қалған, қамқорсыз және өздерінің қоғамдық көрінісіне, денсаулығына зиянды жағдайда тұратын кәмелетке толмағандар.

Құлағымыз үйреніп қалған қылмыстық жаңалықтардың ішінде жасы кәмелетке толмағандардың бар болуын қалай түсінуге болады? Жалпы бұндай балдар бесіктен белі шықпай жатып қылмысқа қалай барады? Әлдебіреулердің ықпалына, азғыруына түсіп қала ма, ол жағын біржақты ұғынуда оңай емес.

Баланың ақ адал көңілі қылмыс атаулылардан жырақ болуы тиіс еді ғой, әлде қоғам, ата-ана, метеп баланың тәрбиесіне жіті мән бермей отыр ма? Бір қарағанда, әр баланың өмірі әртүрлі жағдайда өтеді. Әлеуметтік қиындығы бар отбасының баласы мен төрт түлігі сай отбасындағы баланың мінезін, өмірге деген көзқарасын салыстыруға мүлде келмейді. «Аш бала тоқ баламен ойнамайды» деген сөз бекер айтылмаған болар. Отбасылар арасындағы әлеуметтік теңсіздік баланың тағдырына, тіпті ойлау жүйесінде де әсер етеді. Бала айналаға қарап өседі. Өзінің құрбы-құрдастарына қарап еліктейді. Біреу бай болып,өзі кедей болса жан дүниесі қалай құлазымасын? Баланың не себепті тура жолдан тайып, қылмыс әлеміне еніп кететінін кім біледі? «Ақша», «Байлық», дейтін түсінктердің дәуірі жүріп жатқан заманда, жақсы тұрмыс, қалың қалта баланың да ойына кіріп шықпайма ? Оның үстіне, жұмысбасты болып кеткен ата-анасының да баласының өмірін қадағалайтын түсініктері жоқ.

Балалардың ермегі болатын дұрыс нәрселер азайып кетті.Бала бүгінде ермекті өзі тауып алатын болды. Көшеге шығады, сосын өзі сияқты бос жүргендермен жолығады.Ақшасы болса, ойын залдарына барып уақыт өзкізеді. Ақшалары болмаса,бірігіп не істейтіндерін ойластырып бастайды. Дос-жарандарын бір жерге шақырады.Олардан қалмауға тырысып, сол қатарда абыройлы, беделді болуы үшін не істемейді? Топтың айтқанымен, солардың меңзеуімен жүріп-тұруына тура келеді. Көше заңы басқа заңдарға, түсінік –пайымдарға қарағанда қаталдау ма дерсің. Ол әлсіздерді кешірмейді. Барлығын бір ортақ ұйымға, түсініктерге ұйымдастырады. «Баланы көше тәрбиелейді» деген сөзді жиі естейміз. Бұл дұрыс. Өйткені бүгінгі бала, шын мәнінде, өз өмірімен жеке қалап отыр. Түске дейін мектепте болса, түстен кейін өз еркі өзінде. Үйінде қарайтын біреу болса жақсы, болмаса, ол жағыда қиындау.Балалық кезінде

адам баласы қашан да бір нәрсені көргісі келіп, бір нәрсені білгісі келіп тұрмаушы еді? Аяғын шалыс басса, қылмыс жасап қойып, заң алдында жауап беруі де ғажап емес.

Жасөспірімдер арасындағы қылмыстың туындау себебін қоғамдық жағдайлардан, әлеуметтік себеп-салдардан, тәрбиелік жұмыстардың әлсіздігінен көруге болатын шығар.Дегенмен ,бұл бағытта көп жұмыстар атқарылды. Тәрбие беріледі, қылмыстың алдын алу шаралары, түсіндірме жұмыстары жүргізіледі. Оның бәрі қылмыстың аз болуына ықпал жасайтыны рас. Бірақ қылмыстың болуын түбегейлі жойып жібере алмайды. Неге? Өйткені жасы кәмелетке толмаған баланың өмірге деген көзқарасы қалыптаспаған. Ол әлі ненің жақсы ненің жаман екенін де ажыратып үлгермеген. Турасын айтпағанда олардың кейбіреуіне айтылған ақыл бір құлағына кіріп, екінші құлағынан шығып кетеді. Себебі ол сондай кезеңді басынан өткеруде.Сол сияқты баланың өмірі қоғамның назарынан тысқалған уақытта, баланың басына не кіріп- шықпайы?

Күнделікті көріп жүргеніміз- оқушылардың қолындағы ұялы телефондарының әр түрлі болып кеткендегі. Ал материалдық жағдайы одан төмен отбасының баласы ұялы телефонның арзанын ұстайды.Осындай теңсіздіктер. Қазіргі кезде көбірек болып жүрген қылмыстардың біріне мысал келтіре кетейік. Бала ауылда өседі тоғызыншы сыныпты бітіреді, қалаға келіп колледжге түседі. Еліктеп басқалар сияқты ұялы телефон ұстағысы келеді, жақсы киінгісі келеді. Ол үшін ақша қажет. Оны қалай табуды білмейді. Сөйтіп жүргенде жанындағы біреулер «гон-стоп» жасадық та, мына ұялы телефонды алдық деп әлгі баланы қызықтырады.Оған «мен солай неге жасамаймын» деген ой келеді. Содан кейін барады да біреуден тартып алады. Ашық тартып алған соң Қылмыстық Кодекстің 191- бабына, ал топ болып жасаса, осы баптың 2-бөлімі, 3-тармақшасы бойынша, яғни топ болып тонауға жатады. Ал егер өмірі мен денсаулығына қауіпті күш қолданам деп қорқытса Қылмыстық кодекстің 192-бабымен қарақшылық қылмысқа өтіп кетеді. Қарақшылық өтеітін себебі, олардың біреуінің қолында пышақ болса немесе жарақат түсіруге бейімделген заттары болады. Жасы кәмелетке толмай бас бостандығынан айырылып сотталғандардың бәрі- осы қарақшылықпен сотталғандар, не болмаса, бұрын адам тонап, қайталап қылмыс жасағандар. Кәмелетке толмағандар психологиясына жүргізілген зерттеулер, олардың орта

іздейтіндігі ортасы жоқ жасөспірімдер жапанда жалғыз қалғандай сезінетіндігі дәлелденген. Осы орайда «Тамағы тоқтық, жұмысы жоқтық аздырады адам баласын» деген Ұлы Абайдың орынды тауып айтқан өлең шумағы есімізге түседі. Жас кезінде адам қызыққыш келетіндіктен қызық көріп, біреулері есірткі дәмін татып көруден бастап, ал екінші біреулері, біреулердің мәжбүрлеуімен нашақор болып кеткендер бар.

Бірақ, бұл дағдарысты көпшілік сезіне алмайды, өйткені әрбір адам өз кемшілігін көре алмайды, түзей алмайды.Психолог дәрігерлер отбасында бала ішімдік, темекі,есірткі сияқты естен айырылатын әз-әзіл туралы ерте бастан ескерткені дұрыс екендігін, бала жаман әдет туралы ерте білсе, соғұрлым тез жиіркенетіндігін одан бойын аулақ ұстайтындығын ескертеді. Сүрініп кетіп тағдырын бүлдіріп алған жасөспірімдерді тәрбиелеуге мемелекет тапапынан барлық жағдай жасалуда. Тар қапаста бостандықтың қадірін түсініп, қасиетін сезгендей Аллаға құлшылық етіп, имандыққа бас ұруда. Ойымды қортындылай келсек бала біздің болашағымыз деу үшін баланы жастан демекші, жасөспірімдерге ненің дұрыс ненің дұрыс еместігін түсіндіріп тура жолға салу керек. Және де дұрыс уақыт өткізетін пайдалы жерлердің көп болу керек деп ойдамын. Жоғарыдағыларды тұжырымдай келе, кәмелетке толмағандар қылмыс, қылмыскер деген ұғымдарға онша мән-бере бермейді. Көбіне сот үстінде балалықпен жасалған іс екендігін айтып қынжылады. Сондықтан барлығымыз жұмылып тәрбие мәселесіне қатты көңіл аударуымыз керек. Бос уақыттарында әртүрлі үйірмелерге қатысып, спортпен шұғылданып, салауатты өмір салтын қалыптастыруына жағдай жасағанымыз дұрыс.

Сондықтан, ата-ана бала тәрбиесін мектепке жүктемей, өздері де айрықша көңіл бөліп отыруы тиіс. Осы тұста дана қазақ «Тәрбие басы-тал бесік» деп қате айтпағаны бесенеден белгілі. Бір рет қылмысқа барған баланың болашағы не болмақ? «Не ексең, соны орарсың»,-деген сөздің мағынасын кеш болмай ұғынғанымыз дұрыс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Конституциясы 1995 жыл 30 тамыз
2. ҚР Қылмыстық Кодесі 2014 жыл 3 шілде
3. Ағыбаев А.Қылмыстық құқық.Жалпы бөлім. Алматы,2001 ж.

ӘОЖ 339.924(574)

Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯЛЫҚ БАСТАМАЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖҮЗЕГЕ АСУЫ

Мырзабаева Б.М.,
М.Өтемісов атындағы
БҚМУ оқытушысы, магистр
Мақсот А.Е.,
М.Өтемісов атындағы
БҚМУ, "Халықаралық қатынастар"
мамандығының 1 курс студенті

Мыңжылдықтардан бастау алатын ұлы даланың көне шежірелері әдетте өркениет атаулының кіндігі болып табылады. Ұлы далада салтанат құрған сан ғасырлық өркениет мемлекеттік тарихты жасады. Демек, Еуразия атты алып құрлықтың барша мәдениеті мен өркениеті ұлы даламен тығыз байланысты. Сол ұлы даланы мекен еткен дала перзенттерінің ықпалымен ұлы тайпалар қалыптасты. Тарихтан білетініміздей, Скифтер мемлекеті, Ұлы Ғұндар империясы, Түрік қағанаты, Алтын Орда, одан берідегі Ресей империясы мен Кеңес Одағы – Ұлы Еуразиялық идеяның тамырлары саналады [1].

Кез келген серпінді идеяның шығу тегін тарихи тұрғыдан қарастырсақ, өзінің даму кезеңдерін қамтиды. Еуразияшылдық идея алғаш рет ХХ ғасырдың бірінші жартысында Еуропада қуғында жүрген орыс эмигранттарының арасында туған екен. Бұл дегеніміз, бұрынғы ақыл-ойдағы идеологиялық құндылықтардың өзгеріп, жаңа көзқарастың пайда болуымен байланысты туған ерекше идеялардың бірі болды деген сөз. 1921 жылы Еуропада жарық көрген орыстың еуразияшыл философтарының осы бағыттағы пікірлерін жинақтаған «Шығысқа шығу» атты еңбектің алғы сөзінде «Бұл мақалалар дүниетанудың апатты өзгерісі кезеңінде туған дүниелер. Болған және алдағы уақытта болатын өзгерістерден біз саяси, әлеуметтік-экономикалық дағдарыстарды ғана емес, дүниетану көзқарасында да терең өзгерістер болатынын болжап отырмыз», делінген. Демек, мұнда еуразияшылдық идеясының екі кезеңі бар. Біріншісі, 1920-жылдары Н.С.Трубецкой, П.Н.Савицкий, Г.В.Вернадский

дамытқан философиялық ой-пікірлер жүйесі болса, екінші кезеңін – 1990 жылдардағы Л.Н. Гумилев, одан кейініректегі ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың еуразияшылдық доктриналарын теориядан шынайы болмысқа ұластыруға талпынған ерік-жігерімен байланыстыруға болады [2].

Әлемнің жаһандану үдерісінде Еуразиялық тұтастықтың қажеттігі, осы кеңістікте интеграциялық үрдістердің өмірлік маңыздылығы, ортақ бірлестіктің қағидаттары мен бағдарламасы туралы идеяны Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев тұңғыш рет 1994 жылы Мәскеу мемлекеттік университетінде мәлімдеген болатын.

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев ұсынған Еуразиялық одақ идеясының тарихи, этно-мәдени және әлеуметтік-экономикалық алғышарттары бар. Белгілі тарихшы Лев Гумилев атап өткендей: «ішкі Еуразия халқы славян-тұрандық қауымдастығымен көзге түседі, яғни қауымдастық жай этникалық қана емес, суперэтностық мәнге ие» орасан зор кеңістік болып табылады. Онда батыс еуропалық, славяндық, түркілік этномәдени құндылықтарды топтастырған әр алуандылық байқалады.

Нұрсұлтан Әбішұлы философ болмаса да, өзінің сезімтал қасиетімен осы идеяның өміршеңдігіне көзі жеткендігін көрсетеді. Сондықтан да ол осы идеяны іске асырудың артықшылығын көре білді және ол ақыл-ой жүйесінде ғана емес, нақты өмірде экономикалық интеграция түрінде қажеттілігін дәлелдеді.

Қазіргі заманғы еуразиялық идея интеграцияға сүйенеді. Шыны керек, осы идея өткен ғасырдың 20-жылдарында орыс интеллигенциясы өкілдерінің арасында пайда бола бастағанымен (яғни еуразиялық кеңістіктегі орыс этносының тарихи басымдықтарына сүйенгенімен), XX ғасырдың соңында жандана бастаған неоеуразиялық идея үстемдікті толығымен түркілерге береді. Еуразиялық идеяның түп қазығы түркілерден бастау алған. Осы жерде Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың жаңадан ұсынған көзқарастары ерекше орын алады. Осы тұрғыдан Елбасымызды қазіргі заманғы еуразиялық идеяның арқауы, еуразиялық кеңістіктегі негізгі интеграторлардың бірі десек те болады.

Еуразиялық идеяның қазіргі бағыттары бұрынғы КСРО республикаларының экономикалық байланысын жаңартуға

шақыратын идеяларды қолдайды. Осы идеяларды көптеген жылдар бойы Н.Ә. Назарбаев қолдап келді. Саяси интеграцияға бағытталған Мәскеу қысымын азайтуға септігін тигізетін қандай да болсын формуланы табу мақсатымен Нұрсұлтан Әбішұлы Еуразиялық Одақ тұжырымдамасын ұсынған болатын. Өзекті саяси шынайылықта Н.Ә. Назарбаев оны посткеңестік мемлекеттер, ТМД интеграциясымен байланыстырады. Бұл - қимыл-қозғалыстағы еуразиялық, "үлкен кеңістік" үшін нағыз платформаны қалыптастыру. Н.Назарбаевтың интеграциясы тек сөздермен, ұрандармен шектеліп қоймайды, ол нақты қадамдардан көрініс табады. Осы жолда маңызды атқарылған шаралардың бірі Кедендік Одақ, Еуразиялық экономикалық қауымдастық (ЕурАзЭҚ), Ұжымдық қауіпсіздік шарт ұйымын құру, Белоруссия, Ресей және Қазақстан арасында Кедендік Одақ пен Ортақ экономикалық кеңістік құру туралы шартқа қол қою болды. Н.Ә. Назарбаев тұжырымдамасы бойынша Еуразия - географиялық тұрғыдан Кеңес Одағы шекараларымен барабар шекарамен анықталатын біртұтас экономикалық, саяси және мәдени өлшем [3].

Негізі, идея ұсынғаннан бері, Президенттің белсенді қатысуымен болған идеяның жүзеге аса бастауында алты қадамды ерекшелеуге болады: Бірінші қадам, 1994 жылы Мәскеуде ТМД қатысушыларына Еуразиялық одақ құру туралы бастама көтеруі; екінші қадам, 1995 жылы Қазақстан, Ресей, Беларусь президенттері Кедендік одақ құру туралы келісімге қол қоюы, кейінірек Қырғызстан мен Тәжікстанның қосылуы; үшінші қадам, 2000 жылы Бішкекте Кедендік одаққа кіретін Қазақстан, Ресей, Белоруссия, Қырғызстан, Тәжікстанның мемлекетаралық кеңесінде жаңа халықаралық ұйым – Еуразиялық экономикалық қауымдастықтың құрылуы; төртінші қадам, 2002 жылы Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Өзбекстан президенттері Орталық азиялық ынтымақтастық ұйымын құру туралы келісімге қол қоюы; бесінші қадам, 2003 жылы Мәскеуде Қазақстан, Беларусь, Ресей, Украина президенттерінің бірыңғай экономикалық кеңістік құру туралы келісімге қол қоюы; алтыншы қадам 2014 жылдың 14 мамырында Қазақстан, Ресей, Беларусь мемлекет басшылары арасында Еуразиялық экономикалық одақ (ЕЭО) құру туралы келісімге қол қоюы.

2000 жылдың 10 қазанында Белоруссия, Қазақстан, Ресей, Тәжікстан мен Қырғызстан мемлекет басшылары Астана қаласындағы кездесуінде Еуразиялық экономикалық қауымдастықты құру жөніндегі Келісімге қол қойды. Бұл шартта Кеден одағы мен Біртұтас экономикалық кеңістік жөніндегі келісімдерде айқындалған өзара тиімді сауда-экономикалық ынтымақтастық жолындағы мақсаттар мен міндеттерге жету тұжырымдамасының негіздері қаланды. Қол жеткізген келісімдерді жүзеге асырудың ұйымдастырушылық-құқықтық құралдары, қабылданған шешімдер мен тараптар жауапкершілігін бақылау жүйесі қалыптасты.

Осы жылдар арасында ұйымның халықаралық дәрежедегі орны мен рөлі жоғарылады. Үш жылдың өзінде Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясы жанындағы бақылаушы мәртебесін иеленді. 2005 жылы Санкт-Петербург қаласында өткен Орталық Азия ынтымақтастық ұйымының саммитінде аталмыш одақтың бірігуі орын алды. Ұйым хатшылығы алаңында Біртұтас экономикалық кеңістікті қалыптастырудың ұйымдастырушылық құрылымы жасақталды.

2005 жылдың қыркүйегінде қауымдастыққа мүше елдер үкімет басшылары Душанбе қаласында елдердің отын-энергетика балансын қалыптастыру базалық құжатына қол қойылып, бидай тапсырысын реттеу жөніндегі келісім жобасы талқыланды. 2010 жылдың желтоқсанында Кеден одағының құрылуынан кейін Мәскеу қаласында өткен ұйым саммитінде Біртұтас экономикалық кеңістік базасы шеңберінде Белоруссия, Қазақстан мен Ресей Еуразиялық Одақ құру туралы келісімге қол жеткізілді [4].

2006 жылдың 26 мамырында Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-де «Экономика біліміне инновация және ғылым арқылы» атты өзінің дәрісінде Елбасы Н.Ә. Назарбаев былай деді: «Еуразиялық идея теория секілді өткен ғасырда туды. Бірақ, еуразиялық идея тәжірибе жүзінде осы ғасырда жүзеге асады. Еуразияшылдық – XX ғасырдағы басты идеялардың бірі. Мұны өздеріңіз түсініп, көретін боласыздар. Еуразиялық идеяның Қазақстан инициативасы негізінде орындалған үш басты көрінісі – ЕурАзЭҚ, АӨСШК және ШЫҰ. Және бұл үш ұйым мызғымас Орталық, Біріккен Еуразиялық Идеяның тәжірибелік келбеті» [5].

Еуразиялық экономикалық одақ (ЕЭО) - Қазақстан, Ресей, Беларусь мемлекет басшылары арасында 2014 жылдың 29

мамырында қол қойылған келісім негізінде құрылған экономикалық одақ. Мүше елдердің парламенттері бекітіп, Одақ 2015 жылдың 1 қаңтарына бастап күшіне енді. Қазақстан Президенті Н.Ә.Назарбаев М.Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университетінде еуразиялық интеграция тақырыбындағы дәрісінде Еуразиялық экономикалық одақты әлемдегі интеграциялық ұйымдардың үштігіне енгізу қажеттігін алға тартты. Оның айтуынша, қазіргі уақытта дүниежүзінде 300-ден астам ықпалдастық бірлестіктері бар. "Еуразиялық экономикалық одақ аясындағы біздің әріптестерге 2050 жылға қарай әлемнің 300 бірлестіктерінің ішінде ең мықты интеграциялық ұйымдардың үштігіне ену мақсатын қоюды ұсынамын. Қазірдің өзінде мен мұндай ықпалдастықтың тек үш-төртеуін көріп отырмын. Бізге де неге талпынбасқа?! Ресей экономикасының рөлі өте маңызды. Сондықтан біздің бірлестіктің дамуы экономикалық прагматизм, жауапкершілік, эволюциялық, ашықтық шеңберінде жүргізілуі тиіс", - деп атап өтті Мемлекет басшысы [6].

Еуразиялық экономикалық одаққа мүше елдер бір-бірінің ішкі ісіне араласпай, егемендік пен мемлекеттік шекараларға қол сұқпайды. Сонысымен-ақ Еуразиялық одақ тұрақты әрі қуатты, тиімді тұстарымен көпшілік қолдауына ие болды. Бұл саяси-экономикалық байланысы берік, өзара ынтымақтастық қарым-қатынасты сақтап келе жатқан мемлекеттердің дамуының жаңа белесі болмақ.

Экономикалық тұрғыдан Еуразиялық экономикалық одақ Еуроодақтың, Шығыс, Оңтүстік-Шығыс және Оңтүстік Азияның ырғақты экономикаларын байланыстыратын көпір қызметін атқарады. Бүгінде «Батыс Еуропа - Батыс Қытай» халықаралық көлік дәлізі жобасы жүзеге асырылуда. Уақыт өте келе осы маршрут бойына Еуропа және Қытай рыноктарына тауарлар жеткізу мерзімін 3,5 еседен астамға қысқартуды қамтамасыз ететін заманауи көліктік-логистикалық жүйе түзілетін болады. Трансеуразиялық жүрдек темір жол желісін құрудың болашағы да зор.

Қазақстанның Еуразиялық экономикалық одаққа қосылуының төмендегідей тиімді жақтары мен себептерін атауға болады. Олар: Қазақстанның Ресей экономикасымен күрделі байланыстылығы, Қазақстанда ішкі саяси тұрақтылық пен

геосаяси қауіпсіздіктің қамтамасыз етілуіне жанама әсері, ортақ әуе қорғанысы жүйесінің орнығуы, Ресейдің ірі нарығына еніп, экономикалық бәсекелестікке бейімделудің мүмкіндіктері, геопсихологиялық жағынан Ресеймен бірге болу арқылы әлемдегі ықпалы мен атағын арттырудың мүмкіндігі және т.б. Сондай-ақ, Дүниежүзілік экономикалық дағдарыстың да келеңсіз әсері интеграциялық үдерістерді жеделдетті.

Бүгінгі күнгі жаһандану заманында тұрақтылық пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету тұрғысынан Шығыс пен Батыстың жақындасуы Еуразия құрлығы мемлекеттерінің дүниеге деген қатынасы мен интеграциясы іспетті аса тарихи қажеттілікке айналуда. Жаһандану заманында адам мен табиғат, техника мен адамгершілік, ислам мен христиандық, ұлттық пен жалпыадамзаттық құндылықтар арасындағы теңсіздік аса зор әлемдік күйреуге, барлық адамзаттың жойылуына апарып соқтыруы ықтимал. Еуразияшылдықты дүниеге айрықша қатынас түріндегі мәдени-философиялық доктрина ретінде жүзеге асыру осы теңсіздікті жоюдың басты жолы, адам тіршілігінің әр түрлі тараптарын үйлестірудің бірден-бір тәсілі болар еді. XXI ғасырда еуразиялық идеяның кең де терең мәнге ие болуы да сондықтан. Ендеше Еуразиялық идея Еуразия құрлығындағы мемлекеттер арасындағы күрделі қайшылықтарды шешудің бірден-бір үйлесімді формасы, сонымен қатар көп деңгейлі интеграциялық үдерістердің қайнар көзі, демек, аймақтық қауіпсіздік пен бейбітшілікті қамтамасыз етудің бірден-бір құралы болып табылады. Аймақтық еуразиялық интеграция, Еуразия кеңістігіндегі мемлекеттердің өзара интеграциялық қауымдастығы олардың әрқайсысының ұлттық егеменділігі мен тәуелсіздігін, тұрақтылығы мен қауіпсіздігін одан әрі қамтамасыз ету үшін өте қажет. Президент Н.Ә.Назарбаев ұсынған еуразиялық идея мен әлемдік дағдарыстан шығудың көрсеткен қазақстандық жолы арасында тығыз байланыс бар. Сондықтан еуразияшылдықтың, еуразиялық экономикалық интеграцияның болашағы өте зор. XXI ғасыр – оны Еуразия кеңістігіндегі халықтардың көпшілігі мойындап, болашақта еуразиялық идея үлкен материалдық күшке айналып, Еуразияда, бүкіл дүние жүзінде өзара түсіністік пен рухани келісім салтанат құрған ғасыры болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Есаман Х. Еуразиялық интеграцияның ертеңі.// Астана ақшамы. 01.12.2016 ж.
2. Сұлтанов Б. Еуразиялық идеяның түп қазығы түркілерден бастау алған //Алаш айнасы. - 8 желтоқсан. - 2011 ж.
3. Назарбаев Н.Ә. Еуразиялық Одақ: Идеядан болашақтың тарихына.// "Ақиқат", - № 12, - Желтоқсан, 2011 жыл. - 5-11бб.
4. Насимов М. Еуразиялық идея бастамалары. //"Ақиқат" ұлттық қоғамдық-саяси журнал. - 07.11.2011.
5. Еуразиялық Одақ: Идеядан болашақтың тарихына//Егемен Қазақстан//http://personal.akorda.kz/kz/category/statyi/1354
6. www.government.kz/.

ӘОЖ 342.516(574)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ КОНСТИТУЦИЯНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘНІ

Нұрмағамбет П.,
М.Өтемісов атындағы БҚМУ,
Құқықтану мамандығының 3-курс студенті
Жетекші: аға оқытушы, заң магистрі Самуратова А.У.

Қазақстан Республикасының Конституциясы-демократиялық, өркениетті даму жолына түскен мемлекет пен қоғамның негізгі, басты нормативтік актісі. Конституция қоғамдық өмірдің барлық салаларын өз нәрімен сусындататын зор ауқымды саяси-құқықтық күшті бойына жинақтаған. Конституция мемлекеттік және қоғамдық құрылысты, оның болашаққа бағытталған ұйымдастырылуы мен қызмет принциптерін белгілейді. Онда адамдар мен азаматтардың, мемлекеттің қайнар көзі және әлеуметтік негізі ретінде бүкіл халықтың конституциялық мәртебесі бекітіледі. Конституция тек конституциялық құқықтың ғана емес, сондай-ақ ұлттық құқықтың барлық салаларының да қайнар көзі болып табылады. Сондықтан оған басқа нормативтік құқықтық актілерде кездеспейтін сипаттар тән.

Конституцияны Қазақстан халқы қабылдады. Сондықтан Конституцияда халықтың оның мәнін сипаттайтын еркі

білдірілген. Социализм кезінде де Конституция халықтың еркін білдіреді деп есептелді. Осыған орай халық еңбекшілерден-жұмысшы табынан, шаруалар мен еңбек интеллигенциясынан тұратындығы атап көрсетілді. Халықты бұлайша сипаттау кез келген әлеуметтік құбылысқа, марксшіл-лениншіл ілімге тән таптық көзқарасқа негізделді.

Қазақстан Республикасының Конституциясы 1993 жылы халықтың таптық сипаттамасынан тұңғыш рет бас тартты. Онда енді жұмысшы табы туралы, шаруа және еңбек интеллигенциясы туралы сөз болған жоқ. Жалпы «еңбекші» термині 1993 жылғы Конституцияда да, 1995 жылғы Конституцияда да қолданылмайды. Дегенмен, Конституцияның екеуінде де халық туралы айтылады. Қазақстан Республикасы Конституциясында халық тұрғындардың бүкіләлеуметтік қабатын, этникалық диаспораларды қамтыған тұтас әлеуметтік-саяси құбылыс ретінде ұғынылады. Осыған орай, «халық» ұғымы Қазақстан Конституциясына сәйкес, біріншіден, ол байлық жағдайына қарай әлеуметтік қабаттарға, таптарға бөлінбеушілікті білдіреді, сөз жоқ, бұл маңызды конституциялық фактор болып табылады.

Конституцияда мемлекет әлеуметтік,яғни,бүкіл халықтың өкілі ретінде танылады. Бұл мемлекеттің тұрғындардың қандай да болсын бір тобына екінші тобын кемсіту арқылы басымдық бермейтіндігін білдіреді. Мемлекет тиісінше,олардың әлеуметтік жағдайларына қарай тұрғындардың барлық қабаттарына қамқорлық көрсетуі тиіс. Қазақстан Республикасының Конституциясы бүкіл халықты әлеуметтік топтарға бөлмей, олардың құқықтарын шектемей конституциялық-құқықтық қатынастар субъектісі ретінде таниды. Екіншіден, халық ұғымына көп ұлтты қоғам жағдайында қазақ ұлты, басқа да барлық этникалық топтар жатады. Бұл, мемлекеттегі бүкіл халықтың әлеуметтік базалық негізін құрайтын қазақ ұлтына ерекше: құқықтық, саяси, әлеуметтік, экономикалық және мәдени жеңілдіктер берілмейтіндігін білдіреді.

Қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде тану жеңілдіктер қатарына жатпайды,тек мемлекеттің барлық жерде және қайда да болсын ұлттық нысаны бойынша ұлттық болып табылатын сипатына жатады. Орыс тілін ресми қолданыс тілі ретінде тану да бұл салада жеңілдік берілмейтіндігін көрсетеді. Сөйтіп, халықты Қазақстан Республикасының Конституциясын жасаушы деп тану

оның мәндік сипатын білдіреді.Сондықтан Қазақстан Республикасының 1995 жылғы Конституциясы: «Біз, Қазақстан халқы. осы Конституцияны қабылдаймыз» деген сөздермен басталады. Қазақ халқы Конституцияны референдумның қорытындысымен қабылдады. Қазақстан Республикасының Конституциясына өзгерістер мен толықтырулар республикалық референдум арқылы енгізілуі мүмкін. Басқаша айтқанда, халық Конституцияны қабылдап қана қойған жоқ, ол Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар да енгізе алады. Әрине, Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар енгізу жобасын Президент Парламенттің қарауына бере алады. Алайда, мұндай жағдайда да халық сырт қалмайды. Парламент халықтың жоғары өкілетті органы, сондықтан ол Конституцияға енгізілетін өзгерістер мен толықтыруларды халықтың атынан қабылдайды.

Қазақстан халқы Конституцияны қабылдайтын бірден-бір субъект деп танудан оның құрылтайшылық сипаты туындайды. Қазақстан халқы елдегі мемлекеттік биліктің бірден-бір қайнар көзі және егемендікті қолдаушы болып табылады.Сондықтан ол құрылтайшылық биліктің иесі. Нақ Конституция арқылы Қазақстан халқы мемлекетті құрды, оның басқару және құрылым нысандарын, әлеуметтік-экономикалық құрылыс негіздерін, адам мен азаматтың мәртебесін белгілейді. Тек халық, ал халық атынан тек Парламент қана мемлекеттің құрылым негіздеріне өзгерту енгізе алады. Сонымен бірге Конституцияда мемлекеттіліктің мейлінше мәнді кезеңдері тұрақтылық, біртұтастық принциптері нығайтылған. Ол-мемлекеттік құрылымның біртұтас нысаны басқарудың Президенттік нысаны және аумақтық тұтастық.

Қазақстан Республикасы Конституциясының құрылтайшылық сипаты оны қабылдау мен оған өзгерістер енгізудің ерекше тәртібін, ұлттық құқықтық жүйені қалыптастыру мен дамытудағы мейлінше ерекше орнын, Парламент, Президент, Үкімет үшін, лауазымды адамдар, сот органдары үшін, азаматтар үшін оның құқықтық қағидаларының еш шүбәсіздігін қамтамасыз етеді. Қазақстан Республикасы Конституциясының құрылтайшылық сипаты оның барлық нормативтік қағидаларының еш шүбәсіз танылатындығынан, басқа ешбір нормативтік құқықтық акт Конституция нормаларын ескірген, өмір шындығына сай келмейтін деп және басқадай тани

алмайды. Мұндай ерекше сипат тек Конституцияға ғана тән. Бұл жағдайға назар аударып отырған себебіміз, конституциялық қағидаларға атүсті айтылған сындар кейде жақсалық нышанындай есептеледі, Конституцияның қайсыбір нормаларына, киімді ауыстырған сияқты, өзгерістер енгізу туралы ұсыныстар айтылады. Мұндай акциялар ескінің, кеңестік кезеңнің сарқыны, ол кезде КСРО Жоғарғы Кеңесі мен одақтас республикалардың Жоғарғы Кеңестерінің әр сессиясында дерлік Конституцияға өзгерістер мен толықтырулар жеңіл енгізіле беретін.Қазақ КСР-ның 1978 жылғы Конституциясымен де осылай болды, айналып келгенде ол ешкімге қажеті жоқ жалаң нұсқаулық құжатқа айналды.Әрине, бұдан Конституцияның жекелеген нормалары уақыт сынына ұшырауы, өскелең қоғамдық қатынас талаптарына сай келмеуі мүмкін емес деген ой тумаса керек.Қоғамдық қатынас ылғи да қозғалыста, өзгерісте болады, сондықтан конституциялық нормаларды өзгерту қажеттігі де туындайды.

Мұндай процесс өтпелі үлгідегі қоғам үшін тән құбылыс.Нақ осындай қоғамда түбірлі өзгерістер мейлінше тез және жиі жүреді. Бұл процестің Конституцияның жағдайына әсер етпеуі мүмкін емес. Осыны ескере отырып, өткеннен де сабақ алу керек. Конституцияның тұрақтылығын, оның беделінің жоғарылығын қамтамасыз ету үшін мұндай қажеттілік туған жағдайда Конституцияға тіркеуге болатындай етіп, жеке ерекше нормативтік акт ретінде рәсімдеу және қабылдау керек.

Осындай көзқарастың бірқатар сәтті жақтары бар. Біріншіден, Қазақстан Республикасы Конституциясының құрылтайшылық сипаты сақталады. Шын мәнінде, Қазақстан Республикасының Конституциясы, бірнеше ондаған, жүздеген жылдардан бері өмір сүретін мемлекеттің қатардағы кезекті Конституциясы емес. Ол жаңа құрылым және басқару нысандарымен, қоғамның экономикалық құрылысының жаңа негіздерімен және басқаларымен мүлдем жаңа үлгідегі мемлекетті құрды. Екіншіден, аталған құрылтайшылық сипатына орай Қазақстан Республикасының 1995 жылғы Конституциясы құқықтық мәдениеттің тарихи жадын бейнелейді. Ешқашан енді мұндай Конституция болмайды.

Ол Қазақстан мемлекетінің нақ қазіргі кезеңдегі қалыптасуы мен дамуының тарихи дамуының тарихи өзгерістері аясында

туды. Сондықтан ол өзіне айрықша мұқият карауды, нақ осындай түрінде, қабылданған күйінде сақталуы талап етеді. Үшіншіден, ерекше құрылтайшылық сипаты мен тарихи мәні қасиетті акт ретінде азаматтардың Конституцияға деген құрмет сезімін қалыптастыру, бірінің соңынан бірі келетін ұрпақтардың алдында оның беделін тұрақты көтеру үшін де маңызды.

Бұл орайда, әлдеқашан ескірген қағидаларының аз еместігіне қарамастан, оның басты актілердің негізі болып отырған АҚШ Конституциясын еске алған жөн. Көптеген қағидаларының тек тарихи-танымдық қана мәні бар болса да, дінге сенушілер үшін бірнеше мыңдаған жылдар бойғы діни жазбалар қасиетті сенім сияқты есептеледі.

Бір жағынан, мемлекеттің, екінші жағынан, қоғамның негізгі заңы ретінде қолданылуы Конституцияның маңызды ерекшелігі болып табылады. Бұл халықтың мемлекеттік биліктің қайнар көзі және қоғамның әлеуметтік базасы ретіндегі мәртебесімен байланысты.Конституция мемлекетті оның барлық атрибуттарымен құрады. Ол оның егемендігін барлық элементтерімен: аумағымен, жоғары билігімен, азаматтығымен, дербес заңдарымен және басқаларымен орнықтырады. Конституция мемлекеттің, мемлекеттік органдардың қоғаммен, қоғамдық институттармен өзара қатынасының негізін қалайды. Конституция қоғамдық: экономикалық, ұйымдық, әлеуметтік, діни жекелік құрылыстың негіздерін анықтайды. Сондықтан мемлекет қана емес, оның институттары да Конституцияның құқықтық қағидаларын, идеяларын жинақтайды.

Осыған байланысты қоғам, оны құраушылар өз қызметін Конституцияға негіздеуі тиіс. Жекелеген заңдардың қайсыбір жекелеген қоғамдық институттарға: саяси партияларға, діни, мәдени бірлестіктерге және басқаларына қатынасы болуы мүмкін. Мақсаты мен әрекеті конституциялық құрылысты күштеп өзгертуді, республиканың тұтастығын бұзуды көздейтін қоғамдық бірлестіктер құруға және олардың қызметіне тыйым салатын Конституцияның нормативтік ережелері тура және тікелей қолданылады. Сондықтан құқық қорғаушы органдар осы іспеттес құбылыстарға қарсы шара қолданғанда тікелей Конституцияны басшылыққа алады.

Конституция қоғамдық қатынастардың базалық, түпкі негіздерін реттей отырып,қоғам өмірінің барлық салаларын

қамтымайды. Осыған байланысты методологиялық мәні бар маңызды бір мәселеге тоқтала кеткен жөн.

Кеңестік және одан кейінгі кезеңдегі заң әдебиеттерінде құқықтық қатынастар құқықпен реттелетін қоғамдық қатынастар ретінде сипатталады. Құқықтанушылар осы теориялық қағиданың дұрыстығына күдік келтірген жоқ. Шамасы, бұлай болатыны социализм кезінде ешқандай жекелік болмады, ол танылмады. Барлығы да мемлекеттікі, қоғамдікі еді. Егер тереңдей ой жіберсек, онда социализм кезінде де мемлекеттік қана емес, сондай-ақ қоғамдық қатынастың да болғанын байқаймыз. Дегенмен, құқық қоғамдық қатынастарды реттейді деп саналып келді. Демек, құқықтың кейбір салаларында, айталық, мемлекеттік және әкімшілік құқықта қатынастардың мемлекеттік сипаты танылса да мемлекеттік қатынасты қоғамдық қатынас жұтып қойған болып шығады.

Капиталистік қатынасқа көшкен жағдайда, мемлекеттік сектормен бірге жеке сектор қалыптасқан және ең бастысы азаматтық қоғам және мемлекеттің енді бәрін қамтитын рөлі жойылған кезде қатынастарды екі топқа бөліп, бөлшектеу қажет:

1) тараптардың бірі ретінде мемлекет қатысатын қатынас; менің пікірімше, мұның қатарында мемлекеттік-құқықтық қатынастарды атауға болады. Бұлар, билікпен және саяси құқықты бағындыру мен жүзеге асыруға қатысты қатынастар болып табылады деп ойлаймыз; 2) таза қоғамдық, мемлекеттік институттар қатыспайтын қатынастар.Бұлар құқықпен реттелетін таза қоғамдық қатынастар. Алайда Конституция құқықтық негізді белгілейтіндіктен ол бұл қатынастарға тура араласады. Қазақстан Республикасы Конституцияснның әрбір адамның құқықтық субъектілігін танитын 13-бабының 1-тармағы, міне осының мысалы болып табылады. Әр адамның жеке-жеке, азаматтардың кез-келген бірлесуі құқықтық жағынан тікелей Конституция арқылы қорғалатындығы осының дәлелі. Құқық қорғау органдары, азаматтардың құқығы мен бостандығын қорғай отырып, Конституцияға сүйеніп қана қоймайды, оны басшылыққа алады. Сонымен бірге азаматтардан, олардың бірлестіктерінен, барлық қоғамдық институттардан Конституцияға құрметпен қарау талап етіледі. Конституциясының нормасын бұзу-көпұлтты Қазақстан халқының заңды еркіне қол сұғу болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Казақстан республикасының Конституциясы. Алматы 1995 жыл 30 тамыз
2. Нысанбаев Ә. “Жалпы ұлттық келісім және демократиялық даму”. Егеменді Қазақстан газеті. 1997 жыл. 25-26 наурыз.
3. Қалмырзаев Ә. Халықтың қуаты бірлікте. “Ата-заң арналары”. Егеменді Қазақстан газеті. 1998 жыл. 27-тамыз.
4. Қазақстан Республикасының Конституциялық құқығы.Алматы:Жеті жарғы,2008.

УДК 323.1(574)

ИНТЕГРАЦИЯ КАЗАХСТАНСКОГО НАРОДА – КАК ОТВЕТ НА ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОСТИ.

Алдияров Ж.К., преподаватель ЗКГУ
им. М.Утемисова, магистр

Единство народа является залогом крепкого государства, единство народа выражается в наличии общего единого интереса. Если посмотреть на исторический опыт многих существовавших государств можно увидеть, что крах сильных государств всегда начинаются с внутригосударственных кризисов.

Государство, которое не имеет единства внутри, оно не может устоять перед внешними угрозами и вызовами. Таким примером может послужить состояние Казахское ханство в период джунгарского нашествия. Казахское ханство в период джунгарского нашествия являлось сильным государством, но слабость Казахского ханства заключалось в ее внутренних междоусобицах, в наличии различных интересов, внутренней разобщенности, которое выражалось в наличии автономных жузов. Все перечисленные факторы создали условие для исчезновения Казахского ханства, но благодаря успешной внешней политике Абулхайр-хана угроза была преодолена.

В период Казахского ханства национальный состав государства состоял преимущественно из казахской

национальности. Но сейчас Казахстан является многонациональной и многоконфессиональной страной.

Причина многонациональности Казахстана в основном состоит из двух этапов. Первый этап охватывает царский период, когда происходило массовое переселение безземельных крестьян из России. Второй этап связан с советским периодом, в свою очередь царский период охватывает несколько периодов переселения: довоенный, послевоенный и период освоение целинных и залежных земель в Казахстане.

За годы советской власти Казахстан принял огромную массу населения. Общее количество депортированных составляет более 2 миллионов человек. Первыми «удар судьбы» перенесли с выше 200 тысяч приморских корейцев, которые были расселены в Казахстане и Средней Азии. С началаВеликой Отечественной войны, в Казахстан были переселены немцы проживающие в районе Поволжья. В 1943 – 1944гг. в Казахстан были депортированы карачаевцы, болгары, греки, армяне, чеченцы, ингуши, курды, крымские татары, турки – месхитинцы. Всего прибыло в Казахстан в этот период более 506 тысяч человек. Демографическая ситуация продолжалась изменяться и в после военный период, в ходе целиной эпопеи и строительствепромышленности [1].

Казахский народ принял всех переселенных и депортированных народов. Вместе они пережили множество политических, экономических, социальных и других изменении. На Казахстанской земле встретились множество различных культур, эти культуры начали взаимодействовать и в итоге образовали единую Казахстанскую национальность и культуру. Такой результат был достигнут благодаря усилиям всех народов Казахстана и успешной руководстве страны.

Благодаря единству народов Казахстана были пережиты множество трудностей на пути становления государственности. В современный период появляются новые вызовы и угрозы для Казахстана. Современные угрозы не имеют конкретного местонахождения, внешнего облика и ее невозможно разглядеть. Основными средствами борьбы с современными угрозами являются интеграция народов, наличие общих интересов и укрепление национальной культуры.

Понятие вызовы корректно излагает А. Тойнби. Он утверждал что, вызов должен исходить из зарождающей глобальной культуры и распространяться во всем остальном мире на уровне элит, так и широких масс. Ответ со стороны обществ, которым был брошен вызов, оценивается по шкале принятия и отрицания с такими промежуточными градациями, как сосуществование и синтез [2, с.8].

Наглядным примером зарождающейся глобальной культуры могут служить средства массовой культуры, которые тиражируют коммерческие предприятия всех видов, это – Adidas, McDonalds, MTV, Disney и другие. Такие виды массовой культуры не имеют большой угрозы для общества, но развитие массовой культуры в обществе способствует к универсализации культуры и поведения, что приводит к утрате местных ценностей и культуры.

К одним из актуальных угроз современности относится международный терроризм и религиозный экстремизм. С обретением независимости на территорию Казахстана пришел большой приток религиозных течений. Если вначале эти религиозные организации не представляли большой угрозы, то сейчас некоторые из них представляют реальную угрозу, особенно это касается исламских радикальных религиозных течений. Среди таких течений можно отметить ваххабизм, салафизм и другие, которые не признают традиционный для Казахстанского общества ханафитскиймазхаб и активно пропагандируют радикальные устой, совершенно другой образ жизни и призывают не признавать официальную власть. После активизации ИГИЛпоявились ряд проблем, среди которых можно отметить массовый отток Казахстанского населения в зоны конфликтов на Ближнем Востоке.

Также появилась совершенно чуждая проблема для казахского общества под названием терроризм. Акты терроризма совершаются представителями радикальных течений ислама. Проблема терроризма очень актуальна в современный период. Для устранения данной проблемы включены все ресурсы государства, но главным ресурсом является идейная борьба и формирования устойчивой культуры.

СэмюэльХантингтон делил все мировые культуры на «сильные» и «слабые». Культуры стран Восточной и Южной

Азии, особенно Японии, Китая и Индии, он относил к «сильной», в то время как африканские культуры и культуры некоторых европейских стран он относил к «слабым»[2, с.18]. Принципом деления культуры на сильные и слабые является устойчивость местной культуры перед глобальными вызовами.

Перечисленные вызовы и угрозы являются всего лишь малой частью из всех существующих угроз. Как выше отмечалось, устоять перед такими угрозами и вызовами можно благодаря национальной интеграции и устойчивой сильной культуре.

Список использованной литературы:

Источник: http://e-history.kz/ru/contents/view/1472

1. П. Бергер, С. Хантингтон. Многоликая Глобализация. М: 2004 - 379 с.

УДК 314.174(574)

ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ И ИЗМЕНЕНИЯ В ЭТНИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ НАСЕЛЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ

Есеева Г.Н.
старший преподаватель
ЗКГУ им.М.Утемисова

За годы независимости, Казахстан прошел путь становления государственности и формирования политической системы, определения внутриполитического и внешнеполитического курса, выбора социальных и экономических приоритетов развития. Политические, экономическое и социальные процессы, происходившие в обществе, оказали существенное воздействие на демографические показатели развития страны.

Первая национальная перепись Республики Казахстан, проведенная в 1999 году, выявила изменения в численном составе, этнической структуре, территориальном размещении, а также ряде других показателей развития населения, произошедших после распада СССР. Материалы переписи 1999 года зафиксировали снижение численности населения

Казахстана. На начало 1991 года общая численность населения Казахстана составляла 16 358, 2 человек, а по итогам переписи 1999 года, этот показатель снизился до 14 953, 1 человек [1.,с.94]. За межпереписной период с 1989 по 1999 годы, заметным изменениям подверглась и этническая структура населения страны. Согласно первой национальной переписи населения 1999 г., в Казахстане проживало14953126 человек. Казахи составляли 53,4 %, русские - 29,6 %, украинцы - 3,66%, узбеки - 2,48%, немцы - 2,36%, татары - 1,66%, уйгуры - 1,41%, корейцы - 0,67%, азербайджанцы - 0,52%, турки - 0,51%. Остальные национальности представлены менее 0,5% [2,с.66]. Увеличение удельного веса одних и снижение других этнических групп произошло в результате как позитивных (приток оралманов, репатриация), так и негативных (большой отток за пределы страны) миграционных процессов, а также изменений в естественном движении населения.

По сравнению с данными на 1989 год, заметно возрос удельный вес казахов. Увеличение доли казахов в эти годы было, во многом, связано с выездом за пределы республики представителей других этносов. Так по итогам переписи 1989 года, удельный вес казахов составлял 40,1%, а русских – 37, 4 %. [1.,с. 94]. Если у казахов, удельный вес возрос на 13,3%, то у русских снизился на 7,8 процентных показателя.

Важной тенденцией в демографических процессах в период после распада СССР, являлся высокий уровень темпов оттока населения за пределы Казахстана. Особенно высокими были темпы миграционного оттока русского этноса – самой крупной после казахов национальной группы. К примеру, наибольшие сокращения населения были зафиксированы в областях с высоким удельным весом русского этноса: Акмолинской, Восточно-Казахстанской, Карагандинской, Костанайской, Павлодарской, Северо-Казахстанской. Общая численность населения этих областей сократилась за период с 1989 по 1999 гг. на 17,3%. [3].

Как видим, начиная с 1991 года, происходят качественные изменения в этнической структуре населения, связанные с новыми явлениями в миграции населения. Наиболее оживленными для Казахстана в этот период были миграционные связи со странами ближнего зарубежья. Миграционные процессы 90-х годов XX века

характеризовались не только оттоком населения. Одной из важных тенденций этого периода стал приток казахов, после того как государство провозгласило политику возвращения этнических казахов на историческую родину. За период с 1991 по 1995 гг. в республику прибыло 137919 казахов, в основном из стран ближнего зарубежья – России, Украины, Таджикистана, стран Балтии и Закавказья (69819 человек). В списке прибывших из стран дальнего зарубежья в этот период, превалировали бывшие жители Монголии (61 040 чел.), а также были представители других государств - Ирана (4372 чел.), Турции (207 чел.), Китая (443 чел.), Афганистана (18 чел.). Миграционный приток осуществлялся и за счет других национальных групп. Так, по данным на 1998 год, в числе прибывших мигрантов, казахи составляли 27%, русские 48,9%, украинцы 6,3%, немцы 3,7 %. [1, с 84].

Отрицательное сальдо миграции сохраняется до 2004 года, когда показатель прибытия составил 2789 человек. Изучение статистических данных показывает, как постепенно снижался этот показатель. Отрицательное сальдо в 1999 году составляло 123 627 человек, в 2000 году – 108 30 человек, в 2001 году – 88 162 человека, в 2002 году – 62 012 человек, а в 2003 году уже 8 203 человек [4, с. 8]. Помимо казахов, положительное сальдо миграции в период в период с 1999 года по 2009 годы, наблюдается в рамках таких этнических групп, как узбеки и уйгуры [5, с. 850].

Вторая, после обретения суверенитета, перепись населения Республики Казахстан проводилась период с 24 на 25 февраля 2009 года. По результатам Национальной переписи, проведенной по состоянию на 25 февраля 2009 года, в Республике Казахстан численность постоянно проживающего на ее территории населения составила 16009597 человек. За межпереписной период численность населения республики увеличилась на 1 028 316 человек. Прирост численности населения по сравнению с предыдущей переписью (1999г.) составил 6,9%. По итогам переписи численность городского населения в стране составила 8662432 человек, сельского – 7347 165 человек. Доля городского населения составила 54,1%, сельского – 45,9%, в 1999 году их соотношение составляло 56,4% и 43,6% соответственно. При этом численность городского населения увеличилась на 206 649 человек или на 2,4%, а сельского – на 821 667 человек или на 12,6%.

Значительное увеличение сельского населения за межпереписной период, во многом связано со вступлением в силу Закона РК №184-3 от 04.11.2006 года «О внесении изменений и дополнений в Закон РК «Об административно - территориальном устройстве Республики Казахстан». По этому закону 122 поселка городского типа с численностью более 700 тыс. человек перешли из категории городской местности в сельские, а 28 поселков городского типа были преобразованы в сельские. Значительный прирост численности населения отмечен в Мангистауской области - на 54,3%, Южно- Казахстанской области – на 24,8%, в г. Астана – на 86,7% и г. Алматы - на 20,8%. По Северо-Казахстанской, Костанайской и Акмолинской областям наблюдается уменьшение численности населения на 17,8%, 12,9% и 10,9% соответственно. Значительно увеличилась численность городского населения в Южно-Казахстанской области - на 178 831 человек или в 1,2 раза, а среди сельского населения - в Мангистауской области: на 154 389 человек или в 3,3 раза [6, с.13-14].

Сравнительный анализ материалов двух казахстанских переписей, показывает рост численности представителей титульной нации на 2 085 311 человек или на 26,0%. Численность казахов по итогам переписи 2009 года составила 10096763 человека или 63,1% в общей численности населения страны. По данным переписи 1999 года численность казахов составляла в общей численности населения страны 8011452 человек или 53,5%. Увеличение численности казахов за данный период произошло в основном за счет естественного прироста, а также миграционного притока оралманов на территорию республики. Высокий удельный вес казахов по итогам переписи зафиксирован в Кызылординской (95,3%), Атырауской (91,1%) и Мангистауской (88,3) областях. Из других этнических групп, по сравнению с предыдущей переписью населения, увеличилась численность киргизов в 2,1 раза или на 12,3 тыс. человек, таджиков – на 41,3% (10,6 тыс. человек), дунган – на 40,6% (15,0 тыс. человек), турков – на 23,3% (18,3 тыс. человек), узбеков – на 23,3% (86,2 тыс. человек), курдов – на 16,9% (5,6 тыс. человек), азербайджанцев – на 8,9% (7,0 тыс. человек), уйгур – на 6,8% (14,3 тыс. человек) и корейцев – на 0,4% (0,4 тыс. человек). Уменьшилась численность русских на 15,3% или на 686,9 тыс.

человек, украинцев - на 39,1% (214,0 тыс. человек), немцев - на 49,5% (175,1 тыс. человек). Снижение численности указанных этнических групп, было связано миграционным оттоком. Большая часть русских, украинцев, белорусов и немцев выбыла в Россию и Германию [6, с. 21].

Положительная динамика численности населения сохраняется и в последующие годы после переписи 2009 года. Общая численность населения на 1 января 2017 года, составляет 17 926 500 человек. Возрос удельный вес казахов до 66, 48 %. К наиболее крупным этническим группам относятся русские (20, 61 %), узбеки (3, 11 %), украинцы (1, 64 %), татары (1,15 %). Важную роль в увеличении численности казахов продолжают играть миграционные процессы. Только за 1 полугодие 2013 г. на историческую родину вернулись и получили статус оралмана 6 466 семей или 13 780 этнических казахов. Из общего числа оралманов большинство - 68,1% прибыли из Узбекистана, 24,0% являются выходцами из Китая, 2,8% - из Монголии, 2,5% - из Туркменистана, 1,3% - из России и 1,3%. Страны исхода оралманов предопределили регионы их расселения. Наибольшее количество оралманов расселились в Алматинской – 33,0% (4 553 чел). Южно-Казахстанской – 24,3% (3 346 чел), Мангистауской – 14,8% (2 043 чел) и Жамбылской областях – 7,4% (1 014 чел) и 20,5 – в других областях. Лица трудоспособного возраста составляют 66,2 %, дети до 18 лет – 26,4 % и пенсионеры – 6,4% в общей численности прибывших. Из числа оралманов трудоспособного возраста по уровню образования 4,8% имеют высшее образование, 16,6% среднее специальное образование, 41,1% общее среднее образование, 37,5% не имеют образования. В итоге, рост и пополнение трудовых ресурсов Республики Казахстан обеспечивается за счет притока населения с более низким уровнем квалификации, либо её отсутствием. Сохраняется значительная интенсивность оттока среди представителей русской этнической группы и возрастает этническое население узбеков и уйгур. Коэффициент чистой миграции узбеков в 2010 году вырос на 51,3%. В 2012 году число узбеков, иммигрировавших на территорию Республики Казахстан, возросло на 3,5% относительно показателя 2011 года. Коэффициент чистой миграции уйгур 2011 году вырос на 29 %.[7].

В период 1991-1998гг. для Казахстана была характерна тенденция снижения естественного прироста. Естественный прирост населения, составлявший в 1991 году 218850 человек, снизился к 1998 году до 68066 человек. В течение последующих лет тенденция прироста держалась на этом уровне. С 2002 года отмечается постепенное повышение абсолютных величин естественного прироста. Так за январь-сентябрь 2013 года естественный прирост Казахстана составил 189884 человек. За последние годы наблюдается тенденция к росту в показателях естественного прироста, являющегося важнейшей демографической характеристикой. Если в 1999 году этот показатель составлял 4.7%, в 2008 году 10.6%., а в 2010 году 13, 6% [8, с. 58].

Казахстан выделяется относительно высокими показателями рождаемости и естественного прироста: общий коэффициент рождаемости выше, чем в среднем по странам СНГ - на 4,2 процентных пункта, а коэффициент естественного прироста продолжает оставаться положительной величиной. В возрастной структуре населения доля молодых возрастов, по данным на 2014 год, составляет 26,5%, а доля населения в возрасте от «16 до 25 лет» - 19%. Удельный вес трудоспособного и экономически активного населения в возрасте о «26 до 57 лет» составляет 42%., населения в возрасте старше 57 лет -11,6%; [7].

Доля мужчин в общей численности населения в целом по республике составляет 48,2%., при этом доля мужчин в трудоспособном возрасте выше, чем доля женщин, несмотря на то, что по количеству их меньше. Удельный вес мужского населения преобладает над женским среди азербайджанцев (53,1%), армян (56,4%), узбеков (50,8%), афганцев (63,0%), ингушей (52,4%), китайцев (58,8%), чеченцев (53,6%) и туркмен (57,0). Численность женщин больше, чем мужчин среди казахов (50,8%), русских (54,9%), белорусов (53,5%), болгар (53,8%), евреев (50,1%), татар (54,7%), немцев (51,5%), уйгур (50,5%) и украинцев (54,2%). [6,с.22].

Исходя из состояния и динамики демографических характеристик, образовательного уровня населения, развития социально-экономических условий жизнедеятельности определяются длительные тенденции изменения количественных и качественных показателей населения и трудовых ресурсов.

Прогнозные расчеты позволяют выявить ожидаемые изменения численности населения, оценить демографическую ситуацию, складывающуюся в стране, определить численность трудовых ресурсов, проследить влияние других социально- экономических факторов на воспроизводственный процесс. Согласно прогнозам исследователей, численность населения Казахстана к 2018 году превысит 18 млн. человек, к 2020 году составит 18,5 млн. человек, к 2025 году – 19,4 млн. человек, к 2030 году – 20 млн. человек. С 2016 года ожидается постепенное снижение ежегодного темпа прироста до 2027 года, когда прирост составит 0,82%. Такая тенденция объясняется тем, что в группу населения репродуктивного возраста вступает молодежь, которая родилась после 1995 года, тогда уровень рождаемости в стране был относительно низким. И, соответственно, начиная с 2016 года число родившихся детей, будет постепенно сокращаться до 2026 года. С 2026 года повысится уровень рождаемости, так как в репродуктивный возраст будут вступать уже более многочисленное поколение родившихся в 2005-2010 годах[7].

В целом, из приведенных данных можно говорить о положительных тенденциях в социально-демографическом развитии страны. Начало XXI века было отмечено определенными позитивными изменениями в демографических показателях развития населения Казахстана. Снижение интенсивности эмиграции и увеличение иммиграции населения привели к положительному сальдо внешней миграции. В возрастной структуре отмечено преобладание удельного веса молодых возрастов и лиц трудоспособного населения. Естественный прирост характеризируется положительными характеристиками. Улучшению демографической ситуации в будущем, может способствовать решение целого ряда социальных проблем: безработицы, бедности, вопросов адаптации мигрантов к новым социально-экономическим и социальным условиям. Необходимо принимать меры и в рамках других вопросов, достигших в настоящий период особой степени остроты: состояние здоровья представителей репродуктивного возраста, неразвитость методов планирования семьи и т.д.

Эффективность решения этих задач зависит сейчас от позиции государства и других общественных институтов в области демографической политики, от социально-

экономической, политической ситуации в стране и других факторов, обеспечивающих ощущение спокойствия за будущее своих детей.

Список использованной литературы:

1. Асылбеков М.Х., Козина В.В. Казахи (демографические тенденции 80-90-х годов). Алматы, 2000.- 102 с.
2. Краткие итоги переписи населения 1999 года в Республике Казахстан: статистический сборник / Под ред. А.А.Смаилова. - Алматы.1999. - 211 с.
3. Алексеенко А. Н. О некоторых итогах переписи населения Казахстана //http://demoscope.ru/weekly/2002/057/analit04.php.
4. Демографический ежегодник Казахстана. Статистический сборник. / Под.ред. А. Мешимбаевой. Астана, 2009 г.- 637 с.
5. Демографический ежегодник Казахстана. Статистический сборник. / Под.ред. А.Мешинбаевой. Астана, 2009 – 637 с.
6. Итоги Национальной переписи населения Республики Казахстан 2009 года». Аналитический отчет. Под ред. Смаилова А.А. / Астана, 2011 - 65 с.
7. Демографический прогноз Республики Казахстан: основные тренды, вызовы, практические рекомендации. Аналитический доклад Астана 2014. //http://www.akorda.kz/upload/nac_komissiya_po_delam_zhenshin
8. Жумасултанов Т.Ж. Народ Казахстана: современное состояние демографического и социального развития (обзор, анализ, комментарии). Алматы, 2012.- 230 с.

УДК 374.3(574)

ЖАСТАРДЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ МЕН ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Хасанова М.,
«Әлеуметтану» мамандығының 2 курс студенті

Жастарды әлеуметтендірудің қоғам дамуында алатын орны ерекше. Жастардың өмірі әлеуметтік-экономикалық, саяси жағдайлармен тікелей байланысты. Еліміздің нарықтық экономикаға көшуі кезінде кәсіби дұрыс бағдары болмаған

көптеген азаматтардың экономика және заң мамандықтарын меңгеріп, бүгінде аталған саладағы мамандардың саны шектен тыс көбейіп, ал, өнеркәсіп үшін қажетті техникалық мамандардың жетіспеуі мемлекет тарапынан жастар саясатына қатысты кезінде жіберіп алған олқылықтардың бір көрінісі. Ал түрлі діни ағымдардың құрбаны болып, отбасына қасірет шектіріп жатқандар, жеңіл баюды көздеп қылмыстық істерге барып, өз келешегіне нүкте қойғандар саны да баршылық. Аталған өмірлік қарапайым мысалдар жастар саясатын дұрыс жүргізудің қоғам үшін маңыздылығын айқындап тұр.

Сіз жұмыстан, оқудан бос уақытыңызды қалай өткізесіз?

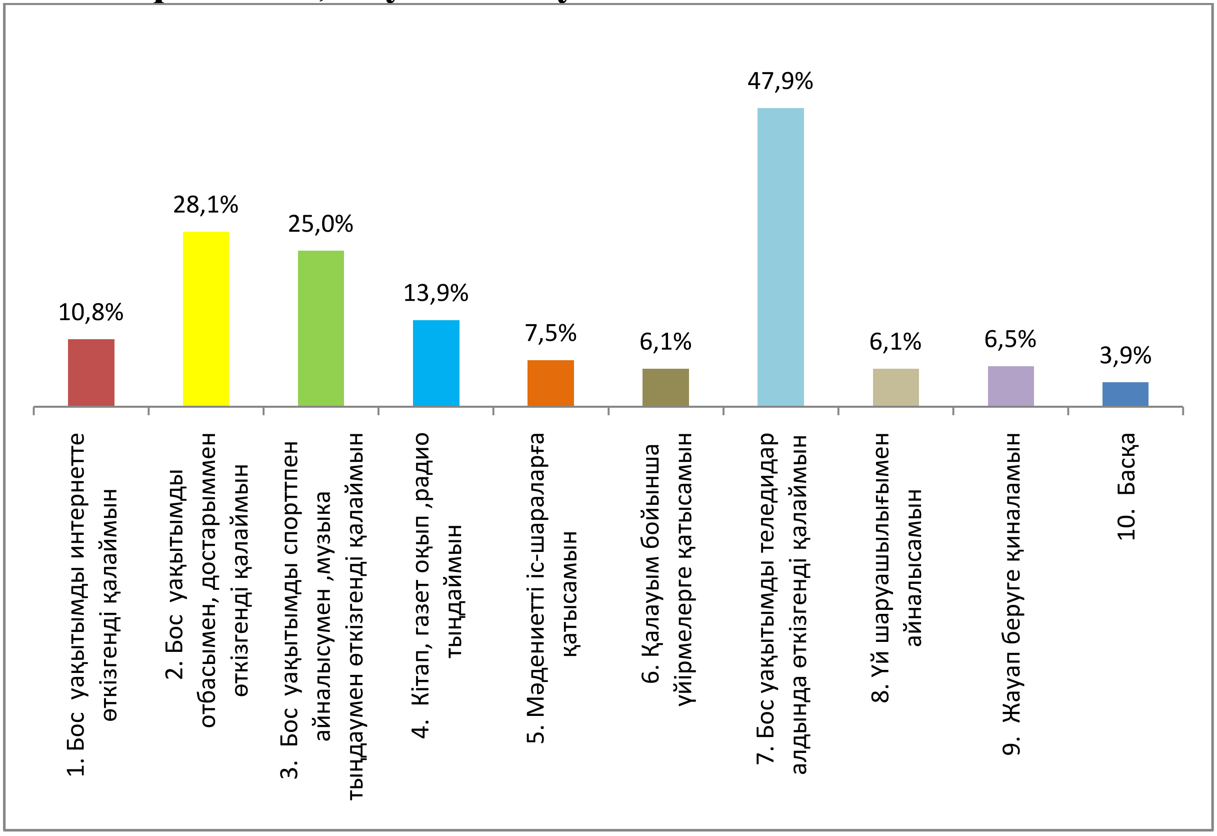

Сауал мәліметтері көрсетіп тұрғандай, жастар жұмыстан, оқудан бос уақыттарында теледидар алдында өткізгенді ***(47,9%)****, отбасымен, достарыммен өткізгенді* ***(28,1%)*** *және спорттпен айналысумен, музыка тыңдаумен өткізгенді* ***(25,0%)*** *қалайды. Біздің бүгінгі өміріміз қоғамдағы, қоғамдық санадағы күрт өзгерістер астында өтіп жатыр және болашағымызх өз даму жолымызды бүгінгі таңдауымызға тәуелді. Егер, тұтас бір өңірдің жастары теледидар алдынан және отбасының айналасынан шықпайтын болса, онда бұл әлеуметтік проблема. Сондықтан, жергілікті билік пен өңірдегі ҮЕҰ жастар демалысын ұйымдастырумен белсенді айналысулары қажет.*

Теориялық түрде кез келген мемлекеттің жастарға деген негізгі мақсаты - жас азаматтардың қоғамда өз орнын табуына мейілінше жағдай жасау. Себебі әрбір жас жастық шағында толыққанды саналы тұлға ретінде жеке өмірге жол бастау үшін білім алуы, кәсіптік тұрғыдан мамандануы, өз құқықтары мен міндеттерін өз бойына сіңіруі, сондай-ақ азаматтық және моральдық тәлім-тәрбие алуы тиіс. Осы орайда жастар саясаты үлгісін зерделеуде классикалық капитализмдегі Ұлыбритания мен былайша аталатын «скандинав социализмінің» өкілі Швеция үлгілері салауатты өмір салтын насихаттауға негізделген.

Салауатты өмір салты дегенді қалай түсінесіз?

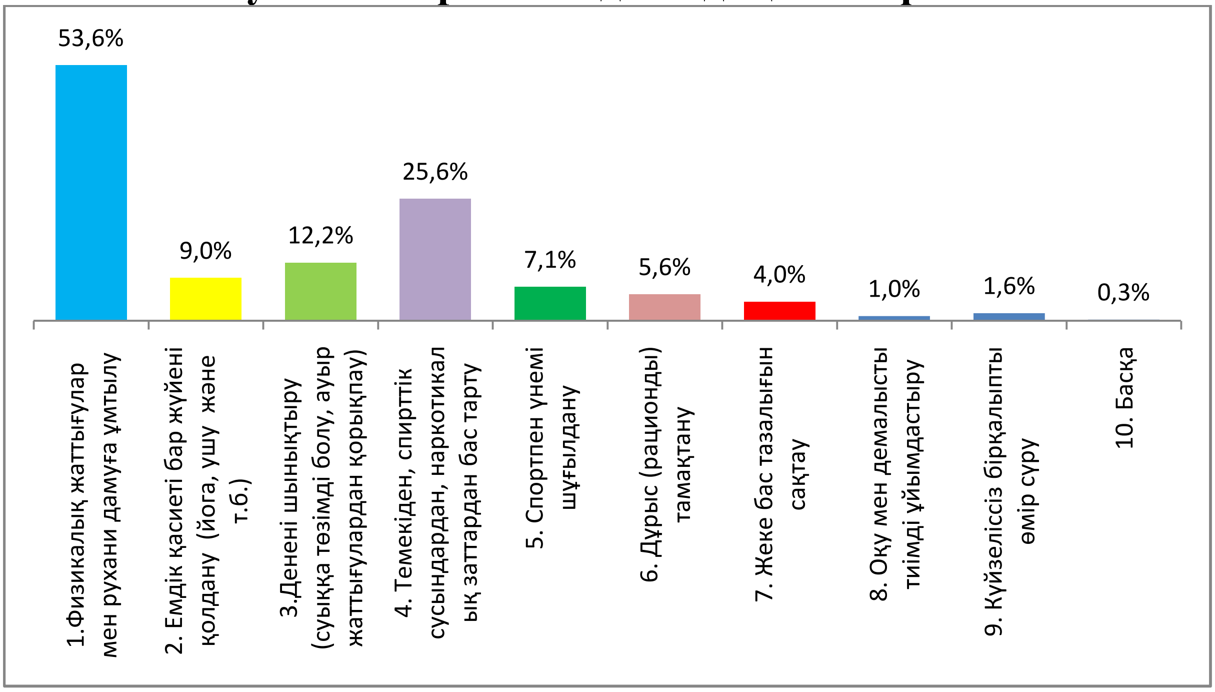

*Зерттеу мәліметтері көрсетіп тұрғандай, респонденттердің жартысынан көбі **(53,6%)** салауатты өмір салты деп физикалық жаттығулар мен рухани дамуға ұмтылуды түсінеді. Ішкілік пен темекіге қарсы жастар флэш – мобтары да өз нәтижелерін беруде, яғни жастардың **25,6%** темекіден, спирттік сусындардан, наркотикалық заттардан бас тартқан. Аға ұрпақтан көбіне – көп қоғам бұрынғыдай емес, өзгерістер керек дегенді жиі естиміз және бұл өзгерістер болып та жатыр, жастар салауатты өмір салтын таңдауда. Сондықтан, өңірлік жастар ұйымдары креативті жастарды белсенді қолдаулары тиіс.*

Жастар дегеніміз – жас адамдардың әлеуметтік жағдайының ерекшеліктері, олардың қоғамның әлеуметтік құрылымындағы

орны мен қызметі, ерекше құндылықтары мен мүдделері негізінде бөлінетін әлеуметтік - демографиялық топ. Ал, әлеуметтендіру дегеніміз - қоғамда қабылданған құндылықтарды, мінез-құлық үлгілерін бойға сіңіру, жеке тұлғаның қалыптасуы, оқу және еңбек ету үрдістері болып табылады. Аталған анықтамалар бізге арнайы жүргізілетін жастар саясатының қажеттігін көрсетеді. ҚР «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Заңына сәйкес 14 жастан 29 жасқа дейінгі адамдарды жастар, деп атау қабылданған. Мемлекетіміздің тұрақты даму үдерісіндегі шарттардың бірі – жас ұрпақтың әлеуметтік бағытталуы және азаматтық қалыптасуы үшін ұйымдастырушылық, әлеуметтік – экономикалық және құқықтық жағдайлар жасау және оларды нығайту.

Сіздің ойыңызша, бүгінгі қазақстандық жастар неге ұмтылады?

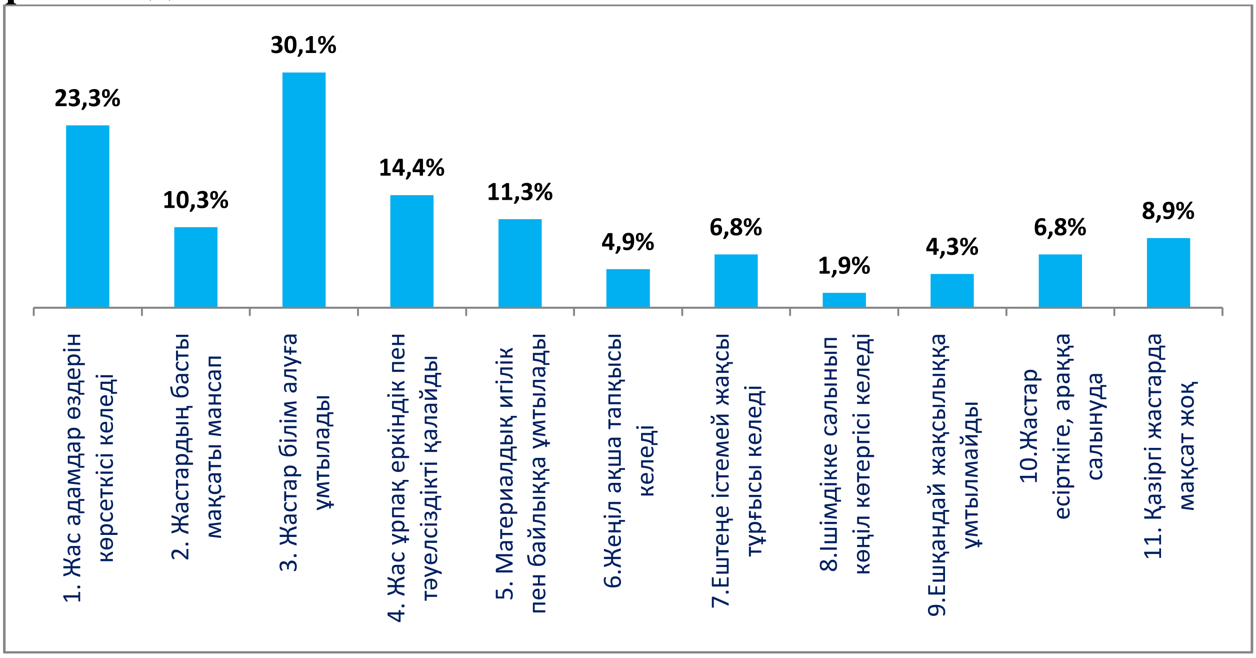

Қоғамдық пікір мәліметтеріне сәйкес, қазақстандық жастар бүгінде сапалы білім алу ***(30,1%)*** *мен сол арқылы өз қуаттарын іске асыруды* ***(23,3%)****. Сондықтан, жастардың дәстүрлі құндылықтары білім алу мен мансап мәселелері қайта қаралуы тиіс. Білм беру мен кәсіби дайындық еңбек нарығына, яғни жаңа тұтыныстар мен технологиялық жаңалықтарды ескере отырып экономикалық, әлеуметтік және кәсіпкерлік шындыққа бейімделуі тиіс. Жастар арасында ғылым беделін көтеру мен оларды инновациялық жобаларды даярлауға тарту облыс басшылығы жастар саясатының басым бағыттарының бірі болуы тиіс.*

Бүгінгі күні жастар мәселесіне көп көңіл бөлу қажеттігі жалпы мемлекет басымдылықтарының бірі ретінде қарастырылып отыр. Жастар - жас қуаттың, еңбек көзінің, идеялар мен тың ұстанымдардың бастамашысы, қоғамдағы қозғаушы күш және халықтың ең белсенді тобы. Сондықтан да жастар мәселесі – елдің болашағы туралы мәселе. Жастар саясаты мен жастарды әлеуметтендіру мәселелерімен айналысып, оларды реттеудің маңыздылығы жастардың қоғам өмірінде алатын орнымен анықталып, бүгінде өмір талабынан туындап отырған қажеттілік болып табылады. Жастар қоғамда орын алып отырған әлеуметтік- экономикалық және мәдени өзгерістерге толыққынды араласқанда ғана тиісті нәтижелерге қол жеткізуге болады.

5. Қазіргі жастардың өткір мәселелері бар ма? Қазіргі жастардың қандай мәселелерін ең өткір деп санайсыз?

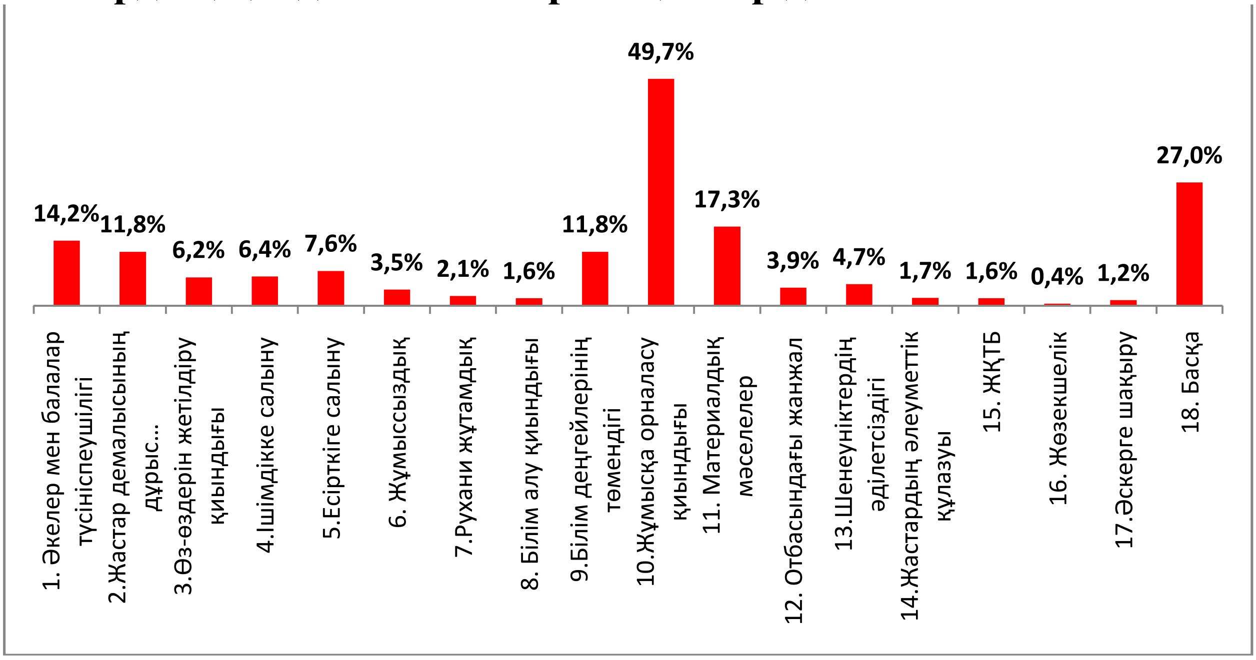

*Зерттеу мәліметтері көрсетіп тұрғандай, жастардың ең өзекті мәселелері жұмысқа орналасу қиындығы **(49,7%)**, материалдық мәселелер **(17,3%)** мен әкелер мен балалар түсініспеушілігі **(14,2%)**. Зерттеу мәліметтеріне байланысты, біз жергілікті билікке осы мәселелерге назар аударуға және бірінші кезекте жұмыссыздық мәселесін шешу мен бағаның өсуін тоқтатуға кеңес береміз. Жұмыссыздық мәселесін тиімді шешу мен игілікті әлеуметтік – экономикалық және әлеуметтік ортаны сақтау мақсатында облыс аумағындағы кен орындарында жұмыс жасайтын шетелдік инвесторлардың қаржы – экономикалық қуаттарын пайдалану қажет және облыс тұрғындары арасында сәйкесті қоғамдық пікір даярлауымыз тиіс.*

УДК 374.3(574)

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІРТЕКТІЛІК ИДЕЯСЫ ЖАСТАР ПІКІРІНДЕ

Оңғарбай Л., Мұхамбетшина Ә.,
М. Өтемісов атындағы БҚМУ-нің
халықаралық қатынастар
мамандығының 3 курс студентітері

Дүниежүзінің тарихи тәжірибесінің көрсетіп отырғандай, ұлт саясатының қандай кезеңде, қандай жағдайда болмасын мемлекет пен қоғам алдындағы маңызды проблеманың және болып қала бермек. Сондықтан елімізде іске асырылып отырған ұлт саясаты ұлттық өмірде бейіт жолмен реттеудің және дамытудың маңызды фокторы болып табылады. Бұл бағыттағы Қазақстанның тәжірибесі, атқарып жатқан іс-шаралары әлемнің көптеген елдерінде болып өткен конференцияларда халықаралық сарапшыла тарапынан жоғары бағалауға ие болып отыр.

Сіздің пікіріңіз бойынша, БІРТҰТАС ҰЛТҚА жатудың басты жағдаяты қандай?

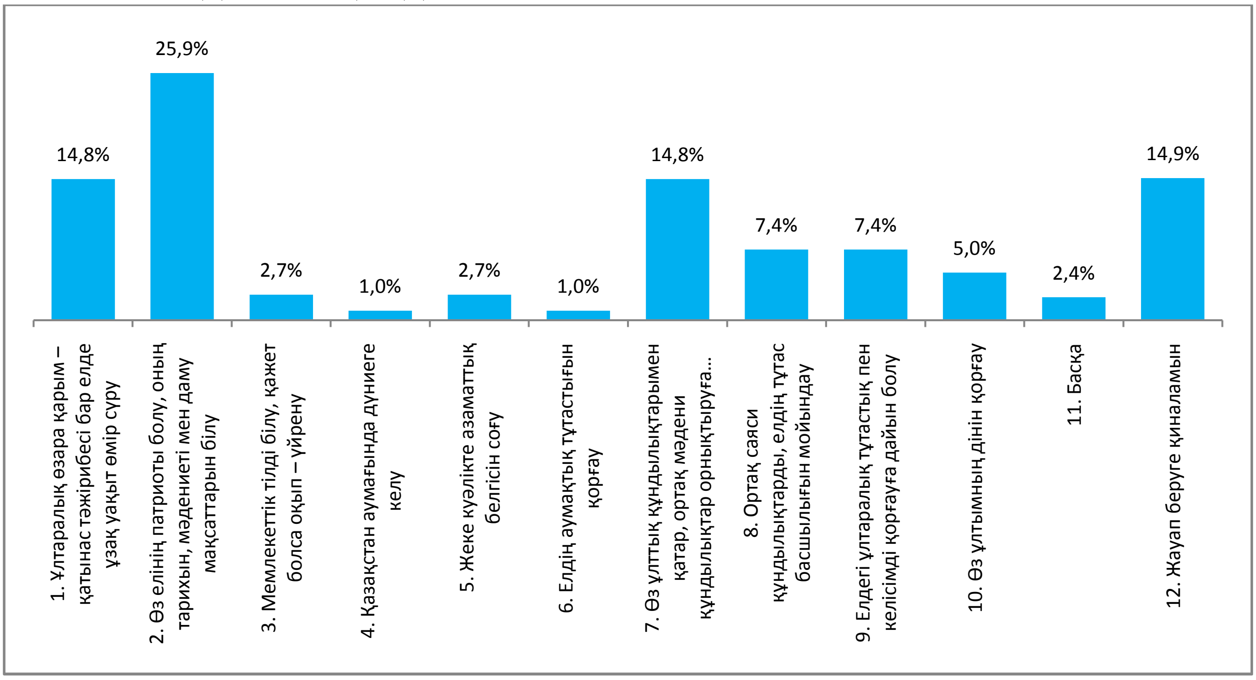

Зерттеу нәтижелеріне сәйкес, жастар үшін біртұтасұлтқа жатудың басты жағдаяты ұлтаралық өзара қарым – қатынас тәжірибесі бар елде ұзақ уақыт өмір сүру ***(14,8%)*** *және өз елінің*

*патриоты болу, оның тарихын, мәдениеті мен даму мақсаттарын білу **(25,9%)**.*

«Қазақстан-2050» - қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты Стратегия-сында» рухани бірлік пен ұрпақ тарарасындағы сабақтастық, ұлттық сана-сезім мен жаңа қазақстандық патриотизмдіқалыптастырумәселелерінөзектендіреоты- рып, мемлекет Президенті Н.Ә.Назарбаев бұның бәрі жақын болашақта Мықты және Қуатты Қазақстан мемлекетін өркениетті жолмен құрудың қажетті шарты екеніне баса назараударды. «Қазақстан-2050» Стратегиясын жүзеге асыруда үлкен жауапкершілікті мемлекет құрушы ұлт ретінде қазақ халқына жүктей отырып, Президент тек мәдени кодтысақтай отырып қана (тіл, руханилық, салт-дәстүрлер) уақыттың сын-қатерлеріне жауап қайтара алатынымызға баса назараударды.

«Егер ұлт өзінің мәдени кодынжоғалтса, онда ол ұлттың өзі де жойылады». Тек тағылымды тарих, ата-баба-лардаң қығана қазіргі уақыт қиындықтарын жеңуге мүмкіндік береді», - деген құндып ікірі ата салтымызды сақтауға, туғанжер мен ел алдындағы парызымызды ақтауға шақырады. Осыған байланысты көптеген ғалымдардың ұлттық идеологиялар ұзақ өмір сүреді және ұлттар сол үшін өзінің жеке «мені» үшін күреседі, онсыз ұлт туралы пікірдің болуы да, оның болашақтағы тарихи өмірі туралы да сөз қозғаудың өзі мүмкін емес деген пікірлері орынды. Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси курсының басымды бағыттарын және Мықты және Қуатты Қазақстан мемлекетін құрудағы (жақын жылдардағы) жастардың рөлі мен жауапкершілігінанықтай отырып, Президент оларда ұлттық сана-сезімдері мен тарихисананы жан-жақты қалыптастыру мәселе сін өзектендірді. Бұл өте заңды құбылыс, себебі ұлттық компонент – қазіргі заманада мысанасыныңажырамас бөлігі. Барлық өркениетті елдерде заманауи білімберудің мәні іс-әрекет пен ойлаудың түрлі формаларына, түрлі мәдениеттік мәндерді іздестіру мақсатында диалогқа қатыса алатын, ұлттық мәдениета дамын тәрбиелеу болып табылады.

Сіз өзіңізді қазақстандық, яғни Қазақстанның біртұтас халқының өкілімін деп санайсыз ба?

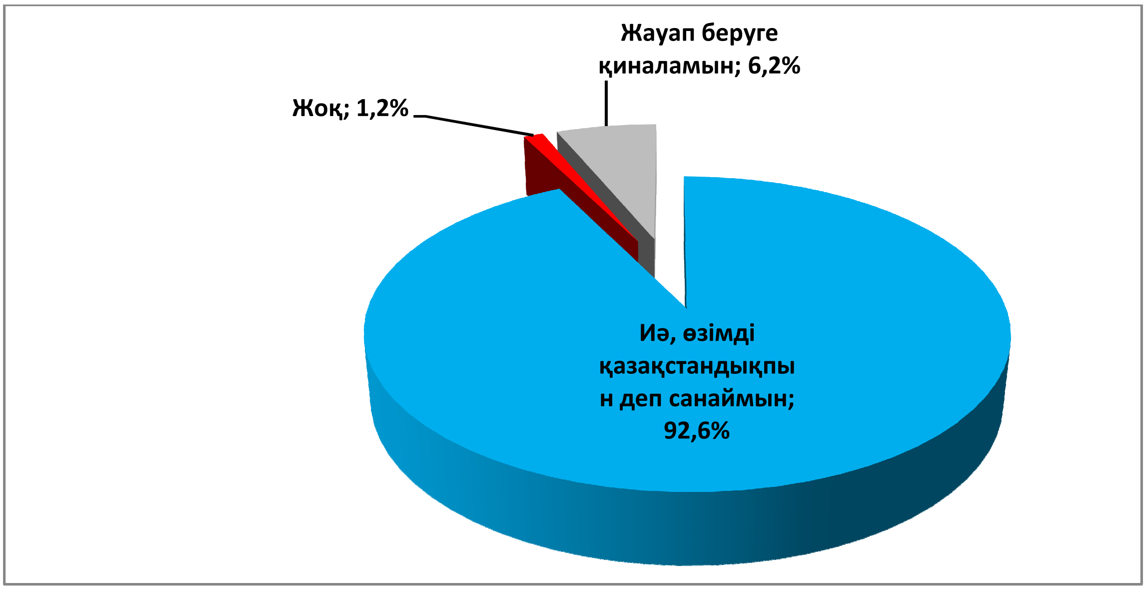

*Зерттеу мәліметтеріне сәйкес, жастардың басым көпшілігі **(92,6%)** өздерін қазақстандық, яғни біртұтас Қазақстан халқының өкіліміз деп есептейді.*

Елбасы Жолдауында Қазақстан халқының, дәл күйінде сөз қозғайтын болсақ, мемлекет құрамдаушы ұлт қазақ халқының ұлттық идеясы айқындалды. Ол – мәңгілік ел, мәңгілік ұлт, мәңгілік тіл идеясы. Жолдауда сонымен бірге Қазақстанды Мәңгілік елге, қазақ ұлтын мәңгілік ұлтқа айналдырудың жолдары мен тетіктері, түрлі иірімдері мен кезеңдері ғылыми – теориялық және қолданбалы – тәжірибелік тұрғыдан нақты көрсетілді.

Сіз қалай ойлайсыз, төменде берілген идеяларды жастарды қаншалықты қолдайды?

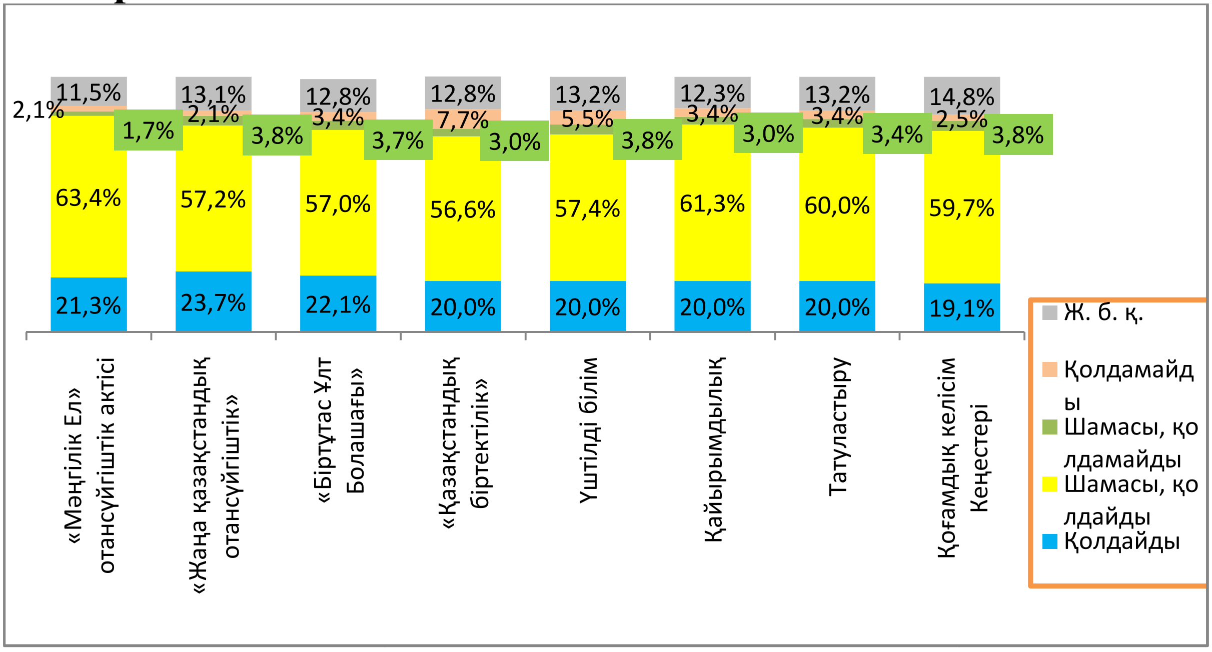

*Зерттеу мәліметтеріне сәйкес, жастар**(79,0%-дан 84,7%-ға***

дейін)*қазақстандық бірегейлік пен отансүйгіштік құндылықтары мен негізгі идеяларын қолдайды. Қазақстан қазіргі заманғы өте зор қарсылықтардың біріне төтеп бере алды – ұлтаралық тұрақтылықты сақтай білді, ел аумағында тұратын халықтар мен этностарды бөлетін идеялар негізінде қақтығыстарды болдырмады, қоғамды шоғырландырды.*

Бүгінгі жаһандану дәуірінде, «Мәңгілік ел» идеясы біздің көнетүркілік дүние танымымызды – болмысымызды, көшпенділер өркениетініңн егіздерін заманға лайық қайта жаңғыртудың, еліміздің алдыңғы қатарлы қуатты мемлекет ретінде өркендеуінің кепілі болып табылады. Тәуелсіздіктің келуімен еліміз тарихи тұрғыда осы идеяны жүзеге асыру мүмкіндігіне ие болды. Бұл татулық көршілестікке, бейбітшілікке ұмтылған мемлекет ретінде әлем қауымдастығына танымал Тәуелсіз Қазақстанның әзірге ешкім бағала маған және игерілмеген аса зор әлеуетке ие екендігін білдіреді. Ал бұл «Мәңгілік ел» идеясы – біздің ұлттық кодымыздың кілті»,- деген ойды білдіреді

Сіз қалай ойлайсыз, жастар төменде берілген идеялардың мән - мағынасын қаншалықты терең түсінеді?

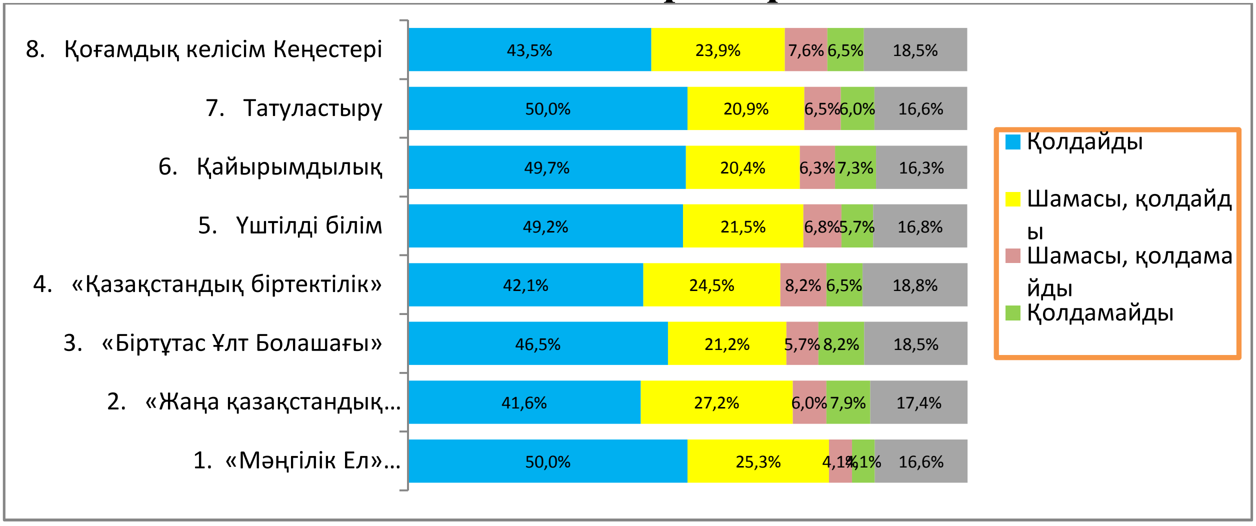

Зерттеу нәтижелері көрсетіп отырғандай, жастардың көпшілігі ***(68,8% -дан 75,3%-ға дейін)****қазақстандық бірегейлік пен отансүйгіштік құндылықтары мен негізгі идеяларының мән – мағынасын түсінеді. Қазақстан секілді көпұлтты мемлекет үшін ұлтаралық келісімділікті нығайту міндеті өтіп жатқан*

реформалар дамуы мен табыстылығының негізгі шарттарының бірі.

Сіз, Мәңгілік Ел құндылықтарын қолдайсыз ба?

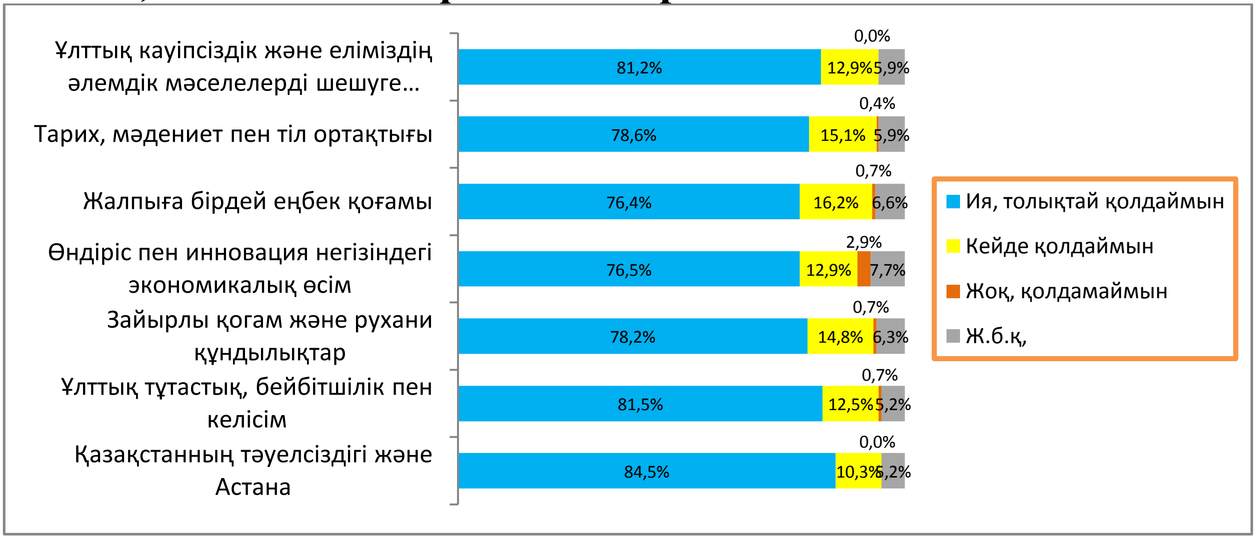

*Зерттеу мәліметтеріне сәйкес, жастар**(76,5%-дан 84,5%-ға дейін)**Мәңгілік Ел мемлекеттік идеология құндылықтарын толықтай қолдайды. Бұл Қазақстан Республикасындағы ұлтаралық қатынастардың эволюциялық, бірте – бірте демократиялануының және саяси үрдістерінің ары қарайғы дамуына толығымен жауап береді.*

УДК 374.3(574)

ТӘУЕЛЗІДКТІҢ 25 ЖЫЛДЫҒЫНА ЖАСТАРДЫҢ КӨЗҚАРАСЫ

Бақтыгереев Н., Кареева Д.,
М.Өтемісов атындағы БҚМУ
«Әлеуметтану» мамандығының II курс студенті

1991 жыл — еліміздің Қазақстан дегенатпен бүкіл әлемге алғашқа дамбасқанжылы. Сол сәттенберіміне 25 жыл да өтешықты.Қазіргі Қазақстан әлем сахнасында мақтанарлықтай беделгеие. Жас мемлекетіміз осындай аз ғана уақыт тыңішінде көптегенірі экономикалық, саяси жәнеә леуметтік жетістіктерге қол жеткізді. Қазіргітанда Қазақстан жасмемлекет бола тұра, көптеген елдер денәлде қайда алда. Еліміздің аяғынанның тұруы, ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және экономикамыздың

жедел қарқынмен дамуы – қазіргі таңда негізгі стратегиялық бағыттар. Бүгінгі Қазақстан – тек өзі орналасқан аймақтағана емес, бүкіл әлемдік проблемаларды талқылауда және шешу деықпалдырөлат қаратын ел. Қазақстан үшін, қазақ халқы үшін тәуелсіздік аспаннан түскен сыйемеседі. Халқымыз бостандықты аңсап, Тәуелсіздік кезарығып жетті. Тәуелсіздік деген ұлы жеңіске қол жеткізудеәлі де жаңғырып тұрған кешегі Желтоқсанның да септігі аз болғанжоқ – студент жастардың көшеге шығыпүндеуі және егеменді күшін зардапшегуге дайын екендігін көрсете білуі барша халыққа сенім мен жігер берген болатын.

Жастардың ҚР Тәуелсіздігіне көзқарасы мен сезімдерін білу мақсатында «**ҚР 25 жылдық Тәуелсіздігін қандай сезіммен қарсыалудасыз?**» деген сұрақ қойылған болатын.

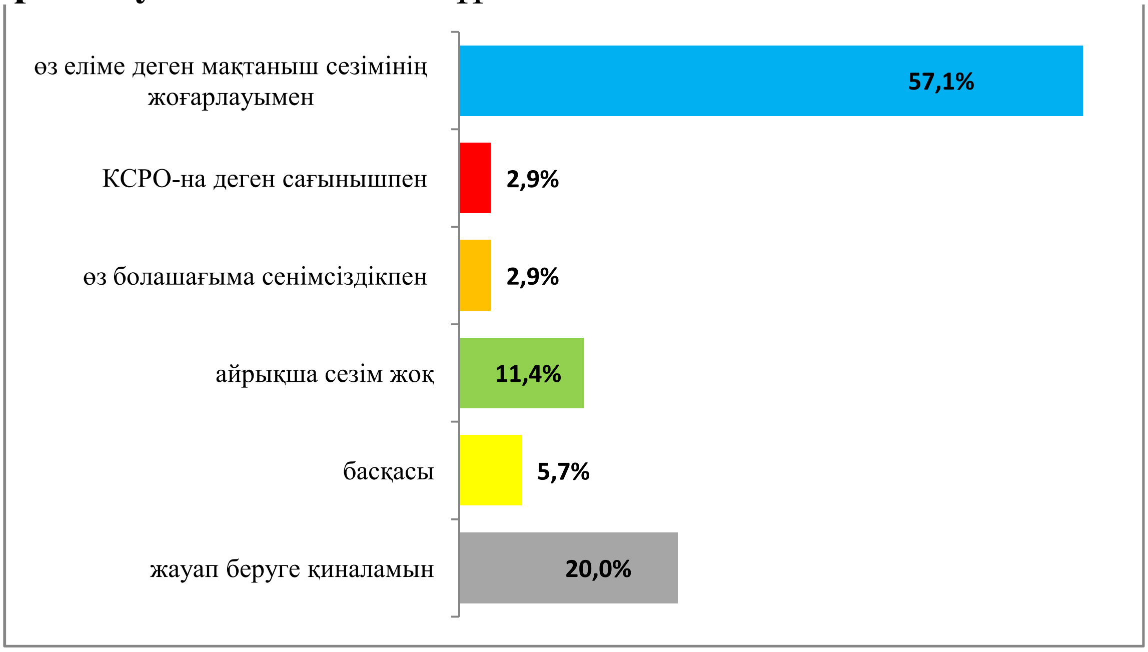

Жастардың 57,1%-ы Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25-жылдығын өз еліне деген мақтаныш сезімінің жоғарлауымен қарсы алуда. Айрықша сезім жоқ деп респонденттердің11,4%-ы жауап берді. КСРО деген сағынышты сауалнамаға қатысқан жастардың2,9% сезінеді. Өз болашағыма сенімсіздікпен деп респонденттердің 2,9%-ы жауап берді.

Тәуелсіздік алып келген жетістік те, оң өзгерістер де мол. Тәуелсіздіктің ең басты жетістігі – еркіндік! Еліміздің еркін өміріндегі бүгінгі табыстарының бәрі де тәуелсіздіктің нәтижесі. Соның бірі – Астана. Елордамыз Алатау баурайындағы әсем ару Алматыдан Арқа төсіндегі жаңа ақорда Астанаға келіп орнықты. Аз уақыт ішінде көркейіп, түрленген, тәуелсіздігіміздің түлегі, Отанымыздың жүрегі Астанамыз да елдігіміздің жаңа беттерін

ашқандай, тәуелсіздігімізді әйгілеп тұр. Бас қала, орман қала – жас қаламыз өнер – білім мен мәдениет пен ғылымның ордасына айналуда. Жаңа астанамыз бүгінгі күн өзінің зәулім құрылысымен ғана емес, рухани орталықтарымен де көркейіп келеді. Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алып, ел болғандығының арқасында әлем оралысына шығуы.

Сіз үшін «Қазақстанның тәуелсіздігі» деген қандай мәнге ие?

Сұралғандардың басым бөлігі (95 пайызы) меніңелімніңтәуелсіздігі мен бостандығы деп жауап берсе, 2,5 пайызы бұрынғы КСРО-дан егемендік деп жауап берді. 1,5 пайызына тағы да бір демалыс күні болса, 1 пайызы «Қазақстан тәуелсіз ел ме?» деп таң қалды.

Қазіргі таңда Тәуелсіздік - барлығымыз үшін ерекше қасиетті күн. Бірліктің, ынтымақтастық пен татулықтың күні. Мемлекетіміздің тәуелсіздігі - ең алдымен халқымыздың бақыты. Алғашқы жылдарда басым мақсаттардың қатарында егемендікті нығайту, ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, экономикадағы қиыншылықтарға жауап беру болған еді. Сондықтан бүгінгі күні халқымыз өткеннен қалған тарихи өнегені, отансүйгіштікті, ұлтына деген махаббатты жоғалтпай, әрі қарай жастардың патриоттық сезіміне енгізуге ерекше көңіл бөлуі керек деп ойлаймын. Тәуелсіздігімізді жариялағаннан бергі мезгіл ішінде көптеген елеулі табыстарға қол жеткіздік. Еліміздің тыныштығы мен қауіпсіздігі, көп ұлтты Қазақстан халқының жарастығы мен ынтымақтастығы Президентіміздің жүргізіп отырған парасатты көреген саясатының нәтижесі. Қазақстан – қазақ халқының ата-баба мекені, ежелгі қонысы. Еліміз өлшеусіз табиғат байлығымен

ғана емес, ең алдымен сан түрлі ұлттардан құралған халқымен ерекше екенін ұмытпаған абзал. Бүгінгі бейбіт те шуақты күндерді бағалай отырып, жаңа биіктерде ұмтылу – біздің буынның бағыты болуы тиіс.

Сіздің ойыңызша, Тәуелсіздіктің 25 жылдық уақытында мемлекет қандай жетістік терін мақтаныш тұтаалады?

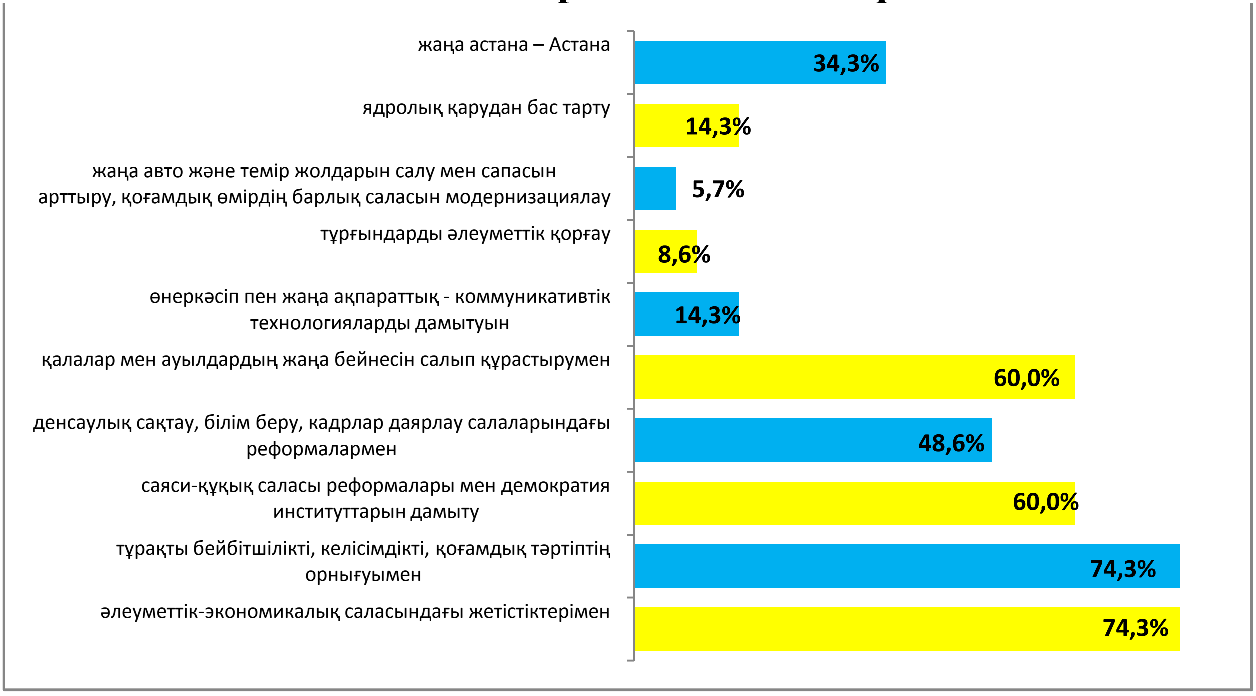

Тәуелсіздіктің 25 жылдық уақытын дамемлекет әлеуметтік-экономикалық саласындағы жетістіктерімен және тұрақты бейбітшілікті, келісімдікті, қоғамдық тәртіптің орнығуымен мақтан тұта алады деп жастардың 74,3% -ы белгілеген, 60 пайызы қалалар мен ауылдардың жаңа бейнесін салып құрастырумен және саяси-құқық саласы реформалары мен демократия институттарын дамыту деп ойлайды. Денсаулық сақтау, білім беру, кадрлар даярлау салаларындағы реформалармен деген пікірді 48,6%-ы атады, Жаңа астана – Астана қаласы респондентердің үштен бірі еліміздің мақтанышы деп таниды.

Тәуелсіздік - азаттықтың алтын діңгегі, ұлттық өрлеудің ұлы күші. Тәуелсіз елдің қызы - өжет, ұлы - қайратты, халқы - қаһарман. Қараның да, ханның да рухани өзегі тәуелсіздік. Ұлттық тілдің, дәстүрдің, салт-сананың мызғымас тірегі – тәуелсіздік! Халқының тәуелсізігі үшін Жәнібек пен Керейден бастап Кеңесарыға дейінгі қазақ хандары қарап жатпады. Барылығы да елдің тәуелсіздігі мен халқының тыныштығы үшін қажымай талмай күресті. 1986 жылғы желтоқсан оқиғасы, шын мәнінде, қазақ халқының тәуелсіздігі үшін ең соңғы күресі еді.

Тәуелсіздік қажырлы күреспен келді. Бостандықтын 25 жылында жүз жылдарға татитын қадамдар жасалуда. Тәуелсіздіктің арқасында елдігімізге құт қонып, ырыс үйіріліп, ортаға үлкен сыбаға түсіп тұр.

Қазақстанның Тәуелсіздік алуы Сіздің жанұяңызға не әкелді?

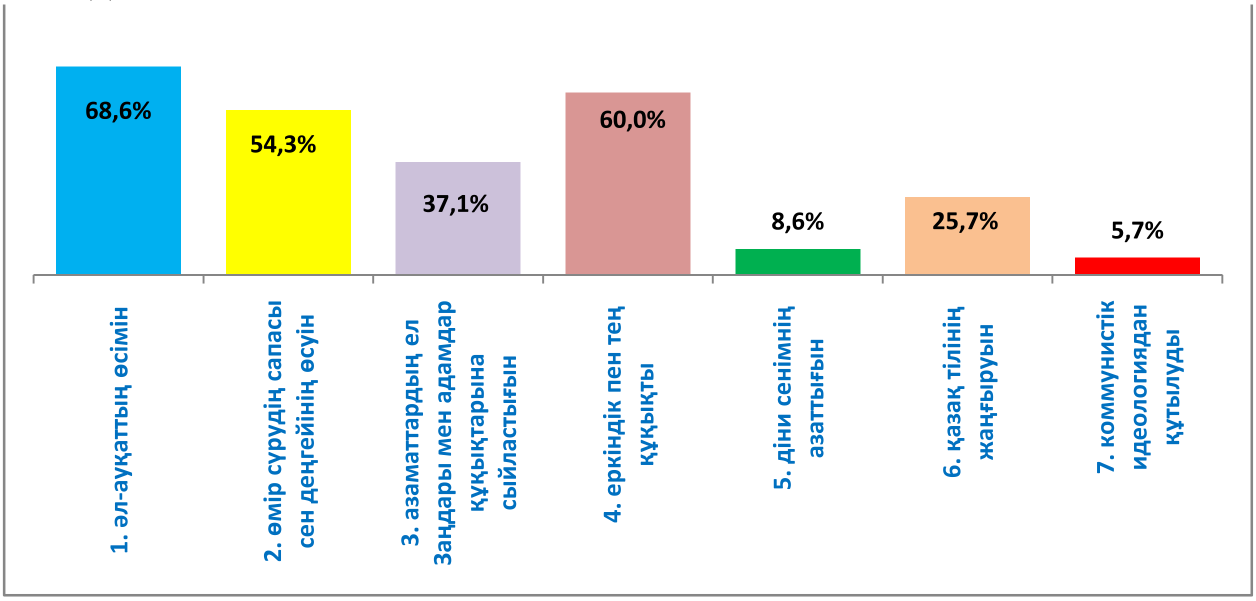

Жаңа қоғам жаңа жанұяларды туғызады. Әл-аухаттың өсуі және тұтыну көздерінің кеңеюі отбасы психологиясына тікелей әсер етеді. «**Қазақстанның Тәуелсіздік алы Сіздің жанұяңызға не әкелді?**» деген сұраққа сұралған жастардың 68,6%-ы әл-ауқаттың өсімін деп жауап қайырды.

Жастардың 54,3%-ына Қазақстанның Тәуелсіздік алғаны олардың отбасыларына өмір сүрудің сапасы сен деңгейінің өсуін әкелді.

УДК 323.1(574)

ҚАЗАҚСТАН - БІРТҰТАС ХАЛЫҚТЫҢ ОТАНЫ

Хамидуллина А.М.
№34 А.Тайманов атындағы
мектеп -гимназиясының
бастауыш сынып мұғалімі

Қазақ қашаннан да бауырмал. Әр кезеңдерде елімізден пана іздеп келген "жат жұрттардың" бәрін бауырына басып, төрінен орын беріп, қандай қиын кезеңдердің өзінде бір үзім нанды бөліп жеді. Сөйтіп, каймағы бұзылмаған қазақ жері көпұлтты мемлекет

болып шыға келді. Бүгін елімізде көптеген ұлт пен ұлыстың өкілдері бір тудың астында тату-тәтті ғұмыр кешіп жатыр.

Осылайша Қазақстан мемлекеті көп ұлтты мемлекетке айналды. Біздің елімізде жүз отыздан астам ұлттар тұрады: ұйғыр, кәріс, дүнген, өзбек, қырғыз, түрікмен, тәжік, армян, әзербайжан, украин, белорус, түрік, шешен және тағы басқа шет мемлекеттен келген ұлттар біздің елімізде тіршілік етуде. Біз олармен татумыз, доспыз және бір - бірімізбен қоян - қолтық аралас өмір сүрудеміз. «Демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет» құру - Елдік мұраттың басты бағыттары болып бекітілді. Конституцияда этностық азшылық құқықтарын қорғау жөніндегі халықаралық өлшемдерге жауап беретін қоғамдық келісім мен этносаралық толеранттылықтың қазақстандық үлгісінің құқықтық негізі қаланды. Осының негізінде, Қазақстанның мемлекеттік ұлттық саясаты қоғамдық келісім конституциялық қағидасына негізделе отырып, жалпы адамзаттық тұжырымдарға сәйкес халықтың біртұтастығын қалыптастыруға бағытталды.

«Бірлігі жоқ ел тозады, бірлігі күшті ел озады» дейді қазақ мақалы. Осыған орай бүгінгі мектеп мақсаты жас ұрпақты тарихи-мәдени және рухани құндылықтарды бағалауға үйрету. Оқушыларға Қазақстан Республикасы әлемде ең алғашқы мемлекеттердің бірі болып сырттан келген басқа ұлт өкілдеріне алтын бесік болғандығын ұғындыру, басқа ұлт өкілдерінің мәдениетін, әдет-ғұрпын сыйлау, сөйлеу қабілеттерін, шығармашылықтарын дамыту, Қазақстандық патриотизмге, елін, жерін сүюге және халқын құрметтеуге, ұлттық рухты, патриоттық сезімдерді ұялату арқылы ынтымақтыққа, достыққа, өз Отанын сүюге, қорғауға тәрбиелеу.Елімізде тұратын ұлттар мен ұлыстардың арасындағы достық пен ынтымақты дәріптеу, Қазақстанға деген патриоттық сезімін ояту. Өзара жағымды қарым – қатынасты дамыту, Қазақстанда тұрып жатқан басқа ұлт өкілдерінің Қазақстан халқына деген сыйластығын, ұлттық қатынасын нығайту, өзара достықты, Отанын құрметтеуге тәрбиелеу болып табылады.

Қазақстанда әрбір ұлтқа салт - дәстүрлерін жаңғыртуға, мәдениеті мен әдебиетін дамытуға, тілінің жетілуіне қамқорлық көрсетілуде. Дегенмен бақыт, әділдік, бейбітшілік, жарқын болашақ үшін күрес олардың бәрінің басын біріктірді.

Қазақ халқы қашанда бірлік пен татулық мәселесіне ерекше мән беріп, оны тірліктің тұтқасы, өмірдің өзегі ретінде бағзы

заманнан бағалап келген. Ата-бабамыз: «Бірлік бар жерде тірлік бар» деп ынтымаққа шақырып қана қоймай, «Бірліксіз ел тозады, бірлікті ел озады» дегенді де ескертеді. Сан ғасыр бойы мәңгілік жалғастығын тауып келе жатқан қазақ халқындағы осы бір қасиетті үдеріс бүгінгі тәуелсіз Қазақстанның да басты қағидасына айналды.

Елбасы мақұлдаған «Ел бірлігі доктринасы» бейбітшілік пен қоғамдық келісімді нығайтудың «Бір ел - бір тағдыр», «Тегі басқа – теңдігі бір», «Ұлт рухының дамуы» сияқты басты қағидаларын айқындап берді. Елбасының өкімімен бекітілген Қазақстан халқы ассамблеясы туралы ережелер оның мәртебесі мен құзіреттерін, сондай - ақ, Ел бірлігі саласындағы мемлекеттік саясатын жүзеге асыруға қатысу тәртібін бекітті.

Ассамблея қызметінің арқасында Қазақстанда этностық немесе діни ерекшелігіне қарамастан әрбір азаматтың Конституциямен кепілдік берілген азаматтық құқықтары мен еркіндігі толығымен қолданылатын келісімнің айрықша үлгісі қалыптасты. Қазақстанның көп этностық бай кеңістігінде сенім, келісім мен өзара түсіністік үлгісі орнады.

Ассамблея деп ауыз ашқаннан көз алдыңа еліміздегі тыныштық, этносаралық жарастық, конфессияаралық келісім келеді. Бір құдіреттің күшімен осынау сөз Қазақстанда барлық бейбіт өмірді, тұрақты тіршілікті жасап тұрғандай болып көрінеді. Қазіргі таңда Қазақстан қоғамының ішкі ықпалдасуының, қоғамдық келісім мен ел бірлігін нығайтудың біртұтас мемлекеттік және қоғамдық жүйесі толығымен қалыптасты. Біздің міндетіміз өскелең ұрпаққа осы жүйені сезінуді үйрету және соған тәрбиелеу. Осыған сай біз сабақ барысында Қазақстан Республикасы әлемде ең алғашқы мемлекеттердің бірі болып сырттан келген басқа ұлт өкілдеріне алтын бесік болғандығын ұғына отырып, басқа ұлт өкілдерінің мәдениетін, әдет-ғұрпын сыйлау, сөйлеу қабілеттерін, шығармашылықтарын дамытуға үйретеміз.

Осы бағытта Орал қаласындағы А.Тайманов атындағы №34 мектеп-гимназиясы ұжымының атқарып отырған істері мол. Соның бірі бастауыш сынып сатысындағы бүлдіршіндерге достық, патриоттық, тіл маңызы, басқа ұлттарға құрметпен қарау сияқты ұғымдарды санасына сіңіру өте маңызды. Бала-біздің болашағымыз десек, тәрбиенің бәрі осы бала кезінен басталатыны түсінікті. Сондықтан өз сыныбымда «Дос және достық», «Отан отбасынан басталады», «Ұлы сөзді таңдаймыз»,

«Мен елімнің патриотымын», «Тіл мерекесі-ел мерекесі» сияқты тақырыптарда танымдық кештер мен тәрбие сағаттары өткізілді. Осындай жұмыстар арқылы біз жеткіншек ұрпақтарды толеранттылыққа, құзыреттілікке тәрбиелейміз. Толеранттылық – бұл жергілікті халықтың басқа ұлт өкілдеріне және басқа діндегі адамдарға түсіністікпен қарап, оларды қудаламауының белгісі. Өркениетті қоғамға тән мұндай құбылыстың тұтас ұлттың басына бір күнде орнай салмайтыны белгілі. Бұл – халықтың сана-сезімінің, дәстүрінің, рухани байлығының кемелденгенінің айқын көрінісі. Осы тұрғыдан алып қарасақ, Қазақстандағы қоғамдық қарым-қатынастардың белгілі бір дәрежеге көтерілгенін байқаймыз.

Ассамблеясы қоғамды топтастырушы тетіктердің біріне айналды. Шын мәнінде, ол ұлтаралық келісімнің қазақстандық моделін жүзеге асырудың маңызды тетігі болатын. Қазақстан Республикасында қазіргі таңда 130-дан астам ұлттар мен ұлыстар мекендейді. Тарих көшінің белгілі бір кезеңінде тағдыр тауқыметін арқалап, солақай саясаттың құрбанына айналып, елімізге келіп қоныстанған ұлттар мен ұлыстар үшін қазақ жері киелі алтын бесікке айналды дей келе:

Қазақжері – қонақжай төрдің жері,
Қазақ елі – қассақтай ердің елі.
Толқынында тарихтың қуғын көрген,
Барша ұлтқа құт мекен болған еді,- деген өлең жолдарының Қазақстанның біртұтас халықтың отанына айналып отырғанын дәлелдеп отыр деп қорытқым келеді.

УДК 316.722 (574)

ОСОБЕННОСТИ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В РК

Абулкасова Д.Б., к.с.н., доцент
ЗКГУ им. М. Утемисова

Социокультурная интеграция, как вид межэтнических взаимодействий, предполагает культурный обмен между общностями с сохранением и развитием социальных характеристик взаимодействующих культур, обеспечивает объединение и социокультурную дифференциацию этносов одновременно.

Проблема социокультурной интеграции в полиэтничном обществе является, не смотря на свою практическую значимость, недостаточно изученной в современной науке. Остается актуальной необходимость детального исследования условий, факторов и стратегий социокультурной интеграции современного общества. Особо значимой проблема социокультурной интеграции является для Казахстана - полиэтнического и поликонфессионального государства - население которого сложилось в результате длительного процесса колонизации края после вхождения его в состав Российской империи, а затем, в большей степени, в силу миграционных процессов Казахстана в годы Великой Отечественной войны и годы освоения целинных и залежных земель.

Социокультурная интеграция в Казахстане характеризуется определенной степенью культурной обособленности, но не изоляцией культурных групп. Следовательно, выбор такой формы интеграции в качестве ведущего направления социокультурного взаимодействия может обеспечить как культурную сохранность групп полиэтнического общества, так и его устойчивость и целостность, что, несомненно, будет способствовать позитивному развитию взаимодействующих друг с другом сфер: экономической, политической и духовной. Особая роль в социокультурной интеграции казахстанского общества принадлежит религии, поскольку в религиозной практике большое место занимают ценностно-смысловые аспекты. В деятельности религии в качестве социокультурного института непосредственно выделяют интегративную и регулятивную функции, поскольку они присущи ценностям и нормам, входящим в содержание культуры как системы.

В социологии интегративная функция религии рассматривалась в работах Э.Дюркгейма. Изучая первобытные религии аборигенов Австралии, Э. Дюркгейм обратил внимание на то, что религиозный символизм, религиозные ценности, обряды и обычаи способствуют социальной сплоченности, обеспечивают устойчивость и стабильность первобытных обществ. Согласно Э.Дюркгейму принятие и следование определенной системе верований, символов включает человека в религиозную моральную общность и служит интегративной силой, сплачивающей людей. Совершая культовые действия и ритуалы, группа утверждает себя, демонстрирует свое

социальное единение. Более того, ритуалы вызывают у верующих чувство радостного возбуждения, эйфории, что особенно важно в периоды социальных невзгод и тревог. Интегративная функция религии была раскрыта Э. Дюркгеймом на основе социального анализа примитивной религии - тотемизма австралийских аборигенов, однако, она присуща всем без исключения религиозным верованиям. Наиболее эффективно эта функция проявляется в тех обществах, в которых религия существовала или существует в качестве государственной. Например, в средневековой Европе или сейчас в ряде стран Ближнего Востока, где господствует ислам. Американский социолог П. Бергер называет религию «священной завесой», посредством которой освящаются нормы и ценности человеческой жизни, гарантируется социальный порядок и устойчивость социального мира. Религия, по словам П. Бергера, - это священная космизация социального порядка. Интегративная функция религии распространяется, прежде всего, на сообщество верующих. Поскольку в обществе существуют несколько конфессий, каждая из них будет служить интегративной силой для своих общин верующих. Однако, несмотря на различия религиозных верований и возможные конфликты между конфессиями, религия в целом выполняет важную стабилизирующую роль. Это обусловлено, тем, что религия как социальный институт с официально признаваемой государством системой идей и ценностей, стремится сохранить и поддержать тот социальный порядок, частью которого она сама является. С другой стороны, в современных обществах действуют признанные мировые религии, и присущая им универсальная направленность, а также громадное воздействие на моральное сознание общества, его традиции, обычаи и нравы способствуют сохранению интегративной функции религии, обеспечивают соответствующее поведение людей. Благодаря институциализации религия превратилась в могучий элемент социокультурной организации общественной жизни, сыграв огромную роль в развитии человечества.

Как социокультурный институт религия сыграла важную роль в становлении и развитии большинства современных, хорошо интегрированных обществ, поскольку она наделяла каждого члена общества едиными представлениями об единых исходных критериях, правилах поведения. Любая религия предписывает своим приверженцам определенные стандарты

поведения, обусловленные господствующими религиозными ценностями. Эти нормативные стандарты поведения, конечно, диктуются религиозными заповедями, религиозной моралью, однако, в любой религии обязательно присутствует значительный компонент общечеловеческих ценностей и гуманных моральных норм, например «возлюби ближнего», «прости своих врагов», «люби семью и детей», «честно выполняй мирские обязанности» и т.п. Большинство моральных заповедей и нормативов поведения, являющихся господствующими в обществе, берут свое начало в религиозной морали. Именно в религии общество нашло развитую систему обобщенных представлений, которые сделали предсказуемым поведение любого человека в данной системе взаимодействий. Американский социолог Т. Парсонс считал основной функцией религии – лигитимацию, обоснование и поддержание культурных образцов поведения. Задача религии – не лигитимация той или иной нормы, а принятие самого нормативного порядка. В настоящее время религия как социокультурный базис интеграции общества дополняется национальными элементами, сформировавшимися под влиянием до- и внерелигиозного опыта данного этноса, особенностей его исторического опыта и т. д.

Роль религии как фактора интеграции общества, поддержания и сохранения его стабильности, целостности неоднократно проявлялась в истории. Государство заинтересовано в утверждении и страховании в обществе определенных ценностей, норм, которые не только обеспечивали бы лояльность граждан к государству, установившемуся порядку, но, что еще важнее, скрепляли бы людей, вносили упорядоченность в их взаимодействия, способствовали их организованности. Без интегрированности общества вокруг определенных неукоснительных ценностей затруднялось и даже было невозможным осуществление функций власти. Вот почему принятие религии, ее внедрение, распространение и, с другой стороны, установление государственной власти, тесно взаимосвязаны. Сегодня религия воспринимается как носительница общечеловеческих нравственных ценностей, существенный элемент национального культурного наследия. Современный Казахстан – полиэтническое и поликонфессиональное государство. Согласно статистическим данным в Казахстане сегодня функционирует 3493 религиозных

объединений и общин, принадлежащих к 18 конфессиям и деноминациям. В настоящее время в республике действует 3200 мечетей, церквей, молитвенных домов. Среди верующих имеются последователи всех мировых религий: ислама, христианства (православия, католицизма, протестантских течений), буддизма, а также иудаизма, индуизма, древних политеистических культов и современных новообразований. Анализ состояния и развития религии показывает возрастание ее роли в общественной жизни и ее положительное влияние на нравственный, духовный и социальный уровень общества. Сегодня религиозные организации стали все более активно включаться в деятельность, направленную на разрешение самых насущных проблем современности (экология, антивоенное движение и др), наблюдается переплетение религиозной и политической жизни во многих странах мира, влияние религиозного фактора на политику. Возрастает число людей, признающих существование сверхъестественных сил, склонных мистифицировать психические и некоторые другие явления в жизни человека. Возросло количество тех, кто видит в религии больше позитивного, чем негативного, кто считает ее необходимым элементом духовной жизни человека. Вырос интерес к мистике, различного рода эзотерическим учениям, восточным религиям, теософии, оккультизму, астрологии.

Надо отметить, что так называемое «религиозное возрождение», будучи приметным явлением в жизни общества, в то же время во многих случаях может выступать лишь как дань моде. Религия как сложный и многообразный духовно-идеологический феномен, иногда способный разрешить экзистенциальные и смысложизненные противоречия современного человека, может стать надежной основой истинной духовности, нравственного возрождения личности, источником национального самосознания, национальной культуры и менталитета; может послужить опорой складывающейся новой казахстанской государственности. Необходимо постоянное, комплексное, всестороннее изучение степени, уровня и характера религиозности различных социальных групп населения для объективной оценки возможностей религии в процессе нравственного, национального и государственного возрождения казахстанского общества.

Список использованной литературы:

1. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. - М., 1991.
2. Парсонс Т. Общий обзор.//Американская социология: Перспективы. Проблемы. Методы. – М., 1972.
3. www.din.gov.kz
4. www.adilet.zan.kz
5. www.inform.kz

ӘОЖ 328(574)

ҚАЗАҚСТАН ПАРЛАМЕНТІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ

Гайсина М.Б., М.Өтемісов атындағы БҚМУ оқытушы,
Шайқы А. Аймақтану мамандығының 2 курс студенті
М.Өтемісов атындағы БҚМУ

Қазақстан Республикасы қазіргі таңда гүлденген, экономикасы дамыған елдердің бірі. Тәуелсіз мемлекет ретінде тарих сахнасына осыдан 25 жыл бұрын шыққан Қазақстан экономикалық-әлеуметтік даму жолында ғарышты қадамдар жасады. Дербес мемлекеттің қалыптасуы үшін жиырма бес жыл уақыт қас-қағым сәтпен пара-пар. Солай бола тұрса да, тәуелсіз Қазақстан өзінің даму жолында ғасырлық өлшеммен өлшенетін ғажайып жетістіктерге қол жеткізді.

Елдің дамуына қажетті шарттардың бірі ол саяси институттардың дұрыс қалыптасып, саяси функияларды өзара тиімді бөлісіп атқаруда. Тәуелсіздік жылдары Қазақстанның жаңа мемлекетін және оның саяси жүйесін қалыптастыру оңай болған жоқ. Бұл жылдары Н.Ә Назарбаев бүкіл әлемге табанды реформатор ретінде танылды. Қазақстан халқы өз Елбасы саясатының ұшында күшті мемлекетттік билік пен меншік көптүрлілігіне негізделген либералды экономикалық даму тұрды. Қазақстан халқы мен демократиялық даму жолында өз ұстанымдарын қалыптастырған еліміздегі ықпалды саяси күштер Елбасының саясатының дұрыстығын кәміл түсініп, өздерінің толыққанды қолдауын қамтамасыз етті. Тәуелсіз Қазақстан

мемлекетінің қалыптасу кезеңі бұрынғы КСРО аумағында саяси, әлеуметтік экономикалық мүдделер мен қатынастардың ерекше шиеленісуі үдерісімен қабаттаса жүрді. Әлеуметтік топтардың мүдделері мен қажеттерін бұрынғы саяси режим қанағаттандыра алмады. Оның ішіндегі ең өткір, шетін тұрғандары – азаматтардың саяси, экономикалық және әлеуметтік құқықтарын кеңейту, сөз бостандығы, ұлттар мен этностардың тіл, мәдениет саласындағы сұраныстарын мүмкіндігінше қанағаттандыру, азаматтардың қауіпсіздігін нығайтып, азаматтық татулық пен қоғамдық тәртіпті нығайту еді. Қазақстанның болашақ мемлекеттік дамуы туралы берік, сындарлы тұжырымдама әлі қалыптаспаған еді. Ол кездегі еліміз алдында тұрған ең күрделі проблема мемлекетті қалыптастыру болатын.[1]. Мемлекет – саяси жүйенің аумақтық, заңды, жария, егемен, легитимді, құқықты, жоғары деңгейде институттанған, жалпыға бірдей әмбебап ұйымы. Ол қоғамның саяси жүйесінің бір бөлігі бола отырып, мақсатты, жария, ашық, заңды, ел мен халықтың егемендігінің бірден бір көзі, субектісі және егесі ретінде қызмет істейді. Мемлекет саяси жүйенің бір бөлігі, ал ол сонымен бірге, оның барлық кіші жүйелері мен салаларын қамтитын, біріктіретін заңдар аясында олардың бүкіл қызмет-тіршілігін реттейтін, олар үшін біртұтас, ажырамас және бөлінбес ұйым болып табылады. Сол мемлекеттік жүйеде жоғарғы өкілді заң шығарушы органның қалыптасып нығаюына Қазақстан Республика-сының Президенті Н. Назарбаевтың қосқан еңбегін атап өтпеске болмайды. Қос палаталы кәсіби Парламент пен парламентаризмнің теориялық тұжырымын жасап, оның бас саяси архитекторы өзі болды. Н. Назарбаевтың бастамасымен 1995 жылғы бүкілхалықтық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясы саяси жүйенің жаңа архитектурасын қалыптастырды. Осы жылдан бастап еліміз саяси жүйесінің дамуының жаңа кезеңі басталды. Қазақстан Конституциясының екінші бабында: «Қазақстан Республикасы президенттік басқару нысанындағы біртұтас мемлекет» - деп атап көрсетілген. Елімізде парламентаризмнің мәртебесі, беделі және даму перспективасы, сайып келгенде, президенттік институттың қызметіне тікелей байланысты. Сондықтан Н. Назарбаевтың Парламенттің қалыптасуындағы орны мен рөлі, Президент пен Парламенттің өзара қарым-қатынасы, мемлекет басшысының

жоғарғы заң шығарушы органның билік жүйесіндегі орнына, оның мемлекет дамуының әр кезеңіндегі қызметіне қоғам алдындағы күрделі міндеттерге байланысты берген бағасын, қорытындыларын, тұжырымдарын саяси, теориялық және ғылыми-практикалық тұрғыдан үнемі талдап, сараптап отыру ерекше маңызды. 1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес Қазақстан Республикасының қос палаталы Парламенті заң шығару қызметін жүзеге асыратын Республиканың ең жоғары өкілді органы болып табылады. Қазақстан Республикасы Парламентінің ұйымдастырылуы мен қызметі, оның депутаттарының құқықтық жағдайы Конституциямен, «Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы» Конституциялық заңмен және басқа да заңнамалық актілермен айқындалады. Қазақстанның кәсіби парламентаризмге келер жолы күрделі де қайшылықты, саяси шиеленісті, бұраланды болды. Осы тартысы көп қиын жолда бұрынғы Конституциялар бойынша (1978 және 1993 ж.ж.) сайланған Республика Жоғарғы Кеңесінің екі құрамы таратылды. Елімізде парламенттік демократия, парламентаризм көптеген қиындықтармен, саяси теке-тіреспен, қайшылықтар арқылы, біртіндеп қалыптасты. Бұл жолдан біздің еліміздегі билік тармақтары да өтті. Бұрын сындарлы демократиялық дәстүрлері, Парламенті болмаған Қазақстанда бұл жолдан біршама қайшылықты, күрделі өтті. Мемлекет басшысы Н. Назарбаев бастамасышы болған 2007 жылғы конституциялық реформаның бүкіл мазмұны мен басты нысанасы – еліміздің саяси жүйесін одан әрі түрлендіріп, модернизациялау, саяси үдерістерге серпінділік әкеліп, түптеп келгенде оның тұрақтылығы мен үдемелі дамуын қамтамасыз ету, елді басқаруда Парламентке белгілі бір құқықтар беру еді. Егер нақты мәселелерге көшсек, конституциялық реформаның негізгі ережелері ең алдымен президент және парламент институттары ара қатынасына байланысты болды.[2]. Президент парламентаризм институын нығайтуға бағытталған кейбір нақты қадамдарға барды. Біріншіден, конституциялық өзгерістер билік тармақтарының арасындағы теңгермелік және тежемілік қағидатын одан әрі жетілдіру, оның тиімділігі мен тепе-теңдігін нығайту арнасында Парламенттің рөлін ішнара нығайтуға бағытталған. Президенттің

өкілдіктерінің бір бөлігі Парламентке ауысып, Парламент Мәжілісі Премьер-Министрді тағайындауға келісім беруді дербес, енді Сенаттың қатысуынсыз шешеді; әр Палата Конституциялық Кеңестің екі мүшесін, Орталық сайлау Комиссиясының екі мүшесін, Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетінің үш мүшесін бес жыл мерзімге қызметке тағайындайды. Сенаттың мәртебесі мен рөлі күшейтіліп, енді ол Мәжілістің өкілеттіктері мерзімінен бұрын тоқтатылуына байланысты, ол уақытша болмаған кезде Республика Парламентінің конституциялық заңдар мен заңдар қабылдау жөніндегі функцияларын орындайды. Екіншіден, конституциялық өзгерістерде Президенттің Парламентке, Үкіметке, Жоғарғы сотқа, Орталық сайлау комиссиясына, Ұлттық Банкке, жергілікті атқарушы органдардың басшысы – әкімдер жөніндегі өклеттіктеріде одан нақтыланылды. Президент енді Парламенттің ғана емес, сонымен бірге оның жеке Палатасының да сайлауын тағайындайды. Сенат қызметінде еліміздегі ұлттық-мәдени және басқа да мүдделерді ескеру мақсатында енді бұл Палатаға Мемлекет басшысы тағайындайтын депутаттар саны 7-ден 15-ке дейін көбейтілді. Президент тұтастай Парламентті де, сонымен бірге жеке Мәжілісті де тарату құқына ие болды. Үшіншіден, Конституциялық өзгерістердің негізгі өзегі еліміздегі соңғы жылдардағы саяси партиялар мен қоғамдық қозғалыстар өкілдерімен, белгілі саясаттанушылар және заңгерлермен өткен жалпы ұлттық пікір алмасу және дискуссиялардан кейін еліміздің саяси және мемлекеттік басқару жүйесіндегі Парламенттің, әсіресе, бүкіл халық сайлайтын Мәжілістің рөлін нығайтуға жасалған кейбір қадамдар. Премьер-Министр кандидатурасын Парламент Мәжілісінің келісуімен тағайындайды және бұны Парламент Мәжілісінде өкілдігі бар саяси партиялардың фракцияларымен алдын ала консултациялар жүргізгеннен кейін жүзеге асырады. Осы жерде айта кетерлік бір мәселе – енді Үкімет басшысына кандидатты бекітудің ел алдындағы бүкіл саяси жауапкершілігін Президентпен бірге төменгі Палата депутаттары да бірдей көтереді. Төртіншіден, конституциялық өзгерістердің нәтижесінде сайлау жүйесіне енгізілген басты новелла – Мәжілістің пропорционалдық сайлау жүйесі арқылы қалыптастырылуы, біздің пікірімізше, еліміздегі бүкіл саяси-партиялық жүйеге импульс әкеледі. Партиялық саяси кеңістіктегі

бәсекелестік артып, сайлау қорытындысында жеңіске жеткен партияның елдің мемлекеттік басқару жүйесіне, ел ішіндегі экономикалық-саяси үдерістерге ықпалы артады. Электорат алдындағы жауапкершілігі күшейеді. Енді саяси партиялар алдыңғы кезеңде Парламент Мәжілісі қызметінде болғандай атқарушы билік қызметін негізді-негізсіз сынауға бейімделмей, өзі сенім көрсетіп құрған Үкіметпен тізе қосып, сындарлы конструктивизм шеңберінде жұмыс істеуге ынталы болады. Парламент құрамына кірген басқа партиялық фракциялар тарапынан парламентте көпшілік орын алған партияның парламенттік қызметіне талапкершілік, сыншылдық, сараптамалық талдау күшейіп, бұл өз ретінде партиялрдың ел халқының саяси еркін білдіруге ұмтылысы сапалық деңгейге көтеріледі деп есептеу керек. Конституциялық реформаның бұл бағыттағы өзгерістерінің басты құндылығы, біздің пайымдаумызша мынада жатыр – ол еліміздегі бүкіл партиялық-саяси спектрді қозғалысқа келтіріп, оларға азаматтарды мемлекеттік істерді басқаруға тартуға нақты мүмкіндіктер жасады. Бесіншіден, Парламенттің, билік тармақтары мен өзара қатынастарындағы рөлін нығайтумен қоса жаңа конституциялық өзгерістерде, сонымен бірге, Парламент депутаттарының жауапкершілігі күшейтілді.[3]. Еліміз Конституциясынан Парламент депутаты қандай да болсын аманаттық мандатқа тәуелді болмайды деген норма алынып тасталды. Енді депутаттардың партиялық жүйе арқылы өз сайлаушыларымен байланысының жаңа тәртібі қалыптасты деуге болады. Парламент депутатының өкілеттігі тоқтатылатын жағдайлар нақтылана түсті. Аманаттық мандатпен байланысты емес деген норма алынғаннан кейін, енді Мәжіліс депутатының мандатынан айырылуының нақты себептері көрсетілді. Енді депутат конституциялық заңға сәйкес, өзін сайлаған саяси партиядан шыққан немесе шығарылған жағдайда, немесе оны сайлаған саяси партия қызметін тоқтатақан кезде өз мандатынан айырылады. Біріншіден, Қазақстанның 1995 жылғы Конституциясы қалыптастырған демократиялық-құқықтық өрістегі соңғы он бес жылдағы саяси, әлеуметтік-қоғамдық дамуының басты қорытындыларының бірі – белсенді қызмет жасаушы, негізгі саяси және әлеуметтік күштердің мүддесі тоғысқан және соны бейнелейтін, мемлекеттік билік жүйесіндегі

дербес бір тармағы – Парламентсіз елімізде шынайы демократия, құқықтық мемлекет орнату мүмкін еместігіне бүкіл қоғамымыздың көзі жетті. Парламент, парламентаризм ашық пікірталастар мен көзқарастар еркіндігінің, жария саясаттың биік мінбері ғана емес, сонымен бірге әлеуетті мүмкіндігі мол, аса маңызды мемлекеттік институт ретінде қалыптасты. Қазақстан Парламенті он бес жылда Конституция негізінде және оның қағидаттары мен талаптарын қоғамдық қатыныстардың түрлі салаларында жүзеге асыру және реттеу мақсатында 1700-ден астам заң қабылдап, еліміздің экономикалық, әлеуметтік және саяси жаңаруын заңнамалық тұрғыдан кешенді қамтамасыз етті. Бүгінде Парламенттің заң шығарушылық қызметінен тыс қалған, мүдделері еске алынбаған бірде бір қоғамдық сала немесе әлеуметтік топтар жоқ деп айтуға толық негіз бар. «Бұрынғы Конституция бойынша, - деп атап көрсетеді Н. Назарбаев, - 1995 жылға дейін бізде Президенттік Республика көзделгенімен де, ол шын мәнінде Парламенттік болды. Жоғарғы Кеңес қоғамға қажетті заңдар қабылдау орнына күні бойы министрлер мен мемлекеттік органдар басшыларының есебін тыңдаумен болды, депутаттар сөзіне құлақ аспағандарды орнынан аламыз деп қорқытатын. Қорыта айтқанда Жоғарғы Кеңестің орнына тұрақты жұмыс істейтін қос палаталы кәсіби Парламент келіп, осы жылдар ішінде еліміздің келбетін өзгерткен заңдар қабылданды. Парламент Конституцияны, заңнаманы демократиялық құқықтар мен нормаларды, рәсімдерді сақтай отырып, өзінің сан-салалы қызметі арқылы бүкіл елдің мүддесін білдіруші және қорғаушы коллегиялық органға айналды[4]. Еліміздегі парламенттік қызметтің рөлі өте зор. Парламент палаталардың бөлек отырысында мәселелерді әуелі – Мәжілісте, содан кейін – Сенатта өз кезегімен қарау арқылы заңдарды қабылдайды, конституцияға өзгерістер мен толықтырулар енгізеді, республикалық бюджетті және Үкімет есебін бекітеді, мемлекеттік салықтар мен алымдарды белгілейді, Қазақстанның әкімшілік аумақтық құрылысы мәселелерін шешу тәртібін белгілейді, мемлекеттік заемдар мен Республиканың экономикалық және өзге де көмек көрсетуі туралы мәселелерді шешеді, Республиканың халықаралық шарттарын ратификациялау секілді міндеттерді іске асырады. Парламенттің өкілеттігі оның бірінші сессиясы ашылған сәттен басталып,

жаңадан сайланған Парламенттің бірінші сессиясы жұмысқа кіріскен кезден аяқталады. Парламенттің өкілеттілігі Конституцияда көзделген реттер мен тәптіп бойынша мерзімінен бұрын тоқтатылуы мүмкін. Парламенттің ұйымдастырылуы мен қызметі, оның депутаттарының құқықтық жағдайы конституциялық заңмен белгіленеді.[5]. Парламент заң шығарушылық қызметі арқылы заңдардың құрылымын анықтап, жүйетартушылық, жүйеқұраушылық рөл атқарып, саяси жүйенің аса маңызды саяси құрылымдары институтануының, бүкіл мемлекеттік құрылысты заңнамалық нығайтудың әлеуетті кепіліне айналды. Н. Назарбаевтың қос палаталы Парламенттің міндеттері мен парламентаризм туралы 90 жылдардың ортасында жариялаған идеяларына, теориялық ұстанымын он бес жылдан кейін тағы бір пайымдасақ, талдау жасасақ, олар, біздің пікірімізше, мынаған келіп саяды, әрі күні бүгінге дейін өзекті: - әрбір мемлекеттік орган өз құзіреттері шеңберінде өкілеттікті жүзеге асыруға тиіс, өзінің заң шығарушылық қызметі арқылы елдегі саяси, экономикалық және әлеуметтік жағдайды түпкілікті тұрақтандыру үшін қызмет ету – Парламенттің басты саяси міндеті, ал парламенттің заң шығарушылық қызметінің мазмұны соншалықты кең, ол іс шетсіз де шексіз болады, өйткені, біздің мемлекеттік және қоғамдық өміріміздің барлық салалары іс жүзінде заңдармен реттелетін болады; - шынайы парламентаризм халықтың әртүрлі топтарының мүддесі тоғысқан, еркін шығармашылық ахуал үстемдік еткен жерде туады. Сапалы заң шығару процесі үшін «тек дау үстінде ғана ақиқат туындайды» дегенді ескерер болсақ, сындарлы саяси оппозицияның болғаны пайдалы. Ол Парламент қабырғасынан шықпай, қоғамды толқытуға немесе күйретуге себеп болмауы керек; - заң шығару процесі барысында палаталардың тиімді, үзіліссіз өзара ықпалдастығын қалыптастыру өте маңызды, палаталардың ішкі алауыздық пен дауларға ұшырауына, қай палата мәртебесі жағынан жоғары, қай палата төмен деген әңгімеге жол беруге болмайды. Палаталар өздерінің құқықтары жөнінен тең, тек заң шығару процесінде олардың әрқайсысының өз рөлі бар: - депутат жауапкершілігі – ең алдымен халық алдындағы, өз ар-намысының алдындағы жауапкершілік. Парламенттегі депутат жұмысы құрметті ғана емес, тәжірибені, білімді жұмылдыруды және тер төгіп жұмыс істеуді, міндеттілікті талап ететін аса

күрделі жұмыс екендігін түсіну ерекше маңызды» Біздің еліміз саяси жаңару жолында тұрған ел болғандықтан онда конституциялық даму тұрақты іс. Жоғарғы билік тармақтарының қызметі, олардың өзара байланысындағы тежемелік және тепе-теңдік принципін үнемі жетілдіру туралы келешекте батыл ұсыныстар беру заңгерлер мен саясаттанушы ғалымдардың жауапты миссиясы деп есептейміз. Ал өкілді органның пәрменді де көпсалалы қызметінсіз қазақстандық жаңаруға қажетті құқықтық өрісті қамтамасыз ету, мемлекеттік құрылысты, кадр саясатын жетілдіру, әсіресе, сыбайлас жемқорлыққа қарсы тиімді күресу, елді демократиялық басқару стилін қалыптастыру мүмкін емес. Қазақстанның да конституциялық режим мен конституциялық жетілуі жолындағы аса маңызды қажеттілік – ең алдымен Парламенттің, әсіресе, Мәжілістің құзыреттерін кеңейту. Конституциялық дамуымыздың келесі сатысында парламентке бүгінгі конституциялық өрісте белгілі бір бақылау функциялары берілуі керек деп есептейміз. Нақты бақылау функциялары жоқ парламент – халық өкілеттігі мен билігін пәрменді жүзеге асыра алмайды. Демек, келешекте еліміздің мемлекеттік құрылысы парламенттік-президенттік басқару нысанына қарай дамитын болса, ондағы алғашқы маңызды қадам – парламентке неғұрлым кең де нақтылы бақылау функцияларын беріп, оған атқарушы биліктің қызметіне нақты бақылау жасау механизмдерін заңнамалы тұрғыдан дәл анықтап, бекемдеу. Сонда ғана біз нағыз парламентаризм институтына қарай нақты қадам жасаймыз. Қазақстанда парламентаризм институтының демократиялық-саяси институт ретінде қалыптасуының өзіндік ұзақ эволюциясы болады. Қазақстан президенттік басқару нысанындағы елдерде парламентаризм институтының кең өріс алуы – саяси және құқықтық-ұйымдық тұрғыдан күрделі мәселе. Оның келешектегі конституциялық мәртебесінің көтерілуі және даму перспективасы, билік тармағы ретіндегі беделінің нығаюы – Мемлекет басшысының елдің саяси жаңару стратегиясындағы парламенттің рөлі мен орнын бағалауына, саяси еркі мен ұстанымдарына тікелей байланысты. Еліміздегі конституциялық реформалардың қорытындылары – бұл пікіріміздің айқын дәлелі.

Қазақстан президенті Н. Назарбаев конституциялық реформалар негізінде Үкімет пен Парламент қандай жағдайда жұмыс жасайтынын былай деп көрсетеді: «Біріншіден жаңа заң

мемлекеттік істе, оның ішінде Үкіметті қалыптастыруда Парламенттің ролін күшейтеді. Бұрын заң шығарушы функияны жүзеге асырады деп жазылған болса, ендігі жерде Парламент заң шығарушы билікке ие деп жазылатын болады. «Мен қазіргі таңда, елге қажетті шешімді жекедара қабылдай алатын, өзіне жауапкершілікті алуға қабілетті, жоғары кәсіби билік тармақтарының елімізде бар екеніне сенімдімін»,-деді Елбасы. Яғни елде тек саяси жандану технологиялық және экономикалық жанданумен қатар жүреді. Қорыта айтсақ, Президент және Парламент институттары арасындағы өзара қатынастардың тиімді дамуы Қазақстанның бүгінгі таңда сыртқы саясаттағы алып отырған орны арқылы анықтауға болады. Бұған осыншама қысқа мерзімде қол жеткізілген халықаралық бедел мен еліміздің әлемдік танымалдығы мысал болады. Қазақстан әлемдік саясатта маңызды рөл атқара бастады және де Қазақстан Республикасының кейбір бастамалары да әлемдік қауымдастық тарапынан қолдау тапты. Ел Президенті Н.Ә. Назарбаевтың сындарлы саясатының арқасында Қазақстан Орталық Азия секілді тұрақсыз аймақтағы тұрақтылық пен қауіпсіздік аралына айналып қана қоймай, сонымен қатар экономикасы қарқынды дамып, халқының әл-ауқаты үнемі артып келе жатқан гүлденген мемлекетке айналып келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың үндеуі. Егемен Қазақстан. – 30 маусым, 2016.
2. Назарбаев Н. Ғасырлар тоғысында. Алматы: «Өнер», 1996. 128-132 бб.
3. Сапарғалиев Ғ. Қазақстан Республикасы Конституциялық құқығы: Академиялық курс. 2-басылымы. – Алматы: «Жеті жарғы», 2004. -195 б.
4. Чиркин В.Е. Конституционное право: Россия и зарубежный опыт. – М.: Издательство «Зерцало». 19987. - 448 с.
5. М. Иманбаев, Е. Смағұлов Саясаттану негіздері. Алматы: «Жеті жарғы», 2014. -97 б.

ӘОЖ 334.784(574)

ЕУРАЗИЯЛЫҚ ОДАҚ: ИДЕЯДАН БОЛАШАҚТЫҢ ТАРИХЫНА

Тұрарбек Н., М.Өтемісов атындағы БҚМУ
құқықтану мамандығының 3 курс студенті

Бүгінгі таңда тәуелсіз Қазақстанның өзінің сыртқы саясатында негізге алған көпвекторлы бағытында еуразиялық бағыттың ерекше орны мен мәні баршамызға мәлім. Еуразиялық идея ұзақ уақыт бойына өз өміршеңдігін дәлелдеп келді. Қазақстан Республикасы халықаралық қатынастар жүйесінде еңсесі биік мемлекеттердің қатарында орын алып отыр. Бұл дәрежеге еліміз аймақтық және жаһандық қауіпсіздік үшін жасаған еңбегінің арқасында жетті. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында Орталық Азия елдері өзінің даму стратегиясын белгілеп, аймақтағы саяси тұрақтылық пен экономикалық даму мәселесін көтерген еді. Елбасымыздың Еуразия идеологы - «Еуразияны жинаушы» мәртебесіне иеленуі де Президентіміздің ерен дипломатиялық шеберлігімен қатар, осы жолдағы зор еңбегін дәлелдеп отыр.

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев «әлемдік шаруашылық байланыстардың қазіргі заманғы даму бағыты «теңдік, ерікті және прагматикалық қызығушылық негізіндегі интеграционизм бұл - Еуразия үшін лайықты келешек, яғни тек сондай жағдайда ғана ол XXI ғасырдағы әлемдік экономика мен саясаттың жаһандық факторы бола алады» деген болатын[1, 35б.].

XXI - ғасыр бастауында әлемдік мәдениеттердің тоғысы, олардың сан - салалы диалогы мен тұтастығы ең басты тенденцияға айналып отырған бүгінгі таңда «Еуразия» идеясының Шығыс пен Батыс өркениеттері арасындағы өзара ынтымақтастық пен түсіністікке дәнекер болатын әлеуметтік теңдік пен өркениет аралық ынтымақтастық идеясы екендігі дау тудырмайды. Өйткені өзіндік төлтума қасиетімен ерекшеленетін бұл идея – жаңа рухани- өнегелік кеңістігінің қалыптасуы және оның негізінде әрбір халықтың ұлттық санасының жаңғыруының, одан қалды бейбітшілік пен молшылық көзі бола алатын қуатты мемлекет құрылуының кепілі бола алады. Олай болса бұл

идеяның ойдағыдай жүзеге асырылуы әлемдік мәнділігі мен қатар, Еуразиялық өркениеттің бір бөлшегі болып табылатын тәуелсіз Қазақстан үшін және оны мекендейтін басқада халықтардың ұлттық, рухани, эстетикалық-өнегелік және т.б. мұраларын одан әрі өркендетуге даңғыл жол ашып беретіні ақиқат[2, 85б.].

Қазіргі әлемдік дағдарыс планетамыздың барлық аймақтарында интеграциялық үдерістерді жаңа кезеңге алып шықты. Сондықтан да еуразиялық кеңістіктің ірі құрамдас бөліктері саналатын Ресей мен Орталық Азия (жалпы саны 280 млн. адамнан тұратын 12 елдің жер шарындағы барланған табиғи ресурстардың 25%-ын, әлемдік өнеркәсіп қуатының 10%- ын беретінін ескеру керек) әлемдік дамудың осы жалпы бағытынан тыс қала алмады. Сол себепті де әлемдік қауымдастықпен өзара тиімді байланысқа түсе отырып, өз дербестігі мен мемлекеттік тұтастығын, өздерінің өткен тарихи ортақтастығын сақтап қалу үшін кейінгі мемлекетаралық бірлік - Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы (ТМД) құрылды. Алайда, ТМД мен оның органдары сол кездері қалыптасқан ахуалдың мәселелерін шеше алмады, қолда бар интеграциялық әлеуетті толық көлемде жүзеге асыра алмады. Осындай жағдайда "Еуразиялық Одақ құру" идеясы өмір қажеттілігінен туындаған, барлық жаққа тиімді, рухани өзегі ұмытылмаған идея болды. Сонымен қатар ол идеяның жалпы бағыты әрбір тәуелсіз мемлекеттің ұлттық идеясымен қайшы келмейтіні баса көрсетілді. Еуразиялық идея, біріншіден, жаһандану дәуірінің үрдісіне сай келеді. Екіншіден, кеңістік жағынан қарастырғанда континенталдық мазмұнға ие. Оған барлығына да орын бар.Үшіншіден, мазмұны жағынан бұл доктрина ұлттық, аймақтық және жаьанданудың өзекті мәселелерін кешенді тұрғыда қамтиды. Сонымен қатар, бұған дейіңгі теориялар мен тұжырымдардың ұтымды және прогресшіл жақтарын өз бойына сіңірген және оларды қазіргі жаьандану дәуіріне сай байытып, іс жүзіне асатындай жасампаз идея дәрежесіне көтерді.

Еуразияның тұтастығы, оның мәдени-тарихи бірлігі туралы айтқанда, бұл мәдени-өркениеттік типтің көшпенділік тамыры туралы міндетті түрде сөз қозғалуы керек. Оның үстіне "Ұлы даланың көшпенділері адамзаттың тарихы мен мәдениетінде европалықтар мен қытайлардан, мысырлықтардан, ацтектер мен

инктерден бір де кем емес рөл ойнады. Тек олардың бұл рөлі, басқа да әрбір этностың немесе, суперэтностың рөлі сияқты, ерекше, төлтума болды және ұзақ уақыт бойы оның құпиясы танылмай келді [3, 47 б.].

Еуразиялық тұтастықтың тарихи негіздерін қалыптастыруда, осы бір- тұтас коммуникативті кеңістікті ұстап тұруда көшпелі өркениет орасан зор мәнге ие болды. Сонымен қатар, бұл орасан зор аймақ көптеген адамзат өркениеттерінің тоғысы мен үдерістерінің де отаны. Сондықтан да болар, енді жаңа ХХ1-ғасырға аяқ басқанда Қазақстанның Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымына басшылық етуі - адамзаттың жаңа тарихындағы аса жоғары жауапкершілік болып саналады. Қазірдің өзінде Батыс елдерінің ақпарат құралдарында саясатшылдар мен осы аталған ұйымдағы мемлекеттер өкілдері Қазақстанды ЕҚЫҰ тарихында бірден-бір үлкен жауапкершілік пен ерекше белсенділік көрсеткен мемлекет ретінде танитындықтарын мойындап отыр. Оған дәлел ретінде «Известия» (2010ж., 29 қаңтар) газетіне басылып шыққан Н.Назарбаевтың «ЕҚЫҰ -ның тағдыры мен болашағы» атты мақаласында жаңа ХХ1- ғасырдағы жаһандану дәуірінде қалыптасқан жаңа геосаяси реалийлерге сәйкес Еуразия идеясы мен практикасының байытылуы және осыған сәйкес Н.Назарбаевтың «Еуразия доктринасының» әлем саясаткерлері тарапынан үлкен қызығушылығын тудыруы.

Президент Н.Ә. Назарбаевтың идеясын сөз жүзінде емес, іс жүзінде нақтылай іске асыру халықтарымыздың бірлігінің интеграциясын жаңартуға, саяси, экономикалық, қорғаныс міндеттерін шешуге және мемлекеттеріміздің лайықты өмір сүруін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. «Еуразиялық одақ» идеясының өзі осындай мақсаттарды көздеп отыр. Тәуелсіз мемлекеттерің «Еуразиялық одақ» құрудың негізгі қағидаттары – халықтардың өзін- өзі билеуге, мемлекеттік егемендікке, аумақтық және мәдени автономияға қол сұғылмайтын құқығы бола алады. Күш-жігерді «Еуразиялық одақтың» басты негізі ретінде ТМД-ны сақтауға, қазір пайда болып келе жатқан салауатты үрдістерді қолдауға шоғырландыру өте пайдалы, өйткені оның күйреуі экономикалық байланыстарды одан әрі үзуге ғана емес, сонымен қатар тәуелсіз мемлекеттердің өздері

ыдырауының, түгелдей берекесіздіктің тіпті азамат соғысының болу мүмкіндігеіне әкеп соғу мүмкін[4, 94 б.].

Экономикалық, қорғаныс, сыртқы саясатты реттеуді мақсат тұтқан халықаралық органдарды «Еуразиялық одақтың» негізінде құру болып табылады. Стратегиялық мәселелерді шешу үшін «Еуразиялық одақ» үкіметі мен мемлекет басшыларын құру жоспарланып, Еуразиялық одаққа кіретін елдердің заң шығару қызметін қадағалайтын жалпы парламентке тікелей сайлау өткізу де басты назарға алынып, осының негізінде «Еуразиялық одаққа» мүшелік екі жақты қарым-қатынастардың үшінші елдермен орнатылуына еш кедергі жасамайды. Ұсынылып отырған одақтың негізгі принциптері - теңдік, мемлекттердің егемендігі мен тәуелсіздігін, әрбір мемлекеттің жекелігі мен тұлғалық құқығын сыйлау, ұлттық ерекшелігі мен болмысына нұқсан тигізбеу болып табылады. Бұл жобаны нақты іске асырудың екі нұсқасы болуы мүмкін: бірінші, егер достастық мемлекеттері неғұрлым тығыз өзара іс-қимыл тәртібіне көшуді қажет деп тапса, Еуразиялық одақ -ТМД ішінде құрылатын болады, сөйтіп Еуразиялық одақтың ТМД ішіндегі құрылымы неғұрлым жетілдірілген жүйе ретінде өмір сүруі мүмкін. Келесі нұсқасы - ТМД-ны біртіндеп Еуразиялық одаққа айналдыру. Атап айтқанда, Достастық елдерінің интеграцияның тарихы болмай қоймайтын нәрсе, ал ТМД-ны Еуразия тәуелсіз мемлекеттері одағына немесе конфедерацияға жеткізер жолдағы кезең деп есептейді.

Еуразиялық идеяны практикалық түрде іске асыру барысында Еуразиялық экономикалық қоғамдастық, Еуразиялық даму банкі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университет, Еуразия университеттерінің ассоциациясы, Шанхай ынтымақтастық ұйымы, Ортаазиялық одақ, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы, Кеден одағы т.б сияқты жаңа құрылымдар өмірге келіп, өздерінің өміршеңдігін баршаға көрсетіп келеді. Болашақта еуразиялық аймақтың, еуразиялық аймақтық интеграцияның, еуразиялық идеяның рөлі арта түспек. Әсіресе, қазіргі ұзаққа созылған әлемдік қаржылық-экономикалық дағдарыстан еліміз жүйелі түрде жаңарып, орнықты даму жолына түсіп, әлеуметтік тұрақтылық пен халықтардың бірлігін одан әрі күшейтуде. Еуразия аймағындағы елдер арасындағы экономикалық интеграцияны өрістету арқылы ғана ұлттық тәуелсіздікті нығайта аламыз[5, 102 б.].

Біріншіден, еуразияшылдық – қоғамның тарихи тұрақтылығын, жаңаруын, дәстүрін сақтайтын қарқынды даму үйлесімі. Екіншіден, еуразияшылдық – Еуразиялық Одаққа, посткеңестік кеңістіктің ықпалдасуына бағдар жасау. Еуразиялық ықпалдасу -экономикалық даму талаптарын басшылыққа ала отырып, егемендік пен демократияны сақтау мен нығайту қағидасы.Үшіншіден, еуразияшылдық – Еуроодақ пен әлемдік игілікті қауымдастыққа ықпалдасуға орайласқан бағыт. Бұл – ТМД және Орталық Азия елдерімен, Қытаймен, сондай-ақ Түркиямен, араб әлемімен өңірлік серіктестіктің дамуы. Еуразияшылдықтың осы үш бағдары қазіргі Қазақстан басшылығының практикалық саясатында көрініс тапқан. Бұл – тарихи жоспардың жүзеге аса бастауы және қазақ тарихының нақтылануы[6, 29 б.].

Сонымен, жаңа, қазақстандық Еуразия идеясы 4 тұғырлы ерекшелігімен сипатталады. Ол, біріншіден, уақыт тұрғысынан алғанда қысқа кезеңге емес, адамзат аяқ басқан жаһандану дәуірінің үрдісіне сай келеді. Екіншіден, кеңістік жағынан қарастырғанда Еуропа, Азия, Солтүстік Африканы(кең мағынада) қамти алатын үдерістік құбылыс. Шынында да бұл еуразиялық идея континенталдық мазмұнға ие. Оған барлығына да орын бар.Үшіншіден, мазмұны жағынан бұл доктрина ұлттық, аймақтық және жаһанданудың өзекті мәселелерін кешенді тұрғыда қамтиды. Төртіншіден, бұған дейінгі теориялар мен тұжырымдардың ұтымды және прогресшіл жақтарын өз бойына сіңірген және оларды қазіргі жаһандану дәуіріне сай байытып, іс жүзіне асатындай жасампаз идея дәрежесіне көтерді [7, 37 б.].

Бүгінде Қазақстан әлемдік қауымдастықтың толыққанды мүшесі болып, халықаралық мойындаудың жаңа сапалы сатысына көтерілді. Оған дәлел, Қазақстанның 2010 жылы беделді халықаралық ұйым Европадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымына төрағалық етуі жөніндегі шешімнің қабылдануы. Осы орайда, Елбасы Жолдауының еліміздің ішкі және сыртқы саясатына тікелей қатысы бар мақсат-міндеттердің бірі - еліміздің ЕҚЫҰ төрағалығын атқаруына байланысты «Еуропаға жол» бағдарламасын әзірлеу болып табылады.

«Еуропаға жол» бағдарламасын қабылдау қажеттілігі елдің ішкі дамуының өзекті міндеттерін шешудің, еуропалық бағыттағы ұлттық басымдықтарды әзірлеудің, тарихи

қалыптасқан байланыстарды нығайтудың, еуропалық интеграция және институционалдық-құқықтық реформалар тәжірибесіне сүйенудің, технологиялық, энергетикалық, көлік, сауда, гуманитарлық және инвестициялық ынтымақтастықты тереңдетудің маңыздылығынан туындаған болатын [8, 102 б.]. Елбасының бұл бастамасы бір саяси науқанға немесе оқиғаға байланысты мерзімдік ұран емес. Ол жан-жақты ойластырылған мемлекет дамуының стратегиясымен тығыз астасып жатқан кешенді бағдарлама деп түсінуіміз керек. Бағдарламаның негізгі бағыттары ең дамыған Еуропа елдерінің әлеуметтік тұрмыс дәрежесіне жетуді жоспарлайды. Еуропадағы Швеция, Норвегия, Швейцария, Бельгия, Г ермания, Англия сияқты елдерде халықтың өмір сүру дәрежесі өте жоғары. Еуроодаққа кіретін көптеген елдерде жана басына шаққанда жалпы ішкі өнім әлдеқашан 20 мың доллардан жоғары дәрежеге көтерілген. Еуроодаққа соңғы жылдары кірген Чехияда бұл көрсеткіш өткен жылда 12 мың долларға жетті [7].

Еуропа елдерінде шағын және орта бизнес дамуы тұрақты сипат алған. Ең кереметі -ол елдерде олардың ішкі заңдарына сәйкес құжат дайындай алған кез келген адам, кез келген уақытта өзінің кәсіпкерлігін бастай алады. Әдетте ел экономикасының 60-80 пайызы осы шағын және орта кәсіпкерліктің нәтижелі жұмыс істеуімен алға жылжиды. Негізінен бизнес пен мемлекеттің қарым- қатынасы әділ, таза, салық саясатымен ғана шектеледі. Біздегідей, бизнес адам- дарына беталды қоқан-лоқы көрсетумен мемлекеттік органдар, тексерушілер шұғылдана бермейді. Үйренетін-ақ, үлгі алатын-ақ жағдайлар. Жоғарыдағы мы- салдар экономика саласы делінгенмен, тікелей адамдардың тұрмысына, көңіл - күйіне, мінез-құлқына, тәртібіне, тәліміне эсер етер, адам құқығымен байланысты факторлар. Экономикалық реформаларды тереңдете түсудің Еуропа елдерін - дегі заңдық кеңістігін игеріп, оның бізге тиімді жақтарын пайдалану, әрине, бізге артықшылық етпейді.

«Еуропаға жол» бағдарламасының мақсаты республикадағы экономикалық жетістіктерді Еуропаның стандарттарына сәйкестендіру. Сол арқылы елімізде өндірілетін өнімдердің сұранысқа ие болу мүмкіндігін күшейту, елдің әлеуметтік тұрмысын жақсарту, жалпы ішкі өнімнің жан басына шаққандағы көлемін арттыру көрсеткіштерін өсіріп, ең дамыған, бәсекеге

лайықты елу елдің қатарына жақындай түсетін мүмкіндігіміздің көбейері де анық. Еліміздің сыртқы саясаты тұжырымдамасына сәйкес Еуропа елдерімен жан-жақты ынтымақтастықты дамыту Қазақстанның стратегиялық мүддесін білдіреді. Қазіргі уақытта Еуропа елдерімен екі жақты қарым-қатынастардағы технологиялық, энергетикалық, сауда және көліктік ынтымақтастық әлеуеті толық іске асырылмауда.

Еуропалық одақ елдері түтас алғанда Орталық Азия мемлекеттерімен, атап айтқанда, Қазақстанмен ынтымақтастыққа да айрықша назар аударатынын ескеру қажет. Олардың ортақ үстанымы 2007 жылғы маусымда Еуроодақ саммитінде қабылданған «ЕО және Орталық Азия: әріптестіктің жаңа стратегиясы» атты құжатта көрсетілген [9, 239 б.].

Еуразияшылдық идеясының қазіргі кездегі мәнісі - бірнеше ірі еуразиялық мемлекеттердің стратегиялық тұрғыда бірігуі арқылы жаһанданудың барлық түрлерінің (экономикалық, әскери-қарулы күш, демографиялық, мәдени,экологиялық және т.б.) жиынтығын қамтыған континентальдық қоғамдастықты құру десе де болады.

Жалпы еуразияшылдық - тарихнамаға тағзым ету емес, осы көзқарастың негізін қалаған зиялылардың идеяларын жай ғана ретроспективті талдау емес, сондай-ақ дана тарихшы Лев Гумилевтің мұрасына деген сүйіспеншілік пен қызығушылық та емес. Бүгінгі еуразияшылдық - жаңа кезеңнен болашаққа тартылған өзіндік тарихы бар өзекті және жаңашыл құбылыс. Еуразияшылдықтың мән-мағынасын аз сөзге сыйдырсақ: ол – мәдени және еларалық тұтастықты сақтау негізіндегі әлеуметтік жаңару, экономикалық даму.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев. «Алып ауқымды әлем және ядролық қауіпсіздік» // «Известия», 2010 ж., 2 сәуір.

2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университетінде оқыған «Ел экономикасына инновация мен білім арқылы» атты дәрісінен // Егемен Қазақстан, 2006 ж., 27 мамыр.

3. Л.Н.Гумилев. «Ритмы Евразии: эпохи и цивилизации», А., 2003 ж.

4. Мансуров Т.А. Бизнес в ЕврАзЭС в условиях Таможенного союза и Единого экономического пространства. «Литер», Казахстан, 26сентября 2011 г.

5. Путин В.В. Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня // «Известия», 3 октября 2011 г.

6. Лукашенко А.Г. О судьбах нашей интеграции // «Известия», 18 октября 2011 г.

7. Назарбаев Н.А. Евразийский Союз: от идеи к истории будущего // «Известия», 26 октября 2011 г.

8. Евразийство в экономической и этнополитической истории Казахстана / Под ред. Берденовой К.А. - Алматы: «Экономика», 1997. - С. 244.

9. Бляхманов Л.С., Кротов М.И. Струтурные реформы и экономическая интеграция: опыт и проблемы СНГ. - СПб., 1996. - 97 с.

УДК 37.01/796

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Ботагариев Т.А., профессор Актюбинского регионального государственного университета им.К.Жубанова
Поляничко М.В., Национальный государственный университет физической культуры,спорта и здоровья имени П.Ф.Лесгафта. (Санкт-Петербург), к.п.н., доцент.

В Послании - 2010 Главы Государства народу Казахстана «Новое десятилетие — новый экономический подъем - новые возможности Казахстана» отмечено: «Здоровый образ жизни и принцип солидарной ответственности человека за свое здоровье - вот что должно стать главным в государственной политике в сфере здравоохранения и повседневной жизни населения».

По официальным данным статистики, за время обучения в школе с первого по восьмой класс число здоровых детей снижается в 3-4 раза, а к концу обучения 84-88% выпускников

имеют разные отклонения здоровья. Растет количество курящих табак и потребляющих наркотические вещества. Объясняется это не столько социально-экономическими проблемами (68-70% молодежи, подверженной данным порокам - выходцы из благополучных и обеспеченных семей), а скорее неправильной организацией свободного времени молодежи, ориентацией её на проведения праздного, нездорового образа жизни.

В настоящее время регулярно физической культурой и спортом в стране занимаются 17-19% (как и по странам СНГ в целом) молодежи, тогда как в экономически развитых странах мира этот один из важных показателей развития общества, составляет 60-70%.

Медико-биологические исследования, проводимые регулярно в данной области, свидетельствуют: объем недельной двигательной активности школьника должен

составлять 8-12 часов (то есть, даже при условии проведения 3 уроков физической культуры, этих нагрузок ему явно недостаточно).

Выход из данного положения - в организации дополнительных занятий физической культурой и спортом. Необходимо практически решить вопрос оплаты за ведение спортивных секций из расчета 3 раза в неделю не менее 2 часов.

Преимущественное решение тех или иных педагогических задач позволяет выделять три основные направления: общее физическое совершенствование, физическое совершенствование с профессиональной направленностью и физическое совершенствование со спортивной направленностью (в теории спорта это называется спортивной подготовкой).

Общее физическое совершенствование направлено на укрепление здоровья и поддержание работоспособности в учебной или трудовой деятельности. В соответствии с этим содержание педагогического процесса ориентировано на овладение жизненно важными двигательными действиями, согласованное и соразмерное развитие физических способностей (мышечной силы, быстроты и др.). Общее физическое совершенствование создает тот обязательный минимум двигательной подготовленности, который необходим для нормальной жизнедеятельности, для специализации в любом виде профессиональной или спортавной деятельности. Оно осуществляется в дошкольных учреждениях, на уроках

физической культуры в общеобразовательных школах, в секциях (группах) общей двигательной подготовки, группах здоровья и др.

Физическое совершенствование с профессиональной направленностью призвано обеспечить тот характер и уровень двигательной готовности, который необходим человеку в конкретном ввиде трудовой или военной деятельности (в этом значении говорится о специальной двигательной подготовке учителя общеобразовательной школы, о специальной двигательной подготовке космонавта и т.д.).

Физическое совершенствование со спортивной направленностью обеспечивает возможность специализироваться в избранном виде физических упражнений и достигать в них максимальных результатов. Специализированный педагогический процесс, направленный на подготовку к высоким достижениям в избранном ввиде спорта, называют спортивной тренировкой. Спортивная тренировка вместе со спортивной ориентацией и отбором, теоретическими занятиями спортсмена, восстановительными мероприятиями и т.п. составляют то, что принято называть спортивной подготовкой. В спортивной тренировке условно выделяют отдельные ее стороны, в том числе физическую подготовку, которая обеспечивает высокий уровень функциональных возможностей организма и укрепление здоровья спортсмена для максимальных достижений в избранном ввиде спорта. Следовательно, физическая подготовка в спортивной тренировке также имеет специализированный характер, ибо ее содержание связано с требованиями конкретного ввида спорта.

Из представленных характеристик всех трех направлений напрашиваются два вывода.

Первый вывод: в существующей педагогической системе все направления равноправны, так как имеют единую цель, обеспечивают необходимый уровень физического образования, физического развития и воспитания и опираются на единые педагогические закономерности, границы каждого направления весьма условны и в педагогической практике тесно переплетаются. Например, студент института, получив общее физическое совершенствование в общеобразовательной школе, в стенах института проходит обязательный курс двигательной подготовки с профессиональной направленностью и

одновременно в свободное время может заниматься спортивной подготовкой. Поэтому невозможно установить значимость каждого из направлений в общей системе образования н воспитания.

Второй вывод: все три направления различаются преимущественным содержанием частных задач. Например, на основе решения общих образовательных, оздоровительных и воспитательных задач решается такая частная задача, как достижение спортивного мастерства.

Важнейшая и основная форма работы учителя физической культуры - урок. От качества проведения учебных занятий во многом зависит успех решения задач физического воспитания учащихся. Результаты всегда лучше там, где учитель разумно использует все имеющиеся возможности для качественного проведения урока.

На уроках физической культуры в тесной связи с формированием двигательных навыков и умений осуществляется развитие физических данных. При этом рядом научных исследований показана необходимость преимущественного развития физических качеств.

Содержание государственной программы в большей степени направлено на усиление физической подготовленности учащихся.

Воспитание физических качеств на уроках физической культуры может осуществляться путём использования различных организационно-методических форм проведения занятий: упражнения, задания, занятия по типу круговой тренировки, круговая тренировка.

Следует учесть, что круговая тренировка не сводится к какому то одному методу. Это целая организационная форма занятий, включаюшая ряд частных методов строго регламентированного упражнения, Основу круговой тренировки составляет серийное (слитное или с интервалом) повторение упражнений, подобранных и объединенных в комплекс в соответствии с определенной схемой - символом круговой тренировки и выполняемых в порядке последовательной смены «станций» (мест для каждого из упражнений с соответствующим оборудованием), которые располагаются в зале или на площадке по замкнутому контуру в виде круга аналогичной фигуры. На

каждой «станции» (обычно их 8-12) повторяется один вид движений или действий.

В круговой тренировке хорошо сочетается достоинство избирательного и общего комплексного воздействия. В частности, с четной повторяемостью тренирующих факторов широко используется эффект «переключения» (смены деятельности), что создает благоприятные условия для проявления высокой работоспособности и положительных эиоций.

Своеобразные полосы препятствий позволяют использовать метод круговой тренировки. Это разнообразит двигательную деятельность учеников, позволяет эмоционально окрасить и тем самым оптимизировать процесс физического воспитания.

Организация круговой тренировки на уроках физической культуры возможна при наличии определенных условий, связанных с метом ее проведения, наличием инвентаря, необходимостью предварительного ознакомления учащихся с новой организационной формой. Круговая тренировка в зависимости от количества станций укладывается е соответствующий момент времени при большой моторной плотности, что особенно важно на уроках физической культуры.Круговую тренировку можно планировать в подготовительной, основной и заключительной частях урока. Включение её в подготовительную часть урока с предстоящей ещё более интенсивной работой в основной части урока, требующей большого напряжения, энергичных усилий в освоении определённых умений навыков различных движений. Роль такого комплекса будет заключаться в подготовке организма учащихся к предстоящей работе и будет носить характер подводящих упражнений к основной части урока Применение круговой тренировки в основной части урока связано с развитием физических качеств в тех условиях, когда организм еще не устал и готов выполнить работу в большом объёме в оптимальных условиях нагрузки.

Комплексы, входящие в основную часть урока, носят общеразвивающий характер с силовой направленностью, органически связанные со специальной подготовкой. В таком комплексе достаточно большой объём силовых и скоростно - силовых упражнений.В заключительной части урока комплексы

круговой тренировки планируются реже и, в основном, тогда когда плотность нагрузки на уроке была недостаточна. Цель таких комплексов - совершенствование и закрепление пройденного материала основной части урока. Круговая тренировка на уроках физического воспитания хорошо увязывается с программным материалом по лёгкой атлетике, спортивным играм и особенно гимнастике, способствуя повышению плотности урока.

Содержание круговой тренировки на уроках по спортивным играм составляют игровые станции. В течение урока учащиеся в определённой последовательности переходят от одной станции к другой, выполняя на каждой из них игровые задания вперемежку с целевыми упражнениями, направленными на обучение, воспитание и совершенствование конкретных физических качеств.

В специализированные комплексы с игровой направленностью необходимо включать движения из основной, атлетической, прикладной и снарядной гимнастики с использованием различного инвентаря и снарядов из легкой атлетики - упражнения в прыжках, метаниях и беге. Предлагаемые упражнения должны подбираться так, чтобы каждое из них воздействовало на отдельные группы мышц и было рассчитано на развитие определённых физических качеств. Средствами совершенствования технических приёмов спортивных игр являются комплексные упражнения, состоящие из предварительно хорошо обученных упражнений.

Органический вписывается и усиливает эффект здорового образа жизни на уроках физической культуры казахские национальные средства физического воспитания.По содержанию казахские народные игры классически лаконичны, выразительны и доступны ребёнку. Они вызывают активную работу мысли, способствуют расширению кругозора, уточнению представлений об окружающем мире, совершенствованию всех психических процессов, стимулирующий переход детского организма к более высокой ступени развития. В казахских играх много юмора, шуток, соревновательного задора: движения точны и образны, часто сопровождаются неожиданными веселыми моментами, заманчивыми и любимыми детьми считалками, жеребьёвками, потешками и т.д. Они сохраняют свою художественную прелесть,

эстетически выразительны и составляют неповторимый ценнейший фольклор.

Одним условием успешного внедрения казахских физических упражнений и игр в жизнь учащихся всегда было и остается глубокое знание и свободное владение обширным игровым репертуаром, а также методикой педагогического руководства. Учитель, творчески используя игру как эмоционально - образное средство влияния на детей, добивается активного выполнения игровых действий.

В ходе игры учитель привлекает внимание учеников к ее содержанию, следит за точностью движении, которые должны соответствовать правилам, а дозировкой физической нагрузки, делает короткие указания, поддерживает и регулирует эмоционально-положительное настроение и взаимоотношения играющих, приучает их ловко и стремительно действовать в создавшейся игровой ситуации, оказывать товарищескую поддержку и добиваться достижения общей цели и при этом испытывать радость. Одним словом, задача педагога заключается в том, чтобы научить детей самостоятельно и с удовольствием играть.

Учителю следует помнить, что главная его задача заключается в том; чтобы научить детей играть самостоятельно. Только в этом случае они приучаются сами в любой игровой ситуации регулировать степень внимания и мышечного напряжения, приспосабливать к изменяющимся условиям окружающей среды, находить выход из критического положения, быстро принимать решение и проводить его в исполнение, проявлять инициативу, т.е. приобретают важные качества» необходимые им в будущей жизни.

Итак, казахские народные игры помогут овладеть умениями и развить двигательные качества, предусмотренные учебной программой.

Говоря о вариативном материале для казахских школ, мы имеем в виду распространенные в быту национальные средства физического воспитания игрового и танцевального характера:

- ходьбу и бег по пересеченной местности, в гору, по травянистым и каменистым склонам с отягощением;

- прыжки с камня на камень, в длину и высоту с палкой (шестом) через естественные препятствия (камни, ручьи и прочие);

- метание палок, камней, веревок в неподвижную и движущуюся цель;

- стрельбу из лука, перетягивание канатов, шестов, толкание камней и многие другие.

Применение их облегчает овладение техникой базовых двигательных действий, благоприятствует повышению платности урока, увеличивает нагрузку на организм школьников и, тем самым, позволяет повысить эффективность урока.

Объясняется это тем, что, во-первых, некоторые национальные физические упражнения имеют структурное сходство с физическими упражнениями школьной программы, во-вторых, при отсутствии структурного сходства может проявляться однонаправленность в развитии физических способностей (воспитание физических качеств).

Понятно, что казахские национальные игры, рекомендуются с целью физической подготовки учащихся сельских школ Республики Казахстан, развития тех или иных качеств, следует рассматривать как прикладные.

Список использованной литературы:

1. Хаустов С.И. Научно-методическое обоснование подготовки юных спортсменов //Теория и методика физической культуры – 2016 №1 – с 103
2. Савина Л.Н. К вопросу о сотоянии здоровья современных школьников // Известие Пензенского ГПУ им. В.Г. Белинского - №14 (18) – 2009 - №14 (18) – с 88-91
3. Никонова А.В. Шаймарданов Л.Ш. Заинтересованность молодежи в спорте//научный журнал «Novainfo» - № 55.3 – 30.11.2016

Содержание

1. Жумина А.Т. «День благодарности – праздник мира и согласия» ………………………………………………………………3
2. Шайхиев Т.Т. «Президенттік басқару нысаны: әлемдік және отандық тәжірибе» ………………………………………6
3. Байбулсинова А.С. «Тұтас мемелекеттік идеясы ХХ ғасырдың басындағы қазақ зиялыларының көзқарасымен».........13
4. Донскова Г.А. «Общая история, общая судьба культуры народа Казахстана (на материале литературного краеведения Н.М. Щербанова)»……………………………………………15
5. Танзенов Д.Ж. «Қазақстан халықтары Асамблеясының құрылуы – тарихи объективті қажеттілік!»................................26
6. Абдраимова Э.К. «Ұлт ұлысқа ортақ үйіміз – Қазақстан»
7. Бижанова А.Е. «Музей как объект сохранения культурных ценностей единой национальной истории» ………..31
8. Жалекенова Г.Т. «Межнациональное и межконфессиональное согласие – обязательное условие модернизации государства»………………………………………35
9. Юрченко А.В. «Единая судьба многонационального народа Казахстана»…………………………………………...41
10. Мырзабаева Б.М. «Қазақстан - ұлтаралық келісім мен саяси тұрақтылық мекені» 45
11. Журасова А.Ш. «Қазақстан – біртұтас болашақтың отаны» 49
12. Абдрахманова Г.С. «Идея Евразийства как основа интеграционного проекта» ………………………………………..55
13. Сабыргалиева Н.Б. «Еуразиялық одақ идеясының Қазақстанда жүзеге асырылуы»..59
14. Гарифуллина А. «Қазақстан – этностық жанжалдардан азат аумақ»...69
15. Тегісбаева Д.А. «Жасөспірімдер қылмыстылығын зерделеу»...76
16. Мырзабаева Б.М. «Н.Ә. Назарбаевтың Еуразиялық интеграциялық бастамалары және оның жүзеге асуы»................80
17. Нұрмағамбет П. «Қазақстан Республикасы Конституцияның құқықтық мәні»...85
18. Алдияров Ж.К. «Интеграция казахстанского народа – как ответ на вызовы современности»…………………………………97

19. Есеева Г.Н. «Демографические процессы и изменения в этнической структуре населения в Казахстане за годы независимости»……………………………………………………100
20. Хасанова М. «Жастардың құндылықтары мен өзекті мәселелері»..107
21. Оңғарбай Л., Мұхамбетшина Ә. «Қазақстанның біртектілік идеясы жастар пікірінде»..112
22. Бақтыгереев Н., Кареева Д. «Тәуелзідктің 25 жылдығына жастардың көзқарасы»...116
23. Хамидуллина А.М. «Қазақстан - біртұтас халықтың отаны»...120
24. Абулкасова Д.Б. «Особенности социокультурной интеграции в РК»…………………………………………………123
25. Гайсина М.Б. Шайқы А. «Қазақстан Парламентінің қалыптасуы мен дамуы»...128
26. Тұрарбек Н. «Еуразиялық одақ: идеядан болашақтың тарихына»...137
27. Ботагариев Т.А., Поляничко М.В. «Основные направления педагогической системы физической культуры»………………..144

Объем 9,6 п.л. Тираж 100. Заказ № 122

*Сверстано и отпечатано в Редакционно-издательском центре
Западно-Казахстанского государственного университета
им. М. Утемисова
г. Уральск, пр-т Достык, 162.*